

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

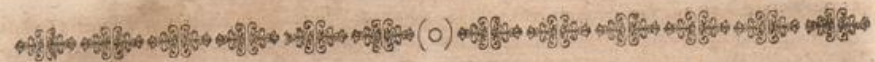
Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istoría

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Henrici Valesii Annotationes In Qvatvor Libros Evsebii De Vita Imperatoris
Constantini.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN QVATVOR LIBROS EVSEBII
DE VITA
IMPERATORIS CONSTANTINI.

in Indicem Capitem Libri primi.

Pag. 401. IN adnotationibus ad historiam Ecclesiasticam, observavi titulos capitum qui singulis libris præfixi leguntur, ab ipso Eusebio esse compositos. Idque argumentis meo quidem iudicio certissimis comprobavi. Verum in his de vita Constantini libris, aliter se res habet. Neque enim ab ipso Eusebio confecti sunt indices horum librorum, sed ab alio longè recentiore. Id autem conjicio, tum ex eo quod indices horum capitulorum insuli ferè sunt ac barbari; tum quòd de Eusebio semper loquuntur in tertia persona; cum tamen in titulis capitum Ecclesiasticæ historiz seipsum semper Eusebium in prima persona nominet. Adde quod distinctiones capitum nimis crebræ ac frequentes sunt; quodque una inter dum Imp. Epistola & Constitutio, plura in capita dividitur & quasi discernitur. Quæ res inter legendum sæpè fastidium & nauseam lectori patere solet. Taceo quod voces ac dictiones barbare non semel occurrunt in his indicibus. Nam & παλάτιος, & κούρτης, & ιερὰς, & αὐτοῦς, aliquoties in ijs legas. Quæ quidem omnia in hanc inessentiam impellunt, ut horum capitulorum auctorem quem-

vis potius alium esse quàm Eusebium credam. Quicumque tamen ille fuit, antiquus certe est, nec ab Eusebij nostri ætate longe remotus. Idque colligitur præcipuè ex capitulis libri 4. in quibus quædam legas quæ non nisi ab eorum temporum æquali Scriptore sciri potuerunt. Cujusmodi illud est de Mariano Tribuno & Notario in cap. 44. lib. 4. cujus Notarij nomen hodie nescitemus, nisi auctor ille capitulorum & post eum Sozomenus nos id docuisset. Suspiciamus aliquando Acacium, eum qui post Eusebium nostrum Cæsariensis Ecclesiæ cathedram tenuit, cum hos magistri sui libros post obitum eius ederet, indices istos composuisse. Verum hæc simplex conjectura est, quam sequitur qui volet. Denique monendus est lector, in omnibus nostris exemplaribus horum capitum titulos absque notis numeralibus per scriptos esse. Et in veteribus quidem schedis Bibliothecæ Regiæ, singulis libris præfixi leguntur. In Fuketiano autem codice non tantum singulis libris præponuntur: sed etiam in corpore uniuscujusque libri, singulis capitibus adduntur.

ANNOTATIONES
IN LIBRVM PRIMVM EVSEBII
DE VITA
IMPERATORIS CONSTANTINI.

Pag. 405. Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Ita Græci solent inscribere libros de cuiuspiam vita conscriptos. Certe Philostratus libros suos de vita Apollonij Tyanei hoc titulo prænotavit, φιλοστράτου εἰς τὸν Ἀπολλωνίου τῷ Τυανέῳ βίον λόγοι ἢ. Sic etiam Marcus Antoninus libros de vita sua inscripsit, τῶν εἰς αὐτὸν βιβλία ἢ. Notandum porro est; licet hi libri de vita Imperatoris Constantini inscribantur, non omnia tamen quæ ab Imperatore Constantino sunt gesta, in illis contineri, sed ea tantum describi, quæ ad veram pietatem & Christianæ religionis gloriam pertinent. Quod quidem Eusebium disertè monet in principio hujus libri capite 11.
λόγοι πέντε. Nescio quos secutus codices Robert-

tus Stephanus hæc verba adjecit. Nam neque in Regio exemplari, neque in veteribus schedis, hæc leguntur. Sed neque in Fuketiano codice verba ista reperi. Corte hoc opus de vita Imperatoris Constantini, quatuor duntaxat libros habet, quod testatur etiam Photius. Sed quoniam ad calcem horum librorum Eusebium tria subjunxerat opuscula; orationem scilicet Imperatoris Constantini ad Conventum Sanctorum: descriptionem martyrij Hierosolymitani cum donarii s illic à Constantino dedicatis, & panegyricum dictum in tricennialibus Constantini: hinc factum est ut appendix ista pro libro quinto à quibusdam acciperetur. Sane index capitum qui præfixus est orationi Constantini ad Sanctos, in Fuketiano codice hunc hæ-

bet titulum κεφαλαία τῆς ἐπιμύου λόγου. In Regio autem exemplari pratermissis capitum indicibus, hic titulus ad latus adscriptus est, licet paulo recentiore manu, ἀρχὴ τῆς ἐπιμύου.

In Proœmium.

εἰς οὐρανὸν ὄντες. Hæc oratio dicta ab Eusebio in vicennialibus Constantinii, hodie non existat. Id tantum de ea affirmare possumus, dictam illam fuisse in Nicæna Synodo coram Principe Constantino, quod testatur Eusebius his verbis: τὸν καλλιόκρον μισθὸν δὸπλοῦντες διὰ τὴν ἐν τῷ ὄρει σωβρότου. Sed multo clariùs idiplum docet in lib. 3. cap. 11.

ὅτι δὲ ἐκ τριωνταετηρικῶν. Intelligit orationem tricennem de laudibus Constantinii, quam Eusebius ad calcem librorum de vita eiusdem Constantinii subjecerat, sicut ipsemet testatur in libro 4. c. 46. In codice tamen Fuketiano hæc oratio præfixa est libris Eusebij de vita Imperatoris Constantinii. Recte id quidem, si tempus ipsum spectemus quo habita est hæc oratio: sed tamen contra sententiam ipsius Scriptoris, qui orationem illam ad calcem horum librorum collocari iussit.

ἀυτῷ σωβρότου βασιλεῖα θυρεῖ. Henricus Savilius ad oram libri sui annotavit, forte legendum ἀυτῷ. Idem quoque mihi in mentem venerat, ante quam Savilianum codicem nactus fuisssem. ἀυτῷ suppl. τῷ λόγῳ. Hoc ipsum est quod infra dicit Eusebius αὐτοῖς, ἐκ τῶν σωβρότου παρὰ δὸπλοῦντα. Sed nunc te attentius examinata, aliter sentio. Neque enim dubito quin Eusebius scripserit ἀυτῷ σωβρότου βασιλεῖα: quæ locutio est elegantissima. βασιλεία enim quasi Deam quandam facit, cuius individuum comitem etiam post mortem ait esse Constantinum: quippe qui sursum quidem verfetur cum Deo summo omnium Rege: humi verò adhuc regnet in filiis. Certe quisquis sequentia attentè legerit, nunquam de hæc emendatione dubitabit.

In Caput II.

Pag. 406. ἐκ τῶν ἐν σώματι δὲ θνητῶν. Rectius in veteribus schedis legitur ἐκ τῶν ἐν σώματι δὲ θνητῶν. In codice Fuk. quatuor priora verba defunt, & lacuna relicta est, unius tantum aut alterius vocabuli capax.

αὐτοῖς ἐκ τῶν σωβρότου παρὰ δὸπλοῦντα. In codice Fuk. hic locus ita scribitur αὐτοῖς ἐκ τῶν σωβρότου παρὰ δὸπλοῦντα, &c. Ego tamen vulgata lectionem retinere maluerim, sed mutata distinctione. Neque enim post adverbium παρὰ δὸπλοῦντα virgulam ponendam puto, ut fecerunt Musculus & Christophorus; sed post vocem σωβρότου. Nam Eusebius hoc maximum ait esse miraculum & παρὰ δὸπλοῦντα, quod Constantinus licet mortuus, ipsè tamen honoribus atque obsequiis quibus vivus colebatur.

αὐτῶν ἐκ τῶν σώματι δὲ θνητῶν. Hunc locum emendavi ex codice Fuk. & Saviliano: quibus consentit etiam codex Morzi. Eleganter dicitur ἐκ τῶν ἀλόγων, ut sciunt Græcarum literarum studiosi. Ceterum cum hæc omnia in tertia persona ab Eusebio dicantur de λόγῳ, id est, sermone seu oratione, nos personam mutare maluimus, quia Latini sermonis proprietas id omnino exigere videbatur.

In Caput III.

ἐκ τῶν τε σπλάνων. Non placet lectio codicum

Fuk. & Gruteri, quam etiam in margine codicis Morzi adscriptam inveni, ἐκ τῶν τε σπλάνων. Ego autem particula transpositione locum hic emendo: ἡ ἐκ τῶν ἐν σώματι δὲ θνητῶν, &c. Atque ita Eusebium scripsisse, quovis pigro observaverim. Porro ἐκ τῶν hoc loco sunt tituli, seu monumenta sepulchralia, ut ad libros historiarum solida notavi.

ἐκ τῶν τε σπλάνων. Encausticam picturam intelligit, quæ fiebat ceris igne resolutis. Antiquissimum id fuit genus picturæ, ut docet Plinius in lib. 35. cap. 11. Ceras pingere ac picturam in urere quæ primum encaustigaverit, non constat. Idem Plinius tria eius picturæ genera recenset: cera scilicet, & cestro in eboto, & penicillo in tabulis lignis: Encaustigaverit autem fuisse antiquitus genera constat, cera, &c. in eboto, &c. donec classes pingi cœperet. Hoc tertium accepit, ut solus igni ceris penicillo utendi. Quibus in verbis obsecutum est quid sibi voluerit Plinius, cum primum genus Encausto pingendi fuisse cera. Neque enim intelligendum est, in reliquis generibus Encausticæ picturæ ceram non fuisse. Sensus igitur est, primum illud Encausticæ picturæ genus sola cera peractum fuisse, nullo alio præter ceram instrumento ad pingendum adhibito. Procopius in libro de ædificiis Justiniani, de camera Ecclesiæ loquens, genus hoc picturæ ita describit: ἐκ τῶν τε σπλάνων ἐκ τῶν τε σπλάνων πᾶσιν ἐκ τῶν ἐν σώματι δὲ θνητῶν. Apparet Procopium his verbis designare ἐκ τῶν τε σπλάνων. Certe πρόχοτος γὰρ legitur etiam apud Joannem Chrysostomum, ut referatur in Concilio Nicæno 2, pag. 542. Et in Epistola Gregorij Papæ ad Germanum Constantinopolitanum Episcopum pag. 535. eiusdem Concilij Nicæni, ubi Anastasius Bibliothecarius vertit ἀναγράφουσα ἡ τῶν τε σπλάνων. Eadem vox iterum occurrit infra in lib. 2. c. 3. & in historia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani sub finem. De hac picturâ loquitur Apuleius in defensione sua: Enimvero quædam sunt, vel are infusum, vel lapide inestum, vel ceramastam, vel pigmento illitum.

Et Nazarius in panegyrico quem dixit Constantino, loquens de eius imaginibus à Maxentio dejectis ita scribit: Abstergere vultus non potest: unguentorum pectoribus infusum est, nec commendatione cere aut pigmentorum sicut tenet: sed desiderio efflorescit ammorum. Paulinus quoque in Epistola 8. ad Sulpicium Severum: ad quem locum vide notas Frontonis Ducæi. Est etiam illustis de hæc re locus Boethij in Prefatione librorum Arithmeticæ, quos Symmacho Patricio præcupavit: At picturæ, manibus tabula commissa fabricantur; ceramistica observatione decorata, colorumque mercatorum solertia perquisita; lintea operosa elaborata texturâ, multiplicem materiam præstant. Sic enim corrigendus est locus iste ex vetusto codice Bibliothecæ Thuane. Denique Anastasius in sermone de Sabbato qui refertur in 7. Synodo τῶν ἀποστόλων ἐκ τῶν ἐν σώματι δὲ θνητῶν, ἡ ἐκ τῶν τε σπλάνων ἐκ τῶν τε σπλάνων.

ἀναγράφουσα ἡ τῶν τε σπλάνων. Scribendum puto ἡ τῶν τε σπλάνων, atque ita legitur in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ. Savilius quoque ad oram sui codicis notat ita sibi legendum videri. At in Morziano bro ad marginem emendatur ἐκ τῶν τε σπλάνων, quod magis placet.

In Caput IV.

αὐτὸ δὲ γράφει ὡς ἔστι. Lego αὐτῷ δὲ γράφει ὡς ἔστι. Et paulo post scribendum videtur εἰς δὲ ἀμακλίαν.

In Caput V.

3408. ἢ προσέτι λῶον. Nova & inusitata locutio, λῶον pro eo quod alii dicerent πλέον. Ait Eusebius Constantinum imperasse triginta annos solidos, & aliquanto amplius. Quod verum est. Nam præter triginta annos, decem fere mensibus regnavit. Porro initio hujus periodi scribendum est ἄρῶν μὲν βασιλείας, non ut vulgò legitur ἄρῶν.

νοῦν τὴν ἀπὸ δὲ εἰς. Scribe νικητῶν, ut in margine codicis Moræani emendatum inveni. Quam lectionem secutus est Christophorus. Certe in veteribus schedis, & in codice Saviliano ac Fuketii νικητῶν legitur.

ἔσον εἰ πέν. Christophorus vertit: prope diximus, quasi scriptum esset ὡς εἰ πέν. Ego verò non dubito quin aliud intellexerit Eusebius. Nam cum tyrannos brevi admodum tempore viguisse vellet ostendere, ait eos breviori temporis spatio quam quod ad loquendum requiritur, vivos esse. Idem fere est, quod Græci dicunt λόγῳ θάπτον; genus hyperbolæ Græcis familiare.

πανοπλία παντινχία. Alterutrum vocabulum redundat. Ac prius mihi videtur esse scholion, in codice Fuk. deest παντινχία. Paulo post scribendum puto δὲ ἀπὸ δὲ θρητὸν δόξα θήρα βίον, ut legitur in schedis Regiis, & in libro Savil. ac Fuk. Porro codex Fuk. habet δὲ θρητῶν.

παντων ἀρεταίς. Scribendum est ἀρεαίς, quod Christophorus non vidit. Certe in veteribus schedis ἀρεαίς super scriptum est eadem manu. Scribo etiam μαρτυροῦμεν, ut habet codex Fuk.

In Caput VI.

νικῶν τῶν προπαίσις. Lego νικῶν τῶν προπαίσις βασιλεία τῶν αὐτῶν, &c. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem εἰσαεὶ νικῶν τῶν προπαίσις τε τοῖς κατ' ἰχθῶν δὲ παντὸς φαιδρωῦμεν. Codex Fuk. nihil mutat, nisi quod conjunctionem addit hoc modo: ἔστ' εἰσαεὶ νικῶν τῶν.

In Caput VII.

ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα τέλος δ' ἰχθῶν μακρῶν. Variis modis hunc locum restituere aggressi sunt viri docti, ut patet ex eorum emendationibus quæ ad marginem editionis Genevensis, & in codice Moræano adscriptæ sunt. Alii enim ita scribendum esse conjecerunt: ἐπεὶ μὴ ταῦτα, τί δὲ δὲ ἰχθῶν σκοπεῖν μακρῶν, φασὶν αὐτῶν, &c. Alii verò sic emendarunt: ἀλλὰ τὰ τελευταία τῶν βίῳ εἰς μὴ ταῦτα κοσμοῦν τῶν δὲ ἰχθῶν ἐξ ἰσὶ ἰχθῶν ἐστ' ἢ μακρῶν, ἢ μενοῦν ἐδ' αἰσίων φασὶν αὐτῶν, αἰσῶν δὲ, &c. Quam quidem lectionem secutus est Christophorus, ut ex interpretatione ejus apparet. In codice tamen Moræano paulo aliter emendatur hic locus, in hunc modum: ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα εἰχε κοσμοῦντα, τέλος ἰχθῶν. . . . ἐστ' ἢ μακρῶν, ἢ μενοῦν ἐδ' αἰσίων αὐτῶν φασὶν. . . . κίται αἰσῶν δὲ, &c. Ex quibus lacunis suspicari quis non immerito possit, hanc esse scripti ejusdem codicis lectionem. Et posterior quidem lacuna nullo negotio sic suppleri potest αὐτῶν φασὶν ἰχθῶν τῶν. Sed cum hæc omnia mendis scateant, nec quicquam

A boni ex iis elici possit, malim equidem ea expungere. His certe relictis, sensus est apertissimus hoc modo: ἀλλὰ φασὶν αὐτῶν αἰσίων, &c. quod etiam in versione mea sum secutus. Idem ante nos fecerat Joannes Portesius, qui hos Eusebii libros de vita Constantini, primus Latino sermone interpretatus est. In schedis Regiis post verba illa τῶν δὲ ἰχθῶν μακρῶν, ad marginem hæc adduntur, βίῳ κοσμοῦν. Codex Fuk. hunc locum eodem prioris modo scriptum exhibet, quo liber Moræi ac Turnebi.

αὐτῶν. Scribendum videtur οὐ πλέον, quam lectionem secutus est Portesius. Christophorus autem sic interpretatus est, quasi legeretur ἢ μακρῶν πλέον. Certe Alexander Magnus duodecim annis & amplius regnavit, qui aliquanto plus efficiunt quam tertiam partem duorum ac triginta annorum, si res ad calculum exigatur. Verum oratores qui amplificandis rebus student, non ita exacte loquuntur. Itaque Eusebius recte dixit ἢ πλέον.

ἀνθ' ὧν αὐτῶν τῶν ὡραῖς. Nemo est, qui non videat scribendum esse αὐτῶν τῶν ὡραῖς, ut in Moræi libro etiam annotatum est. In veteribus schedis legitur αὐτῶν. Sed liber Fuk. habet αὐτῶν. Sed & paulo post scribendum τῶν θρητῶν ἐκείνῳ. Et in fine capituli lego ἐστ' οὐκ ἔστιν αὐτῶν μετὰ κακῶν. quanquam scripti codices nihil variant. In codice Fuk. scriptum inveni τῶν θρητῶν ἐκείνῳ, μοῖραν τῶν παλαιῶν αὐτῶν, relictis quam ut in vulgatis editionibus ἄλλοι αὐτῶν.

In Caput VIII.

τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον. In manuscripto Regio & Fuk. disjunctim scribitur: τῶν δὲ δύναμις ἡλίον, rectius sine dubio. Sic infra cap. 41. ubi de provinciarum exultatione loquitur: ἰθὺν τε παρ' ὧν ἀπὸ ἀνατολῆς τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον ἀπὸ ἀνατολῆς. In codice Regio legitur etiam βεβαίαν, rectius quam in vulgatis editionibus. Neque aliter codex Fuk. contra verò paulo post ubi vulgatæ editiones scribunt βλήμενας, idem codex Fuk. habet βλήμενας non male, ut notavi ad Ammii Marcellinum.

τῶν κατὰ δύναμις. Scribendum est τῶν κατὰ δύναμις περὶ πάντων τῶν γῆς στοιχείων τῶν βίῳ, φασὶν ἐπιθεταῖς ἀπὸ τῶν ἐκλάμπων. Ac voces quidem illas τῶν κατὰ δύναμις, &c. Portesius ad Indos retulit. Sic enim vertit: Indos extremos usque terra undique circumjectos. Sed non puto hanc esse mentem Eusebii. Neque enim veteres Geographi, Indos orbis terrarum ambitum circumcolere unquam dixerunt. Hispani quidem avorum memoria, terrarum partem recens sibi cognitam & patefactam, Indiam Occidentalem appellarunt. Verum illi id pro arbitrio suo fecere. Proinde in Eusebii nostri loco scribendum puto τῶν κατὰ δύναμις, &c. vel potius nihil mutandum. Sensus enim est, Constantinum à meridie ad Septentrionem, & ab occasu ad ortum, quaqua versum cunctis hominibus Christum prædicasse.

σατραπίας ἢ βασιλείων. Plurima in his libris menda commissa sunt ex verborum transpositione, quemadmodum ostendimus in superiori loco. Similiter mendo laborat hic locus. Scribe itaque ἢ σατραπίας βασιλείων.

τοῖς τε παρ' αὐτῶν δόξαις. In veteribus schedis hic locus ita suppletur ad marginem, τοῖς τε παρ' αὐτῶν

Ξηλοῖς τε καὶ δώροισι, &c. Et paulo post in iisdem schedis A legitur παρ' αὐτοῖς πάσι Κωνσταντίνον γινώσκοντα.

In Caput IX.

Reg. 410. εἴτ' ἄλλοις. Ab his verbis caput orditur Regius codex, quem nos libenter secuti sumus. Codex quoque Fuk. qui singulis capitibus suos titulos solet præfigere, ab iisdem verbis caput exorditur. Eandem deniq; sectionem reperi in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ.

κατορθοματων ἀθλους. Deest vox ἀνατιθεῖς, quā in Moræi libro ad marginem adscriptam inveni. In schedis autem Regiis post vocem ἀθλους, hæc adduntur ad marginem, εἰς μακροῦς ἐγχαρατῆρας αἰώνας. Quæ profecto nequaquam rejicienda mihi videntur, live ex conjectura, sive ex alio codice deprompta sint. Codex tamen Fuk. habet ἀνατιθεῖς.

In Caput X.

ἀφωσιμένους. In codice Regio, Savil. & Fuk. scribitur ἀφωσιμένους. Est autem hæc oratio σολοικοφανής. Dicendum enim erat ἀφωσιμένω, si emendate loqui voluisset. In veteribus schedis legitur ἀφωσιμένω, & νη superscriptum est.

αἰγυνομίω γδ ἀνέμαυτον. Vox ἐμαυτὸν transposita esse videtur, & inferius collocanda hoc modo: αἰγυνομίω γδ ἀνείμω κατὰ τὴν ἐμαυτὴ δωμαμω, &c. Paulo post lego ex codice Fuk. τῷ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διὸς τιτιμηκῶτι, vel finalis τῷ δὲ ὑπερβολῶ. In veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ hic locus ita suppletur ad marginem: τῷ πάντας ἡμᾶς δὲ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διὸς τιτιμηκῶτι. Quod equidem valde probō.

Reg. 411. ἐχέσθρησει αἰῶν. In codice Regio scribitur ἐχέσθρησει καὶ αἰῶν.

In Caput XI.

διὰ φροσύνης. Ab his verbis cap. II. inchoant codex Regius & Fuk. & schedæ Regiæ.

εἰ μὲν γδ. Scriptores illos intelligit, qui Neronis & aliorum tyrannorum res gestas memoriæ mandaverant, de quibus paulo ante locutus est. Recte ergo Christophorus vertit, nam illi, &c. Portefius vero interpretatur: Nam alii quidem, &c. quod ferri potest.

ἀγαθῶν ἀφ' ἑξῆς ἐπισημασθῆναι. Magis placet altera lectio quam in veteribus schedis inveni ἐπισημασθῆναι. Ita certe codex Fuk. & Savillii.

Reg. 412. τῷ μὴ μακαρίζεν. Intelligit locū, qui habetur in Ecclesiastici c. II. πρὸς τῆς τελευταίας μὴ μακαρίζε μηδ' ἐνα.

Ἐπισημασθῆναι. In veteribus schedis superscriptum est ἐπισημασθῆναι, quod non probō. Nam Eusebius hoc loco opponit τὰ βασιλικά ἐπισημασθῆναι Constantini, τοῖς διοφιλῶσι ἐπισημασθῆναι, ut patet ex fine superioris capituli. Et Regius quidem actus ait se consulto prætermittere. Quos quidem bifariam dividit; in bellicos scilicet & pacis. Solos verò sibi dicendos proponit actus eos, qui ad religionem pertinent. Porro in schedis Regiis post verba illa θεοῦ μὴ εὐφραίνεσθαι ἡγάσθη, hæc adduntur ad marginem, τὰ τε κατ' ἐπισημασθῆναι ἀπὸς τῶν ἑκωντῶν διὸς δωσῶν, πρὸς τοῖς συμψύρον, &c. Quæ mihi videntur esse probæ notæ.

τοὺς δὲ πᾶσι. Legendum τοὺς δὲ.

In Caput XII.

ἡ παλαιά. Codex Regius & Fuk. sine articulo

scribunt παλαιὰ κατέχει φῶν. & sic in schedis: quod quidem magis redolet Eusebianum filium. Moræi lego θεοῦ μὲν γδ. Recte autem Savilius ad initium hujus capituli annotavit. Hucusque proæmum.

εἰλα γδ αὐτὸν ἐξ ἐκείνου. Christophorus & Portefius has voces ἐξ ἐκείνου interpretati sunt, quasi subaudiretur ἢ τῷ ὄπῳ. Ego ἐξ ἐκείνου, idem esse censeo ac jam tum, ab eo tempore. Ita & Musculus.

αὐτῷ. Scribendum est sine dubio ἢ πῶς, quod idem valet ac αὐτῷ. Atque ita legitur in schedis Regiis, & in codice Savillii. Codex Fuk. ἢ πῶς habet, non male.

In Caput XIII.

ὁ δὲ ἦ μίσεος ἀμύαντον. Scribendum videtur ἢ ἢ B τῆς ἦ μίσεος. Iisdem fere verbis uti sunt Donatiz in libello precum quem Constantino Imp. obtulerunt: cujus exemplar refert Opratus in lib. I. Regimus te Constantino Imp. quoniam de generis christiani patris inter ceteros Imperatores perfectissimè exercuit: & ab hoc scelere immunitus est Gallia.

ἐν δὲ τῷ μίσεος. Deest verbum προσδιδόντες aliud simile. Nec omittenda est viri docti conjectura, quam ad marginem libri Moræani adscriptam inveni: nempe legendum sibi videri δὲ τῶν τῶν ἐκείνου λατρείας ἐκείνου φωνᾶς. Turnebus verò ad oram sui codicis emendavit ἐκείνου φωνᾶς, perinde ac Savilius. Verùm in schedis Regiis supra vocem φωνᾶς emendatur ἢ πῶς: quam emendationem reliquis præfero. Scribo igitur ἢ εἰ μὲν συγχύσειεν ἐκείνου λατρείας ἐκείνου, φωνᾶς αὐτοῦ, &c. In codice Fuk. scriptum est ἐκείνου φωνᾶς.

In Caput XIV.

ὡσπερ ἐν χιλῶ τῶν τῶν. Hunc locum non intellexit Christophorus, qui θεμίτους interpretatus est statuentes. Cum ἐν χιλῶ θεμίτου, idem sit ac οὐκ ἴσθρη. Quæ voce utitur Eusebius alio loco, ut infra dicetur, nempe in cap. 22. lib. 2. Rectius ergo Portefius hunc locum ita vertit: His audisti, ac si de illa ipsa te vota jamdudum suscepissent, ut id eveniret, quod probare possent. Porro supplendum est hic verbum φασὶν post vocem προδουμίας.

παρ' αὐτῷ βασιλῶν. Lego πῶς ἢ μὴ ἀλφ βασιλῶν ut in libro Moræi, Turnebi ac Savillii & Fuk. emendatum inveni. Porro μὴ ἀλφ βασιλῶν interpretatus sum seniores Augustum. Sic enim in veteribus panegyricis & in inscriptionibus vocatur Diocletianus.

τῶν μαρτυρίαν προστάτη. In schedis Regiis ad marginem adduntur hæc verba: προστάτην ἀφ' αὐτοῦ τῶν πέναν αὐτῶν κατὰ μεμλεμῆναι. ὅτι δὲ τῶν τῶν τῶν μὴ ἀπορῶν μὴ δ' ἐξ ἀδικῶν πλῆθους εἶναι παρασημασθῆναι. Quæ ab erudito quopiam ex conjectura suppleta esse latet apparet. Ego unicum verbum hæc deesse existimo, παρῆχεν. Scribo igitur αὐτῷ ἢ πῶς παρῆχεν, παρῆχεν τῶν μαρτυρίαν προστάτη. Sic enim Eusebius loqui solet.

εἰ δ' ὑπαασιταῖς πῶς ἀνεκέρησεν. In Moræi libro ad marginem emendatur εἰαν δὲ πῶς αἰ. Verùm nihil opus est hac emendatione. Apud veteres enim pecunia deponeretur in templis, securitatis causâ, ibique militum excubiis servabantur, ut notat vetus Scholiastes Juvenalis, & Lipsius

in libro de magnitudine Romana. Ad hos igitur mi- A
lites alludit Eusebius. Possunt etiam ὑπασις ὠν no-
mine hic intelligi Palatini qui sacrum ararium custo-
diebant. In schedis Regiis superscriptum est eadem
manu ἐπὶ πύργῳ, quod non displicet. codex certe
Fuk. habet εἰς τὴν πύργῳ.

pag. 415. τῆς ἀρχῆς τῶν θεῶν αἰτίας. Scribendum haud dubie est
εἰσας, ut in Turnebi libro ad marginem emendatum
inveni.

In Caput XV.

τὰ πανταρχῆ βασιλεία. Adverbum hoc πανταρχῆ,
non sine causa utrumque Interpretem turbavit, ut
ex eorum interpretatione colligitur. Verum anim-
advertere debuerant, palatium dupliciter sumi. In-
terdum enim sumitur pro curia seu curie principis. B
Quo sensu quatuor duntaxat erant tunc temporis
palatia, pro numero scilicet Imperatorum. Inter-
dum verò palatium dicitur quavis ædes in qua Im-
perator solet habitare. Et hoc sensu plurima erant
palatia in orbe Romano. Nulla enim fere civitas
erat, quæ palatium non haberet. Eiusmodi palatia
seu domus Regiæ erant sub dispositione quorundam
officialium, qui Curæ Palatiorum vocabantur, de
quibus mētio fit in Notitia Imp. Romani. Hæc igitur
palatia intelligit Eusebius. Sed & villas publicas
seu Regias intelligi puto, quas curabant Cæsa-
riani.

In Caput XVI.

σοφία τις. Post hæc verba in schedis Regiis vox ἐ-
σεβός ad marginem additur eleganter: σοφία τις ἐσε-
βόδι ὑποσέθει λογισμῷ.

τοῖς ἡδὺν ἀπὸ βασιλικῶν. Lego ὑπὸ αὐτῶν, ut est in
Fuk. & Moræi libro. Id est: Palatinis omnibus sub
ἐπιστομιλταντιβυς, ἰψῖςque adeò ἰουδῖβυς qui in pote-
state erant constituti. Potestas proprie dicitur de ma-
joribus iudicibus, cujusmodi erant Præfetti Præto-
rio. Sic infra cap. 28. & apud Socratem in lib. 2. cap.
12. de Philippo Præfetto Prætorio. Sed & in Gestis
purgationis Cæciliani, Agelilaus officialis Aliano
Proconsuli ita dicit: Ποτῆστιας ἦς, &c. Vide quæ su-
pra notavi ad lib. 5. Historiarum.

pag. 416. πῶς γὰρ ἀνὸν βασιλεῖ πῆσιν φυλάξαι. In codice
Regio ad latus horum verborum huiusmodi nota
apponitur ἄρ. Similem notam supra notavimus in lib.
10. hist. Ecclesiastica, in oratione illa panegyrica,
dicta in dedicatione Ecclesiæ Tyri: nisi quod litera
illa cui q. insiguitur, hic undique conclusa est. Quo
magis adducor, ut credam hanc notam esse φ. & q. &
significare φρόντισον, id est, attende, cogita. Additur
autem hæc nota locis, qui habent aliquam difficulta-
tem. Verbi gratia hoc loco lectorem motari po-
test novitas huius locutionis πῶς γὰρ ἀνὸν φυλάξαι, nisi
sciat supplendum δωρατὸν εἶν.

ἐν ἀνώτοις γ. Codex Regius scriptum habet: ἐν
ἀνώτοις τε ἀνωκαταῖς, &c. Quod autem sequitur
ἡλιώται θεῶν, pleonasmus est familiaris Eusebio. Sic
enim locutus est in libris historiarum, ut probe me-
mini.

In Caput XVII.

ἀλλ' ὅτις μὲν. Novicapitis sectionem hic fecimus,
Regii codicis auctoritatem secuti, cui consentit co-
dex Fuk. cum veteribus schedis.

θεῶν ἢ ἐπὶ πάντων. Deest ἡ μολογῶν aut quid simi-
le. In schedis Regiis post hæc verba μόνον μὲν θεῶν,
additur ad marginem ἐπιγνοῦς. Turnebus verò &
Savilius post vocem ἐπὶ πάντων addunt εἰδῶς. Sed
melior est lectio illa quam ex schedis protuli. Nam
verbum ἐπιγνοῦς eleganter opponitur ei, quod pro-
xima sequitur κατεργακῶς. In codice Fuk. scribitur
εἰδῶς.

τῆς ζωῆς ἀγαθῆς. Henricus Savilius ad oram sui
codicis annotavit, forte addendum esse ληξετω. Sed
longe melior est emendatio, quam in schedis Regiis
ad latus adscriptam inveni: ἐν ἑλληνισμῶν καὶ ἀτράρα-
χον τῆς ζωῆς διηλέων βίον. Codex Fuk. habet: ἐν ἑλλη-
νισμῶν καὶ ἀτ. τῶν ζωῶν ἀγαθῆς.

τὸ δὴ μακάριον εἶναι φασί. Alludit ad dictum Epi-
curi de Deo. τὸ μακάριον, ἵτι ἀφ' ἧς μὲν ἔχει αὐτὸ. ἵτι
ἀλλ' ἀπαρτῆς. ut refert Nemesius cap. 44. Cicero lib.
1. de natura Deorum. Laertius pag. 795.

ὅτι ἀπὸ τοῖς πολλοῖς. In schedis Regiis ultima vox
punctis subnotata est, & superscribitur λοιπῶς, quod
magis probo. Porro ante hæc verba in iisdem schedis
hæc adduntur ad marginem, καὶ ταῦτα ἀπὸ μὲν τῶν
σωτηριῶν. Quam eruditi antiquarii conjecturam
sequetur, qui volet. Mihi quidem hæc verba non
videntur necessaria.

In Caput XVIII.

μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἑκκλησιῶν πολιουρίας. Pag. 417.

Hic locus in primis notandus est. Ex eo quippe col-
ligitur, persecutionem cœptam esse consulari Dio-
cletiani octavo, & Maximiani septimo; non autem
superiore anno, ut vult Baronius. De qua re pluri-
bus disputavi ad lib. 8. Historiarum. Cum enim affir-
met Eusebius, anno post inchoatam persecutionem
Imp. Diocletianum & Maximianum purpuram de-
posuisse; idq; ab illis factum esse constat anno Chri-
sti 304. id necessarii sequitur quod dixi, persecutio-
nem scilicet Diocletiani cœptam esse anno Christi
tertio ac trecentesimo.

τῆς ἀρχῆς τῶν ἀγαθῶν. Savilius ad oram sui codi-
cis notavit, hos quatuor esse, Galerium Maximia-
num, Severum & Maximinum, quartum verò Ma-
xentium. Sed quod quidem ad tres priores attinet,
assentior Savilio; quartum verò non Maxentium, sed
ipsum Constantium esse contendo. Quippe Ma-
xentius non nisi post mortem Constantii, Imperium
arripuit.

In Caput XIX.

ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν. Scribendum videtur ἡ δὲ ἀρχὴ
καὶ παιδῶν, &c. Certe in libro Moræi particula δὲ ad
marginem adscripta est. Turnebus ad oram sui
codicis emendaverat καὶ ἀπὸ παιδῶν. In codice Fuk. legi-
tur ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν.

ἀγαθῶν τῶν ἐπιπέπων. Lego ἐπιπέπων, ut Eusebius Pag. 418.
loqui solet. Atque ita in schedis Regiis emendatur
ad marginem. In codice Fuk. scribitur διοσδότη σο-
φία ἀγαθῶν τῶν ἐπιπέπων.

In Caput XX.

φθόνος καὶ ὄλεως. Post hæc verba ponendus est as-
teticus. Desunt enim nonnulla, quæ Christophor-
sonus non recte supplevit. Neque enim Constans
cortumelia afficere, sed penitus è medio
tollere studebant Imperatores Diocletianus &
c c ij

Galerius. Vide excerpta de Gestis Constantini, A cum & totum caput parum feliciter interpreta- tus est.
 quæ ad calcem Amm. Marcellini edita sunt; & quæ illic annotavimus. Olim quidem putabam græca illa quæ ad marginem editionis Genevensis adscripta sunt, non ex quopiam manuscripto codice desumpta esse, sed esse conficta & conflata ex interpretatione Latina Christophorloni. Sed postquam Fuketianum codicem nactus sum, reipsa didici, eas lectiones ex manuscriptis exemplaribus depromptas esse. Certe codex Fuketii hunc locum ita scriptum exhibet: φρόνη ἢ φρόνη ἐλάλητο· ἐπιβδὴν ἢ προσφύλαξαι τι μὴ μὴ αὐτῶ βασιλεῖς ἐφυλάττοιτο· καίρον ἢ θρονόνα ἀναμίοντες· ὁ δὲ, &c. Ita etiam in libris Turnebi ac Savilii scriptum inveni. Sed hæc lectio licet scriptorum codicum auctoritate nitatur, mihi tamen non videtur esse genuina, tum ob eam causam quam supra attuli, tum ob verborum inelegantiam.

τῇ τῷ πατρὸς δὲ δόξῃ. Mallem scribere δὲ δόξῃ. Constantius enim testamentum suum jam condebat, cum Constantinus filius ad ipsum pervenit, ut scribit Nicephorus in libro 7. cap. 18. Mox legendum videtur παρὸν, non σιωπῶν.

In Caput XXI.

ἡοῖς δ' ἄμα ἢ θυγατρὶ π σωταζάμην. Christop-
 phorlonus hunc locum ita vertit: in medio filiorum
 & filiarum se statuens. Portelius verò sic interpretatur
 est: Simul liberis ex Commentario distibuit heredi-
 tatem. Neuter veram hujus verbi significationem
 assecutus est. Utitur eadem voce Eusebius in lib. 3.
 cap. 20. ad quem locum abunde dicemus, quid sit
 σωταζάμην, & quid σωτακτικὸς λόγος. Optime do-
 ctissimus Savilius ad oram libri sui, vocem σωταζά-
 μην exproluit valedicens: Ecce loquitur Athanasius
 in vita B. Antonii sub finem: σωταζάμην τοῖς ἐν
 τῷ ἔξῳ ὄρει μοναχοῖς.

τῷ πλὴν ἡλικίαι προδόντι. Scribo τῷ τῆν ἡλικίαν προδόντι. Sic supra dixit Eusebius de Diocletiano & Maximiano: οἱ μὲν γὰρ τῷ ῥῆθι προδόντες.

In Caput XXII.

Fig. 419 πατρικῶν φίλοις. Post hæc verba in schedis Regiis hæc adduntur ad marginem: ἢ πατέρα προῦπεμπι δῆ-
 μων τε πλὴν δὲ μείων, στρατιωτῶν τε δουροφεία. Quæ licet Savilius & Christophorlonus in libris suis repererint, mihi tamen parum necessaria videntur. Leguntur tamen etiam in codice Fuk.

In Caput XXIV.

Fig. 420. πλὴν προαγωγῶν. Scribendum videtur προαγωγῶν, id est promotionem, προκοπῶν. Atque ita Turnebus ad oram sui codicis emendavit, ut postea comperi.

In Caput XXV.

ἐπισκοπῶν ἔδην. Sic Eusebius vocare solet provin-
 cias populi Romanis ut ex pluribus locis probari fa-
 cile potest. Ant igitur Eusebius Constantinum, simul
 atque Imperium ejus stabilitum est, provincias om-
 nes quæ sub Imperio patris fuerant, diligenter
 obiisse. Quod non intellexit Christophorlonus.

ταῦτα κατὰ λόγον ἔκειτο. Hoc loco κατὰ λόγον idem videtur esse ac κατὰ νοῦν. Quod quidem Portelius etiam vidit. At Christophorlonus, & hunc lo-

τιος μὲν ὅτι τὰ βρετανῶν ἔδην. De hac tractante
 Constantini in Britanniam, nemo ex veteribus quæ-
 quam scripsit, laque ejus rei memoriam in Eusebio
 debemus, qui & ipsum tempus non obicere hæc lo-
 co subindicat; paulo scilicet ante quam Constantius
 expeditionem adversus Maxentium susceperet. Cō-
 tigit igitur hæc Constantini in Britanniam trajecit
 Maximiano VIII. Col. anno Christi undecimo ac
 trecentesimo, ut recte notavit Sigonius in lib. 2. de
 Occidentali Imperio. At Savilius Eusebium hæc fal-
 li existimavit. Sic enim notat ad hunc locum: Euse-
 bius ignorasse videtur patrem Constantini Eboracæ in
 Britannia obiisse.

In Caput XXVI.

τοῖς ἑλοπιῶν κρατοσιν μίρων. Galetium Maximia-
 num & Maximinum intelligit. Hos enim vocat
 τοὺς ῥῆθι προδόντας, id est, seniores Imperatores.
 Nam etli Maximinus vixit dum Augustus erat consu-
 tiatus, tamen quia aliquot annis ante Constantinum
 Cæsar factus fuerat, ideo inter seniores Constantino
 Imperatores haberi potest.

αἰχρὸν ὑπέμειναν τέλος. Horum verborum duplex
 sensus asserri potest. Nam aut cum Portelio &
 Christophorlonio possis vertere fecerunt rei evanescere
 nacti sunt. Aut sicut ego interpretatus sum, temporis
 exitu perierunt. Prior sensus ad Galerium Maximia-
 num refertur. Posterior interpretatio de Severo
 Cæsare intelligenda est: qui a Galerio contra Ma-
 xentium cum exercitu missus, cum Romanam ob-
 sidere pararet; desertus a suis, quos Maxentius
 Cæsar præmiorum ad se traduxerat, fugi Romanam
 in qua obsessus à Maxentio, mox fraude ac perpe-
 tris Maximiani Herculli deceptus, & captivi ha-
 bitu Romanam perductus, brevi postea interemptus
 est, ut scribitur in Gestis Constantini. Vide cap. 17,
 quod proxime sequitur, ubi eam rem Julius narrat
 Eusebius.

In Caput XXVII.

δυσταί τε ἢ ἀναθήμασι. In schedis Regiis adduntur
 λοιβαῖς τοῦ δὲ δυσταί ἢ ἀναθήμασι, &c.
 παρερροῦν ἢ ἰβι velit Eusebius. Christophorlonus
 quidem vertit: tanquam super vacante mortu alicui
 factus est. Portelius quoque ante illum, factu acce-
 sionem verterat. Sed non intelligo, cur Severi
 D mortis accessio dicatur, cum solus ex omni excu-
 citu suo perierit. Malim itaque ἀρροῦν interpre-
 tari vilem vellemam. Vili enim capita recte δασκῶν
 ἀρροῦν dicuntur. ἀρροῦν etiam dicitur quidquid
 citra laborem sit, & quasi inter ludendum. Ita Se-
 veri Cæsaris mors ἀρροῦν dici potest, cum tam
 facile captus occisusque sit, ac si nullos circa se
 milites habuisset. Ac fortasse scribendum est ἀρ-
 ροῦν ἐχρήστο πολέμου. Ita Gelasius Cyzicenus in lib.
 1. cap. 3. εἶλε δὲ ἢ τῆν κρᾶτες τῶν αὐτῶν ἡμε-
 ρῶν φύλακα, ἀρροῦν τῆς μάχης πρὸς τὸ ἐρῶν ἐπι-
 σαμῶν, ubi interpres similiter belli accessionem ver-
 tere, his velut belli proleptis ad bellum ipsum usque.
 Sic etiam Eusebius in cap. 51. lib. 2. Porro hoc in
 loco figura est, quam Græci vocant ὑστῆριον ἢ ὑστῆριον

Nam Severi Cæsaris clades ignominiosam illam Galerij fugam præcessit.

In Caput XXVIII.

1442. ὄψεσθε αὐτὸν. Scribendum puto ὄψεσθε αὐτὸν, ut legitur videtur Nicephorus in libro 7. c. 29. Atque ita in schedis Regijs scriptum inveni. In codice Fuk. & Savil. legitur ὄψεσθε αὐτὸν.

ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ἡλίου ὥρας ἢ ἡμέρας ἀποκλινοῦσθε. Id est: Meridiano tempore cum exercitu suo iter faciens, Sole in occasum vergente, &c. Sic etiam Portesius Eusebij verba interpretatus est. Sub meridiem, inquit, inclinante jam die. Sed fortasse totus locus uno spiritali continuandus est, & verba Eusebij hoc modo construenda, τῆς ἡμέρας ἀποκλινοῦσθε ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ὥρας. Id est, cum jam dies in meridiem vergeret. Cui interpretationi favet Zonaras, qui in Constantij gestis hanc visionem referens, apparuisse dicit μεσοῦσθι ἡμέρας. Certe in codice Regio & Fuk. nulla distinctio est post vocem ὥρας, sed duntaxat post verbum ἀποκλινοῦσθε virgula adscribitur. Apud Socratem tamen qui Eusebij verba descripsit, post vocem ὥρας apposita est virgula. Itaque Christophoronus utrobique vertit: Crescit meridiem die jam in pomeridianum tempus aliquantum inclinante. Quod mihi ineptum videtur. Neque enim ἀποκλινοῦσθε ἡμέρας dici potest, nisi cum dies vergit in vespertum, id est, post horam dici nonam, ut recte sumpsit Nicephorus. Quomodo autem id convenire potest cum præcedentibus verbis ἀμφὶ τὰς μεσημβρινᾶς, &c. Idem enim est ac si diceret: circa meridiem sub vespere. Dicit forte aliquis, Eusebium his postremis verbis ἀποκλινοῦσθε ἡμέρας significare voluisse eam visionem oblatam esse Constantino paulo post meridiem. Nam Sol à cardine meridiano progrediens, paulatim deinceps in occasum vergit. Verum si Eusebius ita sensit, quid opus erat tot verbis? Potuit enim brevius dicere μεσοῦσθι ἡμέρας. Adde quod Eusebius in plurali dixit ἀμφὶ τὰς μεσημβρινᾶς ὥρας, ut appareat illum non horam sextam intelligere, sed totum illud spatium horarum, quod meridiem deputatur, ab hora scilicet quinta ad nonam. Proinde in hanc sententiam adducor, visionem illam Constantino oblatam fuisse circa horam diei nonam, dum iter faceret una cum exercitu. Idque plane confirmatur sequentibus verbis. Addit enim Eusebius, post visionem obstupescit Constantino, dum multa secum volvit animo, noctem supervenisse. Ex quo apparet, non multo ante noctem id visum Constantino & militibus apparuisse. In libro 11. historię Miscellæ, ubi hic Eusebij locus adducitur, hæc habetur interpretatio circa meridiem declinante jam Sole.

In Caput XXX.

1443. ὁ θεὸς αὐτῷ ἐπέειπεν. Addendum est verbum σωῖσθαι, quod etiam ad marginem codicis Moræani adscriptum inveni. In schedis Regijs hic locus ad marginem suppletur hoc modo: αὐτῷ ἐπέειπεν ὁ θεὸς αὐτῷ, τὸ χεῖρα μὴ ἐξέμηναι. Atque ita fere Sa-

Avilius & Christophoronus. In codice Fuk. ita scribitur hic locus ὁ θεὸς αὐτῷ ἐπέειπεν ὁ θεὸς αὐτῷ, ὡς ἐπείκει, αὐτῷ βασιλεῦς, &c. ut supra. Sed alterum superfluum est. Aut enim delenda est vox σωῖσθαι: aut verba illa αὐτῷ βασιλεῦς, &c. sunt expungenda, nisi cum Savilio legas αὐτῷ βασιλεῦς, &c.

In Caput XXXI.

κίρας εἶχεν. Langus, Portesius & Christophoronus cornu verterunt parum latine, cum antennam vertere debuissent. καὶ θυφασμένον χρυσῶν. Savilius in suo libro emendavit καὶ θυφασμένον. Certe in codice Fuk. scriptum inveni καὶ θυφασμένον. Et paulo post παρέχον non παρέχον habet idem codex & Turnebus. συμμικτρον μήκους τῆς πλατύτος. His verbis Eusebius significat velum illud quadratum fuisse. Nam longitudinis & latitudinis modus æqualis, quadratam efficit figuram. Certe in veteribus nummis Constantini & sequentium Principum, velum illud ea figura quomodo dixi cernere licet. Male igitur Christophoronus Eusebij locum exposuit hoc modo: Illud igitur velamen ad cornu affixum, longitudinis latitudinis, crucis mensuram penitus exæquavit. τῆς κατὰ ἀρχὴν ἐπὶ πολὺ μακροτέρου. Sensus est hastam illam à basi usque ad antennam multo longiorem fuisse, quàm ab antenna usque ad summum fastigium. Idque etiam in nummis cernere licet. Potest etiam hic locus simpliciter intelligi, ut sensus sit hastam illam ab imo ad summum longissimam fuisse.

τῷ διαζευχθέντι ὑφ' αὐτοῦ. Scribendum est τῷ διαζευχθέντι, id est, varie depicti. Nam velamen illud purpureum quod ex antenna pendeat, auro variisque lapillis erat ornatum. Quid autem sibi voluerit Christophoronus nescio, cum hæc Eusebij verba ita vertit: ad texturam discurrentis sinitrius. Nisi forte διαζευχθέντι legit pro διαζευχθέντι. Sed longè gravius lapsus est idem Christophoronus, cum verba illa Eusebij ἀνα μετρίως quæ ad vocem εἰκόνα referuntur, ad vocabulum δέρον retulit, Quod refutationem non meretur.

In Caput XXXII.

οὐδέ τι. Scribendum est disjunctis vocibus οὐδ' ἕτερον, vel οὐδ' ἄτις. Savilius ad oram sui codicis emendavit οὐδ' ἕτερον ὅθεν. codex autem Fuk. habet οὐδέ τι. τὰς τῶν αὐτῷ λέγων μύθους. Hoc loco Eusebius nosse μύθους posuisse videtur pro μυστηρίοις. Neque enim dubium est quin Episcopus intelligat. Subdit enim paulo post ἃ δὲ τῶν θεῶν ἱερέας παρέδρουσαν αὐτῷ ποισάμενον, &c.

τῆς κατὰ ἀνθρώπους οἰκονομίας. Quid οἰκονομία apud sanctos Patres significet, abunde notavi ad librum primum historiarum. Quidquid enim Christus in carne ad hominum salutem gessit ut homo, id οἰκονομίας vocabulo comprehenditur. Non recte igitur Christophoronus hoc loco interpretatus est, Christi inter homines œconomiam. Neque enim κατὰ ἀνθρώπους significat inter homines, sed potius secundum homines, id est, humano more ac modo. Ita Gregorius Nyssenus in Epistola ad Eu-

stathiam & Ambrosiam ἢ Μ' εἰ ἀσπύτως ἔχων, καὶ πρὸ τῆς κατ' ἀνθρώπων οἰκονομίας, καὶ ἐν ἐκείνῳ, καὶ μετα τῷτο.

In Caput XXXIII.

Ἐξέχουζης γὰρ τοῖν ἀνθρώπων. Locus est mutilus ut apparet, quem cum Christophorono supplevi ex lib. 8. historię Ecclesiasticę cap. 14. In schedis Reg. locus hic ad marginem suppletur hoc modo: τὰς κατὰ νόμον γὰρ μεταξὺ αὐταῖς ἐνοβρίζων αἰχροτάτως, &c. In codice Fuk, scribitur Ἐξέχουζης γίτο τοῖν ἀνθρώπων τὰς γυναικας, τοῖς ἀνδράσιν. &c.

καὶ οὐκ εἶδός τε λέω. Prima vox delenda est. Sed sequentia corrupta sunt ac mutila, quę sine scriptorum codicum subsidio difficile est restituere. Potest tamen legi, οὐκ εἶδός τε λέω ἐν πορίαν τοῖς οἰκείοις ἀσπύτως ἢ μισοῖν ὀφθαλμοῖν. Mox codex Fuk. & Savilij habet Ἐξέχουζης γὰρ πῶν, &c.

πῶν ψυχῶν θανάτωσιν. Scribendum videtur θανάτω. Sic enim loquitur Eusebius nosfer in lib. 8. ubi de Maximini flagitijs agit: αἱ δὲ ἐπὶ φθορὰν ἐκλήθησαν, Ἐξέχουζης πῶν ψυχῶν θανάτω, ἢ τὸ σῶμα τῆ φθορῆς ἐξέχουζης ὁδῶσιν.

In Caput XXXVIII.

Fig. 426. πιστὰ γὰρ μὲν πιστοῖς. Post hæc verba deerat in editione Stephani integra linea, quam nos ex codice Fuk. Sav. ac Turnebi supplevimus. Sed & sine manuscriptoris codicibus, facile fuit hanc lacunam supplere ex lib. 9. historię Ecclesiasticę cap. 9.

Fig. 427. ὁ δ' ἀνευ. Postrema vox in codice Moræi expungitur ut superflua. Sed vereor ne aliquot voces hic desiderentur. Savilius quidem ad oram sui codicis notat supplendum esse τῆς τοῦ τελευθείας, vel quid simile. In libro autem Hadriani Turnebi emendatur ὁ δ' ἀνευ, sed recentiore manu, Odonis scilicet Turnebi. Nam Hadrianus vocem ἀνευ ut superfluum expunxerat.

In Caput XL.

Fig. 428. γραφῆ τῆ μεγάλῃ. In Panegyrico Eusebij detriennialibus Constantini legitur φωνῆ τῆ μεγάλῃ, quod equidem præferendum puto. Porro ab his verbis novi capitis sectionem inchoavi, secutus auctoritatem codicis Regij, & Fuk. quibus consentiunt schedæ veteres.

Ἐξέχουζης δὲ. Rectius in Panegyrico legitur διαρρήδην τῆ, &c. Mox codex Fuk. & Savilij verbum addunt hoc modo: φυλακτικῶν ὄντ' εἰδέχων.

In Caput XLII.

Fig. 429. Θεραπείας ὡς διὰ τιμῆς. Scribendum puto Θεραπείας τε καὶ τιμῆς. Turnebus in margine sui codicis emendat Θεραπείας καὶ τιμῆς, &c. atque ita scribitur in codice Fuk. In schedis Regijs expunctum est adverbium ὡς, ejusque loco superscriptum αὐτῶς.

τῆ τῶν χήματ' ὁφθάλμῳ ἀφελῆ. Hoc loco χήμα non tam vultum ac formam significat, ut putavit Christophoronus, quàm cultum ac vestem. Proinde utrunque in interpretatione mea expressi; quod etiam à Portesio factum esse postea deprehendi. Erat autem habitus ac vestitus sacerdotum illius temporis admodum tenuis ac vilis, ut testatur Amm. Marcellinus in lib. 27. ubi de Damaso &

A Urfino loquitur. Sed & Gregorius Nazianzenus in oratione funebri quam de laudibus Iulij Constantij scripsit, ait illum dum Episcopus esset Calazarum palatio amicum fuisse quod ἴμεν & appellat.

τὸν θεὸν δὲ ἐπιπλεῖον ἰδούκε. In schedis Regijs hic locus ita suppletur ad marginem, τὸν θεὸν δὲ ἐπιπλεῖον ἰδούκε θεόν. Sed breviter videtur Fuk. ac Sav. τὸν θεὸν ἐπιπλεῖον ἰδούκε αὐτόν. καὶ τούτω. Malim scribere καὶ αὐτῶν, id est, eam causam.

In Caput XLIII.

In codice Fuk. ac Regio & in veteribus schedis caput incipit ab his verbis παντοίας τῆς, &c. καὶ τοῖς ἔθνεσιν. Gentiles intelligit, qui ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Idque confirmat ex capite sequentibus ait κοινῶς μὲν οὐκ ἀπασίας λέω τοῖν, &c. Ἐξέχουζης δὲ τῆ ἐκκλησίας. Et in lib. 2. cap. 21. τὰ αὐτὰ λέω τῆ ἐκκλησίας τῶ θεοῦ αἱ κατὰ πνεύματι δόξα παρὰ τῶν ἀνθρώπων δὲ τοῖς ἐκείνῳ καὶ πᾶσιν ἰδοῖσιν.

ταῖς γαμουμέναις. Male Christophoronus interpretatur. Neque enim nuptæ, sed in dote dotem offerunt maritis. Simili errore τοῖν ἀνευ πορισίας vertit Christophoronus, ut novissimum 10. historię Ecclesiasticę.

ἄσπερ δ' ἀνίσχων ἦλθῃ. In codice Reg. ad locum horum verborum hujusmodi nota apposta est. Quæ nota significare mihi videtur ἀσπύτως, &c. τὸ πῶν, id est, locus elegans & amœnus.

καλοκαυθάσιας. Pro benignitate ac beneficentia hoc vocabulum sumit Eusebius. Sic etiam in libro 10. historię hanc vocem usurpavit.

In Caput XLIV.

τῶν τι πιστῶν ἱταίρων. Fideles hoc loco dicit Eusebius, non eos qui fidi ac benevoli erga Imperatorem essent, ut putarunt Interpretes: sed Christianos. Constantinus enim, utpote religiosis Imperator, si quando Episcoporum conciliis interesset, remoto omni satellitio solos ex aulicis locum assumebat eos, qui Christianæ fidei imbuti essent imbuti.

In Caput XLV.

καὶ αὐτὰς τραχυνομένους. Haud dubie scribendum est καὶ αὐτὰς, ut legitur in codice Regio & P. ketiano: quam emendationem etiam in libro Moræi adscriptam inveni. In veteribus etiam schedis ita emendatum est eadem manu.

τῆς δὲ τῆς ἀφρων χάρις. Donatistas intelligit quorum audacia & insolentia multa habentur apud Optatum & Augustinum. De hujus per Africanum schismatis initio ac progressu, multa notavimus à aliis minime observata: quæ ad calcem hanc annotationum consulo rejecimus.

ὡς νομὴ δαίμων. In schedis Regijs hic locus suppletur ad marginem ποικίλῳ τῶν ὡς τοῖς ἀφρονος, quod certe est elegantius.

γέλωτα τῆς θεοῦ. Nimis molli verbo usus est Eusebius. Nam quæ à Donatistis tunc in Africa gerbantur, ejusmodi erant ut non risum, sed amara versionem potius mererentur. Nam & religio sanctitas & Imperatoris ipsius auctoritas ab ipso insolentissime calcabatur. Sed fortasse Eusebius hoc loco ea duntaxat intelligit, quæ ad eos

contemptum Imperatoriae majestatis pertinebant. Ea enim dissimulare potuit Constantinus, & risu potius quam commotione animi digna existimare. Ceterum ea quae adversus Deum & Catholicam legis observantiam ab ipsodem Donatistis gesta sunt, severissime vindicare, eoque consilio in Africam trajicere Constantinus decreverat, ut ipse scribit in Epistola ad Celsum Vicarium Africae.

Ἐπιτολὴ πρὸς τὸν Κέλσον ἀφ' Ἀφρικῆς. Ante haec verba ponendus est asteriscus. Desunt enim nonnulla, quae suppleri posse mihi videntur hoc modo: οὐ γὰρ τοσοῦτον δικαιοσύνην ὑπερβῆλ' ἢ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἔχουσα πρὸς τῆς τ. α. μανίας, ὅσον, &c. Aliter Christophorus & Savilius. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem: ὅς ἰδέσθαι μάλλον ἢ κολεῖσθαι χεῖρας αὐτὸν δὲ κατὰ μὴδ' ἕνα πρόπον ζημιῶσαι πρὸς τῆς τῶν ἀφρικανῶν μανίας. Verum quae mox sequuntur verba, hanc conjecturam respuunt. In codice Fuk. hic locus ita scribitur: κολεῖσθαι χεῖρας ὅσον γὰρ τὸ συμμαθεῖν αὐτοῖς ὑπερβῆλ' φιλαίθροισι, τοσοῦτον τὸ κολεῖσθαι, ἀδρανῶν ἀφρικανῶν ἀνοίας ἀν' εἰν, & οὐ φρονοῦσι τῶν ὁρδῶν. Sic etiam in libro Turnebi & Savilij legitur. Verum haec lectio ex conjectura antiquarij manasse mihi videtur.

In Caput XLVI.

ἀφρων. Et si haec vox commode explicari potest de Constantino, cujus animum exulcerare atque exacerbare nunquam potuit Donatistarum & reliquorum ejusmodi haereticorum amentia; mallem tamen hoc loco scribere ἀφροντος, neque enim, meo quidem judicio, recte dici potest ἀφρων ἰσοιείτο πλὴν πρόνοιας. Contra verò ἀφρων elegantissime dicitur: Id est, indefessam curam ac providentiam gerens. Sic in libro 2. cap. 14. ἀφροντος ἰσοιείτο πλὴν ὑπερ τῶν κοινῶν φροντίδα.

ἡμεράτων τι. Scribendum est ἡμεράτων δ' εἰς, ut legitur in codice Regio, & Fuk.

In Caput XLVII.

τῶν πλὴν ἀρχῶν διασημῶν ὁ δούτιος. Maximianum Herculum intelligit. Hic enim secundum Imperij locum obtinuerat, cumque insidias adversus Constantinum struxisset, deprehensus fractis laqueo faucibus interiit. Sed & quae sequuntur de imaginibus eius & statuis dejectis atque abolitis, perspicue testantur Maximianum Herculum hic intelligi. Quod si verum est, foedissimum errorem hic admisit Eusebius, qui Herculi mortem refert post victoriam de Maxentio: cum tamen certum sit Maximianum Herculum mortuum esse biennio ante eisdem Maxentij, anno 310. Natalis Dominici. Quis verò credat, tantum errorem ab Eusebio horum temporum aequali admitti potuisse? Adde quod titulus hujus capituli, non Maximiani, sed Maximini nomen praefert. Itaque facile adducor ut credam, hunc locum corruptum esse, atque ita emendari debere: τῶν εἰς βασιλείαν προεχειρόδιτων ἐπὶ τῶν πλὴν ἀρχῶν διασημῶν ὁ δούτιος. ut Maximinus hic intelligatur, qui una cum Severo Caesar factus est à Diocletiano & Maximiano, tunc cum purpuram depulerunt, ut scribit Idatius in Fastis. Et sic temporum ordo apud Eusebium recte procedet. Maximinus enim post victoriam de Maxentio in-

terit, & quidem mortis genere turpissimo, ut scribit Eusebius in libro 8. ac 9.

πρὸς δὲ τοῦτον. Lego πρὸς τὸν δὲ τοῦτον. Ex libro 8. historiae Ecclesiasticae cap. 25. ubi totus hic locus ipsdem fere verbis legitur. Porro quod ait Eusebius Maximiano Herculo primo omnium contigisse, ut statuae ejus atque imagines ubique locorum disturbarentur, id nemini mirum videri debet. Hoc enim sic intelligere debemus, ut cum dicit primum omnium Constantium Chlorum inter Divos relatatum fuisse. Primum dicit ex omnibus quos quidem viderat Imperatoribus. Quod si quis haec de Maximino intelligeret malit, sententiae suae ad stipulatorem habet Eusebium, qui in fine libri 9. discrete testatur, statuas omnes atque imagines Maximini post eius obitum contractas fuisse.

In Caput XLIX.

θεῖος γάρ τις. Ab his verbis caput inchoatur in codice Fuk. & in schedis veteribus.

φιλικαῖς διχταῖς. Hic locus supplendus est ex capite octavo libri decimi historiae Ecclesiasticae, ex quo etiam caput sequens emendandum est.

In Caput LI.

τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῆν. Turnebus ad oram sui codicis emendavit τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον. Idque etiam in Moræi libro reperi. Ego vero malim scribere πρὸς τῆν ἱερομένον τιμῆν, &c. Reddit enim rationem Eusebius, cur Constantinus Imp. Synodos Episcoporum identidem congregaret. Prima, inquit, causa erat, ut sacerdotibus Dei in unum collectis honorē exhiberet. Secunda ut pacem inter ipsos & concordiam stabiliret. Certè τὸν ἱερομένον Eusebius vocare solet sacerdotes, ut passim occurrit in his libris. Quod si cum Turnebo legere malimus πρὸς τὸν ἱερομένον, scribendum erit τῆς τιμῆς, ut cum sequentibus oratio cohaereat; & τὸν ἱερομένον pro religione ipsa sumetur, quod est durius. Mallem enim dicere τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῆν.

In Caput LII.

τὰς θεοσεβεῖς βασιλικῶν ἀπήλων οἰκῶν. Eusebius in Chronico anno decimo quarto Constantini. Licinius, inquit, Christianos de palatio suo pellit. Idem habet Orosius in lib. 7. sed perturbato rerum ac temporum ordine, dum id refert ante Cibalense bellum, quod quidem bellum octavo anno principatus Constantini contigit. Duplex enim fuit civile bellum inter Constantinum ac Licinium. Primum quo Licinius victus fuit ad Cibalim Pannoniae, anno Christi 314. Cujus belli causas unus quod sciam retulit auctor excerptorum de gestis Constantini, quam ad calcem Amm. Marcellini jam pridem edidi. Posterior verò bellum fuit illud, quo juxta Hadrianopolim fufus ac fugatus fuit Licinius, tandemque ad deditionem compulsus anno Christi 324. Ac prioris quidem belli mentionem nullam fecit Eusebius: idcirco fortasse quod Licinius nondum adversus Christianos persecutionem excitasset. Diu siquidem post prius illud bellum Licinius Christianos persequi instituit, anno scilicet 14. Imperij Constantini, ut legitur in Chronico Eusebij editionis Scaligeri ac Miræi, id est, anno Christi 320. Idem annus habetur in Chronico Cedreni. At Baronius Lici-

num anno Christi 316, persecutionem in Christianos commovisse scribit. Verum in Baronij annalibus historia utriusq; Liciniani belli admodum confusa est; quæ partim ex Fastis Idatij, partim ex gestis Constantini à me olim editis restituenda est. Certe Sozomenus in libro 1. cap. 7. diserte testatur, Licinium post Cibalense demum bellum Christianos persequi instituisse.

ὁ δ' αὐτὸς. Ab his verbis novum caput inchoandum erat. Hæc enim pertinent ad 2. legem Licinij. Porro quod in titulo capituli legitur εἰς ἐκκλησίαν, mendosum videtur pro εἰς ἐκκλησίαν. Mirum est tamen in codice Regio, tum in veteribus schedis constanter legi εἰς ἐκκλησίαν συναγωγῆς. Quamquam in schedis emendatum est eadem manu εἰς ἐκκλησίας μὴ συναγωγῆς. Sed in Fuk, codice optime scribitur εἰς ἐκκλησίας ἀνδράσιν ἀμαμὴ συναγωγῆς.

Pag. 435. τῶν ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε, Scribendum videtur τῆς τ' ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε φύσεως, ἐλ ἐχρη κακῶς ὡμιν.

In Caput L IV.

ταῖς κατὰ πλὴν στρατιώταις. Vide quæ notavi ad caput octavum libri decimi historiae Ecclesiasticae, unde hæc præter ad verbum transcripta sunt.

τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἀξιωματῶν αἱ τάξεις. Sic construenda sunt hæc verba, quod non vidit Christophorus. Certe in codice Fuk, post vocem τάξεις virgula apponitur. τάξεις seu τάγματα sunt officia Magistratum. Singuli enim Magistratus suum habebant officium seu apparitionem. Id erat corpus quoddam officialium seu militum, qui iudicibus apparebant, ut videre est in Notitia Imperij Romani. Hæc officia Græci τάξεις vocabant, ut jam pridem notavi ad lib. 26. Ann. Marcellini pag. 318. Recte igitur in veteribus glossis scribitur τάξεις ἀρχόντων ἔθνη, apparitio. Sic Joannes Chrysothomus Homilia 1. in Epistolam ad Corinthios οὐχ ἰσῆται τῶς παιδῶν, ὅταν παῖζοντες τάξιν ποιῶσι ἐν στρατιώταις ἢ

ἄφρονες ὄνται ἀπὸ τῶν κέρους ἐν βασιλείᾳ ἢ μίσησιν ἐν γλώσσῃ ἀρχόντος βασιλέως. Nonne videtur pueri, quando ludentes apparitionem expriment & officialia de pracones quidem praeceant cum licetioribus. Tunc vero medius incedit personam Praefidis gerenti.

τῶν ἐκτὸς μνημονεύειν. Joannes Morinus, vir doctissimus, qui hos libros gallice interpretatus est, τῶν ἐκτὸς hoc loco Gentiles esse existimavit. Certe Eusebius in lib. 2. cap. 21. & 23. τῶς ἐκτὸς ponit pro paganis seu Gentilibus. Vide quæ supra notavi ad caput 43. hujus libri. Christophorus tamen τῶν ἐκτὸς interpretatus est praeterea; ut idem sit ac τῶν τῶν ἐκτὸς, quomodo locutus est Eusebius cap. 43.

In Caput L FI.

τῶ σὺ φρονεῖ. Post hæc verba asteriscus apponitur, sed est. Desunt enim nonnulla, quæ tamen ex libro 10. cap. 8. ita suppleri possunt τῶ σὺ φρονεῖ ἐν ἰσχυρίσ μου. In codice Fuk. Turnebi ac Sav. legitur τῶ σὺ φρονεῖ παρεννοημίν.

πρωτος ἀπλῶ. Galerium Maximianum intelligit qui primus auctor fuit ac signifer persecutionis Christianorum, ut scribit Eusebius in lib. 2. Cedrenus scribit Maximianum anno 18. Diocletiani persecutionem adversus Christianos excitasse, iuxta Theoteci cujusdam praefligiatoris. Qui cum Actu Pilati plena impietatis adversus Christum composuisset, Galerius edicto sanxit, ut magistri ca memoreriter discenda pueris traderent. Sed nemo non videt, Cedrenum hic falsum esse, qui Galerio Maximiano tribuerit id quod diu postea gestum est à Maximino. Est hic solemnitas ac perulgatus error Gregorum, ut Maximianum cum Maximino permisceant.

In Caput LV III.

οὐτε πλὴν ἐκτὸς δευτέρου τιμωρὸν δέικει. Delendum est praepositio. Porro hic posterior est Maximinus Orientis tyrannus.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM SECUNDUM EVSEBII DE VITA IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Caput 1.

Pag. 443. ΤΑΥΤ' ΟΥΝ. Scribendum est ταυτῶν, ex libro 10. historiae Ecclesiasticae, ubi hæc omnia ad verbum leguntur. Mirum porro est, Eusebium neque in historia Ecclesiastica, neque in his libris ullam facere mentionem Basilei Amasenorum Episcopi, quem tamen jussu Licinij caelum esse, omnes Græci Scriptores consentiunt. Verum Philostorgius in libro 1. historiae Ecclesiasticae diserte scribit,

Basileum Amasæ in Ponto Episcopum Nicæno Concilio interfuisse. Porro Concilium Nicænum, ut inter omnes constat, congregatum est anno post exaucturationem Licinij. Quid quod Athanasius in oratione 1. contra Arianos, ubi mentionem facit illustrium Episcoporum qui Nicæna Synodo aut ipsi interfuerunt, aut eius sententiam comprobant, Basileum Ponti Episcopum una cum aliis nominat. Nec martyrem eum appellat, quamvis Hofium confessorem ibidem cognominat.

net. Sed & Acta Basilei quae apud Metaphrastem A extant, inepta mihi videntur ac fabulosa. Ac ple- raque quidem quae initio eorum leguntur ex Euse- bio ad verbum descripta sunt. Fabella autem illa de Glaphyra virgine, conficta mihi videtur ab homini- bus otiosis.

In Caput II.

Ἐπιπέδου λατρείας. In codice Fuketiano & Sav. scri- ptum est ἐπιπέδου; in libro autem 10. historiae Ec- clesiasticae ἀποπέδου.

In Caput III.

10444. πολλὴ γὰρ αὐτῶν ἡρώμενω φιλαθηρωπία. In lib. 10. un- de hæc ad verbum transcripta sunt, pro voce πολλή λε- gitur μόνη, quod rectius videtur. Mallem etiam scri- bere αὐτῆ ἡρώμενω; nisi forte dativus casus sumi potest pro ablativo absoluto.

In Caput IV.

10445. ὡς περὶ τῆς ἀρχῆς ἀγαθῶν φιλακαία. Alludit ad vo- cem σωματοφύλακα. Quammodum igitur Imper- atores, quosdam milites ad custodiam corporis sui semper secum habebant: sic Constantinus Episco- pos quasi quosdam animæ custodes, ubique sibi ad- esse voluit. Porro post vocem ἐπιπέδου punctum apponendum est ex codice Regio & Fuk. quod Christophorfonus non animadvertit. Ceterum in codice Fuk. Turnebi ac Savilii rectius scribitur ἐπι- πέδου. Paulo post in codice Fuk. scribitur πωδόμενος. Κωίσι τῶν τῶν κατὰ τὴν θρόνον ἵκασι μὴ ἀλλοσι ἢ τῶν θεῶν συμσπράττοτος ποιεῖσθαι. Rectius meo quidem ju- dicio.

αὐτὸς τὸ θεῶν πρόπον. Scribendū est αὐτὸς δὲ. Quan- quam codices nostri nihil mutant, nisi quod pro θεο- σπράττοτος Fuk. habet θεοσπράττει: Icheda verò θεοσπρά- ττει.

οὐδὲν ἄπο θεοῦ. Scribendum videtur οὐδὲν δὲ, vel certe uno verbo οὐδὲν θεοῦ.

οὐδὲ ἀδελφότης. In Regio codice legitur οὐδὲ ἀδελ- φότης. Scribo ἀδελφότης, id est sine controversia. In co- dice Fuk. Savil. ac Turnebi scribitur ἀνατιρήτης.

πολέμου κρατῶν. Scribendū videtur ἐπὶ πολέμου κρα- τῶν προύλεγον, συμφώνως αὐτῶ τὰ ἔθνη, μακρὰν τε ἰσχυρὰν καλλιπείαις τῶν ἀπανταχὲ ἡγεσιπείων προύχομένων. Sic totus hic locus restituendus est. In codice Fuk. ita scribitur: καὶ ἡ πόλις κρατῶν συμφώνως εἶπον μακρὰς ἰσχυρὰς καλλιπείαις τῶν ἀπανταχὲ ἡγεσιπείων προύχομένων. Optime.

ἐναρπόμενοι δὲ. Post has voces, quæ sequuntur us- que ad τὰ ὅμοια, desunt in MS. Regio, & ad margi- nem addita sunt recentissima manu. Quod si conje- cturæ indulgere licet, scribendum puto ἐναρπόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν τῶν ὅμοια, &c. Turnebus in suo codice em- endaverat οἰωνοπέλοι. In codice Fuk. & Savilii scri- ptum est ἐναρπόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν, &c.

ἡ παρεμβολαίς. In codice Fuk. hic locus ita scri- bitur σὺν πολλῶν θράσει προῖαι τὰς παρεμβολαίς ὡς οἶον τὴν ἰσχυρὰν. Quæ lectio & distinctio nō displi- cecit: τὰς παρεμβολαίς ἡγεσιπείων est castrametari.

In Caput V.

10446. ἄσκησις ἐξάφαις. Mos Gentilium fuit cereos ac- cender ante statuas Deorum, ut notavi ad lib. 22. Amm. Marcellini.

ἐξ ὁμομαχοί. Improprie dicitur ab Eusebio pro συσπρατῶται.

κατιχόμενοι ἐρατῶν. Codex Fuk. habet κατιχόμενοι. & paulo post ἐρμάται νῦν πρὸς ἡμᾶς. πολυπρότερον δὲ rectius ni fallor.

ἐξ ἑαυτῶν τῶν ἀλλόθεν. Vocem τῶν omisit Christo- phorfonus, in qua tamen tota vis sententiæ posita est. Significat enim Licinius, Deos suos in præsentia quidem numero vincere; brevi autem vi ac potentia superiores fore. Joannes Portesius ineptus alioquin Interpres, hujus vocis interpretationem non omisit. Sic enim vertit: numero quidem adhuc potiores. Mox lego ἐξ ἑαυτῶν, ut Turnebus ad oram sui codicis emendavit.

ἐξ ἑαυτῶν ἡρώμενος. Idem est, ac si diceret: ὁ χεῖρ καὶ πρώτῳ ἡρώμενος. Irridet Constantini Deum impius Licinius, quod & peregrinus esset & novus. Nam inter Deos quidam patrii habebantur, quidem pere- grini. Et patrii quidem Dii religionis vetustate commendabantur. Peregrini verò novi erant, ut pote nuper adsciti. Cicero in 2. de legibus. Novos vero Deos, & in his colendis nocturnas pervigilaciones sic Aristophanes facetissimus Poeta veteris comœdia vexat, ut apud eum Sabazius & alii quidam Dii pe- regrini judicati ἐξ ἐπιτοῦ ἐκίοντο. Locus Aristo- phanis quem intelligit Cicero, erat in comœdia Lemniis, ut docet Scidas in v. ἄντι θεοῦ βωμοῦ. Erat certe Athenis ingens turba novorum ac pete- grinorum Deorum, quos ξένους seu ξενικούς θεούς vocabant. Eorum nomina ac series contexerat Apollophanes Poeta in Cretensibus, teste Helychio in voce θεοὶ ξενικοί. Menander Rhetor seu potius

Alexander in methodo generis demonstrativi pag. 612. notat quosdam Deos antiquiores, quosdam recentiores dici: οἱ μὲν γὰρ παλαιότεροι, οἱ δὲ νεώτεροι λέγονται τῶν θεῶν. At Portesius, cumque secutus Christophorfonus, male hunc locum interpretati sunt, quorum error hinc natus est, quod nō videt unt adverbium νῦν, idem interdū significare quod nuper, ut notavi ad lib. 4. historiae Ecclesiasticae. E hæc quidem prius notaveram, secutus editionem Gene- ventem. Postea verò didici, in editione Roberti Stephani & in MS. codicibus legi ἐξ ἑαυτῶν ἡρώμενος. Quam Scripturam cum secuti sint Interpretes, mini- me culpandi sunt.

ταῦτα πᾶν κελημένοις πᾶν γραφῶν. In libro Morzi ad marginem emendatur παρῶν, quomodo loqui- tur Eusebius infra cap. 8. Paulo ante in eodem Mo- rzi libro recte emendatum est: μακρὰ χαιρει τῶν τοῖς εἰπόντων. In codice Fuk. scriptum inveni: ἡμῶν δὲ τοῖς εἰς ταῦτα πᾶν κελημένοις πᾶν γραφῶν, recte.

In Caput VI.

πρώτοι ἐρηταίς ἀδελφότης. Primum prælium in- ter Constantinum ac Licinium fuit in Pannonia apud Cibalas, quod optime describit Zosimus in lib. 2. & auctor excerptorum de Gestis Constan- tini. Contigit hæc pugna Volusiano 2. & Annia- no Coss. 8. Idus Octobris, ut scribitur in Fastis Idatii. Quibus consentit Sigonius in libro 3. de Occidentali Imperio. Male in Chronico Eusebii bellum Cibalense confertur in annum septimum Constantini, cum id gestum sit anno 8. ejus Im- perii. Immo nonus jam annus Imperii Constan- dd

tini agebatur, si rem ad exactos calculos revoces. A Nonus quippe annus Imperii Constantini cepit octavo Calend. Augusti, Volufiano II. & Anniano Coss. Aurelius Victor de bellis inter Licinium & Constantinum sic scribit: *Ita potestas orbis Romani duobus quaesita, qui quamvis per Flavii sororem nuptam Licinio connexi inter se erant, ob diversos mores iamque anxie triennium congeruere qui vere, &c.* Qui locus Idatianos Fastos aperte confirmat. Alioqui ex Eusebiani Chronici sententia dicendum esset *biennium*. Corrigenus est etiam Eutropii locus in libro 10. qui sic vulgo editus est: *Ac primum in Pannonia, secundo ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit, &c.* Delenda est absque dubio vox *secundo*, quae ab imperito librario adjecta est. Primum enim Constantini adversus Licinium praelium fuit apud Cibalas, ut supra ostendi. Deinde ridiculum esset dicere, primum praelium fuisse in Pannonia, secundum apud Cibalas: cum Cibala urbs sit Pannoniae. Sed & Peaninus, qui Eutropium graece vertit, vocem illam *secundo* non agnoscit, ut ex interpretatione ejus apparet. Orosius tamen & auctor historiae Miscelae, vulgatam Eutropii Scripturam secutus est. Sic enim habet *Constantinus Licinium sororis suae virum in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit.*

deuteras συμβολης. Secunda haec pugna Constantini adversus Licinium, in Thracia facta est, ut docet Zosimus. Sed Zosimus locum ipsum non dicit: auctor vero excerptorum de Gestis Constantini, in campo Mardientis pugnatum esse scribit. Verum hic locus perinde nobis ignotus est. Porro haec pugna eodem anno contigit quo Cibalensis, ut ex narratione Zosimi, & auctoris illius ignoti colligitur. Quod quidem etiam hoc argumento demonstrari potest. Post hoc praelium pace inter Constantinum & Licinium facta, Consules sequenti anno facti sunt Constantinus & Licinius, & in Occidente quidem annus ille inscriptus est Constantino IV. & Licinio IV. Coss. in Orientis autem partibus Licinii nomen praepositum est hoc modo: Licinio August. IV. & Constantino Aug. IV. Coss. ut legitur in excerptis de Gestis Constantini.

In Caput VIII.

σαν δ' ανδρες πινθηων. Hos satellites quibus Constantinus curam labari in praemis commisit, D Grethetus in lib. 2. de cruce cap. 40. eisdem esse ait qui Praepositi laborum dicuntur in codice Theodotiano, id est τῶν λαβωρων. Nam λαβωρον Graeci dicebant, quod laborantibus agminibus auxilio esset, teste Sozomeno.

In Caput IX.

δ' εσθητας. Veram hujus loci Scripturam nobis aperuit codex Fuk. in quo legitur *δ' εσθητας*. Non enim dubito quin Eusebius scripserit *εσθητας*.

In Caput X.

της εναστιας ορμη. Transposita sunt verba ut apparet, quae sic restituenda sunt: *της εναστιας ορμη* &c. ut scribitur in codice Fuk. *αποφιλικας κλησεις.* Scribendum puto *φιλικας*

αποφιλικας κλησεις, id est, blandis & amicis verbis eos ompellans. Porro quae in hoc capite narrat Eusebius, pertinere videntur ad primum praelium in campo Cibalense, de quo supra dixi. Idque confirmatur ex sequentibus.

In Caput XI.

αυτῶν οικετας. Novo more *οικετας* pro militibus usurpat Eusebius. Erat quidem militia species quaedam servitutis temporariae. Quod etiam docet Didas in voce *βετερος*, *αυτῶν οικετας* & *δρακονας* & *ερατιας* & *δὴ εἰκοσάτια δὲ ὅτι ἰδύλων*. Hinc est quod tirones notis quibuldam in cute signabantur tanquam servi. Missio quoque manumissioni respondebat. Non sine causa igitur Eusebius milites Romanos appellat *οικετας*. Quod si forte alicui displicet, in promptu est emendare *ταυ οικετας*.

In Caput XII.

δευτερας πολυμυ αμαρταξιος. Ex his apparet, verum esse quod supra notavi ad c. 10. illic scilicet Eusebium loqui de prioris praelio quod ad Cibalas commissum est. *εσθητας οκλαλω.* De hoc tabernaculo quod Constantinus se cum semper in expeditionibus circumferebat, scribit Sozomenus in lib. 1. cap. 8. *δικοσθετας εννοια.* Forte scribendum est *αλαζονικας* & *αμαρταξιος*. Codex Regius *εσθητας*. Scribitur *εσθητας* & *αμαρταξιος*, ut in libro Morzi ad marginem emendatum inveni, & sic codex Fuk. Paulo ante pro *εσθητας* lego *εσθητας*, ut loqui solet Eusebius.

In Caput XV.

ταυς μὲν οὐδ' σωθῆσαι. Pacis conditiones haec fuerunt, ut Licinius quidem Orientem, Asiam, Thraciam, Moesiam ac minorem Scythiam possideret, Dardania verò & Macedonia & Achata, Pannonia quoque cum Moesia & Dacia Constantini ditioni accederet, ut narrat Zosimus & Sozomenus & auctor excerptorum de Gestis Constantini.

In Caput XVI.

αμαρταξιος. In schedis Regius *αμαρταξιος* legitur, quomodo etiam Turnebus ad oram sui codicis emendarat. Ita etiam codex Fuk.

In Caput XVII.

βοητε μιανρον. Scribendum videtur *βοητε μιανρον*. Atque ita codex Fuk. & Sav. Porro haec insignis Constantini victoria contigit Crispo rege Constantino ter Coss. 5. Nonas Julias juxta Hadrianopolim, ut legitur in Fastis Idatii At Baroniae hoc praelium Hadrianopolitanum confert in anno Christi 318. quo Licinius V. & Crispus Coss. fuerunt. Cujus sententiam his argumentis ac testimoniis optimorum Scriptorum subvertimus. Primum Idatius, qui in Fastis ita scribit: *Crispo III. & Constantino III. Coss. his Coss. bellum Hadrianopolitanum die 5. Nonas Julias, & bellum Chalcidonen* &c. quarto Calendas Octobres. Eadem verba legitur in Chronico Alexandrino, sed sequenti anno, Paulino & Juliano Coss. perperam adscribuntur. Cum Idatio consentit Aurelius Victor, qui de bellis narrat

Constantinum & Licinium ita scribit: Quo sane A
 variis praeliis pulso; cum eum prorsus opprimere ar-
 duum videretur; simul assueti gratia, recepti confor-
 tio, adscitque Imperio Caesarum communes liberti;
 Crispus, Constantinusque Flavio geniti: Licinianus
 Licinio. Quod quidem vix dnuturnum, neque his
 qui assumebantur felix fore, defectu Solis fedato
 isdem mensibus die patrefactum. Itaque sexennio
 post, rupta pace, apud Thracas Licinius pulsus,
 Chalcidona concessit. Creati fuerant Caesares Cri-
 spus, Licinius & Constantinus, Gallicano & Bas-
 so Coss. Calendis Martiis, ut scribit Idatius in
 Fastis & auctor Chronici Alexandrini, id est, anno
 Christi 317. Sequentem autem anno tenebrae fue-
 runt inter diem, hora 9. ut legitur in Fastis Idatii.
 Quare fallitur Aurelius Victor, qui Caesarum pro-
 motionem in eundem annum confert, quo defe-
 ctus ille Solis contigit. Nam defectus quidem Solis
 contigit anno Christi 318. Crispus vero una cum
 Licinio & Constantino Caesar levatus fuerat anno
 317. Natalis Dominici. Recte tamen intervallo
 temporum numerat Aurelius Victor. Nam a de-
 fectu Solis, qui contigit anno Christi 318. usque
 ad praelium Hadrianopolitanum sex omnino sunt
 anni. His accedit Cedrenus, qui anno 19. Impe-
 rij Constantini, ait Constantinum expeditionem
 suscepisse adversus Licinium. Annus enim nonus
 decimus Constantini cadit in Consulatum ter-
 tium Crispi & Constantini, qui erat annus Chri-
 sti 324. Ab hoc calculo parum abest Sigonius, qui
 pugnam Hadrianopolitanam assignat anno Chri-
 sti 323. Severo & Rufino Coss. Eiusdem praelii
 Hadrianopolitani mentio fit in lege 1. codice
 Theod. de veteranis, ubi Constantinus sic ait:
 Veteranis qui ex die quinta nonarum Juliarum,
 cum prima per Thraciam victoria universo orbi illu-
 xit, & qui postea apud Nicomediam nostram missio-
 nem meruerunt, certa per edictum indulgentis, &c. Et
 enim praelium Hadrianopolitanum commissum
 est die quinto Nonas Julias, ut scribit Idatius in
 Fastis, & auctor Chronici Alexandrini. Verum
 mendosa est subscriptio hujus legis. Proposita
 enim esse dicitur Licinio V. & Crispo Coss. Id est,
 anno Christi 318. Quod Baronio ansam erroris pra-
 buit. Sed quis non videt scribendum esse Paulino
 & Juliano Coss. His enim Coss. Nicomediam ven-
 nit Constantinus, post victum ac debellatum Lici-
 nium. Licinio vero V. & Crispo Coss. Nicomedia
 parebat Licinio, ejusque Imperii sedes erat. His
 igitur Coss. Constantinus non potuit veteranis suis
 missionem ac privilegia in urbe Nicomedia indul-
 gere, cum ea civitas ipsius ditioni minime subjaceret.
 Cum ergo Constantinus in ea lege Nicomediam no-
 stram appellet, necesse est legem illam datam esse di-
 camus Paulino & Juliano Coss.

In Caput XVIII.

ὅτι μικρὸν ὑστέρων. Scribo μικρὸν ὑστέρων, nisi verba
 transposita esse dicamus, quod non raro occurrit
 in his libris. Atque ita Christophorus videtur
 hunc locum emendasse, μικρὸν ὑστέρων, ἢ ἄλλο ἢ Κοιν-
 σαρτίου θύρον οἰοῦν παρὰ λαμβάνων, recte omnino.
 Porro in codice Fuk. & in veteribus schedis, ab illis
 verbis ἢ δ' ὀπιμῶν usq; ad verbum ἀνωμαλοζώου, uni-
 cum est caput: non duo ut in editione Genevensi.

In Caput XIX.

κλειώτα πλὴ ἐπιγραφίαν. In libro Morae & in sche-
 dis Reg. corrigitur κλειώτα. Malim tamen scri-
 bere κλειώτα πλὴ ἐπιγραφίαν. Porro Constantinus Vi-
 ctoris pronomen usurpavit, ut ex Constitutioni-
 bus & Epistolis ejus apparet. Certe in Gestis pur-
 gationis Caeciliani, aliquot ejus Epistolae hanc ha-
 bent inscriptionem. *Victor Constantinus Maximus Augustus.* Ait igitur Eusebius hoc quasi pro-
 prium nomen illius fuisse. Graeci enim κλειώνονομα
 vocant nomen proprium. In codice Fuk. scribitur
 πλὴ ἐπιγραφίαν αὐτῶν κλειώτα ἐπιγραφίαν ἑώρα. *Pag. 453.*
 ὅσα δὴ τῶν ἰδιωτικῶν. Scribe ὅτι δὴ τῶν ἰδιωτικῶν.
 εροντο ex lib. 10. hist. in fine, ubi haec omnia iisdem
 B fere verbis leguntur. Paulo post scribe παύσατε τὰ ἀντὶ
 κοσμιωτάτης, ut habet codex Fuk. Savilii & schedae
 Regiae.

In Caput XX.

τοῖς μὴ καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιγραφίαις. In Chronico Ale-
 xandrino de Constantini in Provinciales liberali-
 tate & indulgentia haec leguntur, anno ejus Impe-
 rij vicelimo ἐπιγραφίαν ἐπιγραφίαν ἢ τὰ ἐπιγραφί-
 ατα ἀφ' ἑαυτῶν, id est, artificum & collatorum (hoc est
 provincialium qui tributa conferebant) onera su-
 stulit.

τὴν βαλυνταρίαν ἐκείνην. Hunc locum non in-
 tellexit Christophorus, quem tamen Porteus
 non infeliciter transtulit hoc modo: *Qui eadem
 de causa tranlati erant ad curias, muneribus soluti
 sunt.*

δημοσίαις ἔργοις δαλεῦεν. Male Christophorus
 verit: ad publica Imperii opera obeunda vi compulsi.
 δημοσία ἔργα Eusebius appellat metalla, pistrina pu-
 blica, textina ac gynaecea: ad quae opera quicumq;
 sententia judicis damnati fuissent, libertatem amit-
 tebant. Haec enim servitus poenae dicebatur. Sole-
 bant autem Christiani ob confessionem nominis
 Christi ad hujusmodi opera damari. Ac de metal-
 lis quidem nota res est. De condemnatione autem
 ad pistrinum, exemplum habemus in Actis passionis
 Marcelli Papae.

ἐπιγραφίαις. Duae voces in unam coaluisse videntur,
 quae his notis disjungenda sunt ἐπιγραφίαις. Paulo
 post, ubi legitur πᾶσι οἰκίαις ἀπολαμβάνειν, scribendum
 puto τὰς οἰκίαις τὰς ἐπιγραφίαις ἀπολαμβάνειν. Neque enim
 aedibus, sed militia spoliati fuerant.

γυναικείαις δ' ἔργοις. De gynaeceis crebra fit men-
 tio, tum in utroque codice, tum in Notitia Imperii
 Romani. Vide Lexicon Briffonii. Ceterum qui ad
 gynaecea damnati erant, inducuntur colobio laneo,
 quae vestis erat servilis. Id dicitur ex passione Ro-
 mani martyris quae edita est à Mombrizio, & habetur
 in codice Musciacensi: *Eadem vero die Maximianus
 iussit, qui erant in palatio Christiani, ut discingeren-
 tur. Multos ergo dum solverent cingulum suum nota-
 vit sibi Maximianus transeuntes: & vidit Istinum Be-
 ta memoria; & furens vocavit eum ad se, & exspolia-
 vit eum vestimentis, quibus erat indutus, & induit eum
 colobio laneo, & tradidit eum in gynaeceo lanaris ad in-
 suriam.* Porro codex Fuk. hoc loco scriptum habet:
 ἐπιγραφίαις ἀνωμαλοζώου καὶ ἄλλοις τοῖς λοιποῖς ἡλευ-
 θέρων. rectius sine dubio.

In Caput XXII.

Reg. 454. δήμοις τι τῆς ἐκτέλες. Scribendum δήμοις δέ, & ab his verbis cap. 22. inchoandum est, ut habetur in codice Fuk. & in veteribus schedis. ὅσα τὸ ἄρην. Emendo ὅσοι τὸ ἄρην, quod non vidit Christophorfonus. scribo etiam πυνθάνοιμοι τὰ ἐν θατίρω.

In Caput XXIII.

μαθούσιν ἡδὲ λόγῳ πλεονάζουσιν. Laudat Eusebius Imperatoris Constantini eloquentiam, id enim significant hæc verba. At Christophorfonus legisse videtur τὰ ἡμετέρι λόγῳ πλεονάζουσιν. Scribendum etiam est μαθούσιν δ' ἄν, ut ad latus sui codicis emendavit Turnebus. Atque ita legitur in MSS. codicibus Fuk. & Sav. Porro ab his verbis inchoatur cap. 24. tum in codice Fuk. tum in veteribus schedis.

Reg. 455. ὁ δὲ τῆς παρῆς. In codice Fuk. scribitur ἀτὴ παρῆς, quomodo etiam Genevenses in quibusdam codicibus legi annotarunt. Verum hæc Scriptura ferri non potest. Sequitur enim προσῆκον in singulari. Deinde Eusebius unicam hic affert Constantini Cōstitutionem; eam scilicet quæ ad Provinciales missa fuerat à Constantino. Ac duas quidem leges simul emissas fuisse testatur in gratiam Christianorum; alteram ad Ecclesiam Catholicam; alteram ad Provinciales. Verum alteri quodammodo exemplū subjicit; ejus scilicet quæ data erat ad Provinciales Palæstinæ. Alteram verò quæ missa erat Ecclesiis, omisit Eusebius: vel quia eodem exemplo scripta erat, quo illa ad Provinciales; vel ob aliam causam.

In Caput XXIV.

ἐπαρχία ταις παλαισίνης. In codice Mediceo scriptum inveni ἐπαρχία ταις παλαισίνης. Porro ab his verbis cap. 35 inchoavi, auctoritatem secutus codicis Regii & Fuket. In veteribus etiam schedis legitur ἐπαρχία ταις.

πᾶσαν ἀνεύρησα. Scribe ex codice Mediceo ἡ πᾶσαν ἀνεύρησα. Et paulo post ex eodem codice legendum est ἡ ἁγίου πνεύματος θεράπευσα, ut legitur etiam in schedis Regii & codice Fuketiano.

καταφρονητικῶς ἔχοντας. Codex Medicæus habet ἔχοντες ἐθελονταίς, quod rectius mihi videtur.

ἢ τὰ ἀποβαίνοντα. Longe rectior est codicis Medicei Scriptura. Sic enim habet: ἀβλυσθῆναι τὰ ἀποβαίνοντα ἑαυτῶν. τίς γὰρ ἀναδεδύχεται τινος, &c. Et post vocem ἐθελονταίς punctum habet, quæ nota est interrogationis.

πίστιν τῶ. Longe elegantius codex Medicæus scriptum habet πίστιν δὲ τῶ ἱερῶ ἔδντι.

In Caput XXV.

ἀνεθύνει εἰς δὲ ἄρην. Particula εἰς deest in codice Mediceo, nec admodum necessaria est. Mox ubi legitur: εἰ τὰς ἀποθέσεις ἡμετέρας, idem codex habet εἰ τὰς πώποσιγ. Item pro ἐργασίῃσι πέρασ, scribit τὰς ἐργασίῃσι πέρασ, quomodo etiam in schedis scriptum reperi, & in codice Fuk.

Reg. 456. εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἡμῶν. Mutilus est hic locus, qui ex codice Mediceo ita restitui debet: εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἀνοήτως ἐπιμανῆσαι, ἢ τὸ ἀνθρώπινον ἡμῶν λογισμῶν ὅσοι μὴ ἔα λαβόνταί, &c.

A. ἢ ἀπεκόπται. In codice Mediceo scribitur ἢ ἀπεκόπται, ἢ ἀνὰ λόγῳ συμβαίνει. Certe codex Regiius συμβαίνει quoque scriptum habet.

In Caput XXVI.

ὅσοι μὴ γδ. Ab his verbis cap. 26. inchoavit codice Fuk. & schedis Reg.

ἔσοι δὲ τὸ δικαίον ἀτίμως. Rectius in codice Mediceo legitur hoc modo: ὅσοι δὲ ἢ τὸ δικαίον ἀτίμως παρείδον, ἢ τὸ κρείττον ἐπιχρῶσαν. Hoc est quod supra dixit in cap. 25. ut supra notavi τὴν δ' ἀδίκων ἐπιχρῶσαντας τὸν μακρῶν, ἢ τὸ κρείττον ἀνοήτως ἐπιμανῆσαι, ἢ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἡμῶν λογισμῶν ὅσοι μὴ ἔα λαβόνταί.

ἐκόλαζον προσάσει. In codice Mediceo legitur ὅτι δὲ τὰς τοιαύτας κολάζειν προσάσει, rectius in libro. Mox idem codex habet εἰς αἰσχρῶν ἐλεῖν ἔστι.

In Caput XXVII.

ἐπληρτημένων κακῶν. Codex Medicæus habet ἐπληρτημένων. Et paulo ante in eodem codice legitur ἐπὶ τὸν τοιαύτων ἀναφύονται, &c.

πανώλιε θρον. Codex Medicæus vocem addit hoc modo: θανάτον πανώλιε θρον ἐδύσυχουσαν. Paulo post in eodem codice scribitur τὸς ὅσον γδ ἑκαστῶν συμφορῶν, rectius sine dubio.

In Caput XXVIII.

τὰ ἀνθρώπινα κατιχρῶσθαι. Codex Medicæus τὰ ἀνθρώπινα. Et paulo post habet θρησκείας ἐπιχρῶσθαι, ἢ τὰς ἀποβαίνονταίς sine conjunctione.

ὄνοματιον. In codice Mediceo simplex pro composito legitur ὄνοματιον, quod minorem habet ἀπρεπτην. Mox idem codex habet ὁ μόνον τὸ ἐπιχρῶσθαι ἔστι.

πάντως δὲ κόμπαν ἔστιν. Rectius in codice Mediceo legitur πάντως δὲ ἐκ κόμπαν τὸ πᾶν ἔστιν, ἢ ὅτι quam emendationem confirmat Sozomenus in lib. 1. cap. 8. ubi legem hanc Constantini in compendium redigit.

πῶ γδ ἐπιχρῶσθαι. In codice Mediceo deest particula γδ, quæ proflus superflua mihi videtur. κρείττονι τῆς δυνάμει. Dux postrema voces deest in codice Mediceo, & vox κρείττονι refertur ad vocem quæ præcessit, ἀνάγκη.

πᾶσα δὲ ἄρην. Post hæc verba codex Fuk. Turnebi ac Savillii duas voces addunt ἐκαστῶν ἐπιχρῶσθαι. Atque ita legit Christophorfonus, ut ex verbis ejus apparet, quæ in hoc loco valde inututa est. Ergo verò verba illa ὅς ἀπὸ τῆς πρὸς ἐπιχρῶσθαι ἐπιχρῶσθαι ἀναδεδύχεται, &c. de Constantino ipso dicitur ultimo, non autem de Deo, ut putarunt Musculi & Christophorfonus. Quare nihil opus est verbis illis ἐπιχρῶσθαι ἐπιχρῶσθαι, quæ nec in Med. nec in Regio codice leguntur, nec in veteribus schedis præsertim cum sequatur paulo post μὴ τῶν ἡμῶν πρόοιμι.

In Caput XXIX.

ἢ δὲ γδ ἀνεύρησιν. In codice Mediceo legitur ἢ δὲ γδ ἀνεύρησιν, ἢ δὲ γδ ἀνεύρησιν, ἢ δὲ γδ ἀνεύρησιν. Porro hæc per parenthesis dicta intelligere oportet. In codice Fuk. & Turnebi legitur ἢ δὲ γδ ἀνεύρησιν.

pag. 458. πῶ ἀρίστη. Longe rectius in codice Medicæo totus hic locus ita scribitur: ταῦ πῶ ἀρίστη διακονίαν, ταῦτο κηραίσμιν ἐμὴν τῆς δ' ὄρων πειρασίας, μίχρη δὲ τῶν ἰῶν ἀφείμην. &c. Ceterum his verbis concluditur tota pericodus, quæ incipit ab illis verbis capituli præcedentis, ἐξ ἑαυτοῦ τῆς ἀφὸς βασιλείας, quod non viderunt Interpretes. Sed neque ipse id unquam deprehendere potuisset absque subsidio codicis Medicæi.

Ἰεραϊκὸν τε καὶ ἀσφαλῶς. Codex Medicæus scriptum habet Ἰεραϊκὸν τε καὶ βασιλείδα ἀσφαλῶς. &c. Spem filiorum Dei, Constantinus Imperator vocat reginam, quod omnibus rebus humanis præstet.

ὄσω πειρασθῆσθαι αὐτοῦ. Antequam Medicæum codicem nactus essem, videram legendum esse ὄσω σπῆρας αὐτοῦ, quæ conjecturam plane confirmavit codex Medicæus. In quo etiam legitur τοσοῦτον τε, tamen subscripto.

εἰς λαμπρότερον τε. In codice Medicæo scriptum inveni εἰς λαμπρότερον καὶ μακροτέρου χρόνου πῶ δόξαν, &c.

In Caput XXX.

γνώμης δικαστῶν. Codex Medicæus γινώσκει, & paulo post συνακατηριθμῶσαν καταλόγους. In schedis Regis legitur συναριθμηθῆσθαι, sicut & in codice Fuk.

χωρίοι τοῖς πατρῷσι. In codice Medicæo rectius legitur χωρίοι τε πατρῷσι διακαταστάσι. Certe in codice Regio legitur etiam διακαταστάσι. Porro Eusebius πατρῷα χωρία hic appellat fundos paternos. Nam qui curiis addicti erant (solebant autem ditissimi quique in eas adscribi) eorum prædia curiis mancipabantur. Itaque tamen fugâ semet subtraherent, nihil proficiebant, cum fundos curia occuparet. Statuit igitur Constantinus hac constitutione, ut qui ob Christianam fidem, curijs addicti essent, dummodo curialis non essent originis prædia paterna quæ curia occupaverat, recuperarent. Male igitur Christophorus vertit patris sedibus. Turnebus in suo codice emendavit ἀποκαταστάσι. In codice autem Fuk. scriptum est ἀποκαταστάσαι αὐτοῦ, ut & in libro Sav. & Christophori.

καταπονηθῆσι. In codice Medicæo legitur καταπονηθῆσι, quod magis placet. Est enim verbum juris civilis. Sic ferri multa passim occurrit in Constitutionibus Imperatorum.

ἤμισσι. Codex Medicæus ἤμισιν. Et paulo post χαίροντες ἀπελαίονιν.

In Caput XXXI.

ὄσου οὐ βουλομένους ἐν ἡσυχίᾳ κατῆχουσι. Non sine causa dixit οὐ βουλομένους, propter monachos qui in insulis solitariam vitam degebant.

ὅπως μὴ γένηται. Aliter scriptum exhibet codex Medicæus hoc scilicet modo: ὅπως μὴ γένηται ἐρῶν τῆς &c. Et paulo post αὐτοῦ ἀποδύνει. Item εἰ τινηρῶς, &c.

pag. 459. ἀποπροπαίου ἕψου. In codice Medicæo scriptum inveni προσπροπαίου ἕψου. Quod fortasse rectius est. Id autem significat, cum invidioso quodam squalore.

μη μὲν φόβου σὺν ἡμῖν. Longe aliter totus hic locus scribitur in codice Medicæo. Punctum enim finale habet post vocem ἀπὸ πᾶσιν ἀγμένοι. Deinde ita

A scribit: μη φόβου γὰρ ὑφ' ἡμῖν βιοῦν. οἱ Θεοῦ θεράποντες εἶναι ἀναχρῶντες τῆς πιστευόμενης καὶ ἀκόλουθου εἰς θεῖον μόνον εἰς τὸ ἀποπρωπαίου ἀγμῆτι γὰρ μὴ ἢ μὴ φοβῆσθαι, ἢ τὰς ἀφὸς τοῖς ἕρῳσι δημοσίᾳ ὑπερησίας πληροῦν. Id est: Nam cum metu sub nobis Principibus degere, qui famulos Dei nos esse & gloriamur & confidimus, vel solo auditu absurdissimæ fuerit; nedum ut quisquam aut metallorum, aut publicorum operum ærumnas sustineat. Quæ lectio sincerior mihi videtur ac plurius quàm vulgata.

In Caput XXXII.

πῶ γλυκεροῦ χορῶν. Codex Med. habet γλυκερίας, Fukerianus γλυκίον.

εἰ καὶ τῆς κοινῆς. Scribe ex codice Medicæo εἰ δὲ καὶ, longe rectius. Turnebus in suo codice emendaverat καὶ εἰ τῆς κοινῆς παρρησίας, &c. Sed verior est lectio codicis Medicæi, quam confirmat etiam codex Fukerianus.

In Caput XXXIII.

ἐπὶ στρατιωτικαῖς ἀξίαις. Codex Medicæus habet ἐν στρατιωτικαῖς ἀξίαις. Et paulo post δὲ πῶ ἀπηνῆς, &c.

προϋτίμησαν. In codice Medicæo legitur προτιμότερον ἢς εἶχον ἀξίας ἤγον, ἔσω ἀφὸς βουλήσαν. ἰλευθέρων ἀγῆν. Scribendum est ex codice Medicæo ἰλευθέρων ἀγῆν χορῶν. Quod confirmat Sozomenus in lib. 1. cap. 8. ubi hanc Constantini legem in compendium retulit. In codice Fuk. scriptum inveni ἐν τιμῶν ἰλευθέρων ἀγῆν. Medicæus vero scriptum habet ἐν τιμῶν ἰλευθέρων ἀγῆν χορῶν.

In Caput XXXIV.

καὶ μὴ ὄσοι. Codex Medicæus habet καὶ μὴ καὶ ὄσοι. pag. 460. ἀπὸ πᾶσιν ἀγμένοι. In codice Medicæo scriptum inveni ἀπὸ πᾶσιν ἀγμένοι, ex qua licet corrupta voce veram ac germanam hujus loci scripturam statim odoratus sum. Scribo igitur ἀπὸ πᾶσιν ἀγμένοι. Quippe hujusmodi ministeria in gynæceis & textitinis, insueta sunt hominibus ingenuis. Idem codex πόνος habet non κόπον.

οὐδὲν αὐτῆς ἰπαρρετάσει. Rectius in codice Medicæo legitur οὐδὲν αὐτοῖς. Et paulo post scribo ex eodem libro καλοῖς ἐπισημανόμενοι.

καὶ ὁ δουλείαν τῆς ἰλευθέριας. Codex Medicæus vocem addit hoc modo: καὶ ὁ δουλείαν μὴ ἰλευθέριας ἀλλὰ ξάμιν. recte si fallor. Duo enim hominum genera distinguit Imperator: quorum alij quidem nobiles gynæceis addicti fuerant, aut fiscalium prædiorum famuli facti, quæ nobilior erat servitus: alij autem viliores, privatis venundati. In codice Fukeriano legitur καὶ ὁ δουλείαν πῶ ἰλευθέριας ἀλλὰ ξάμιν. πολίτου δουλοῖα. In codice Medicæo scribitur δὲ πῶ δουλοῖα. Intelligit autem audaciam & immanitatem judicis, qui hominem liberum ob veri numinis confessionem libertate spoliasset. In schedis Regis scriptum reperit πωλάτου. Fuk habet πωλάτου.

ἀποδύομενοι. In codice Medicæo rectius legitur ἀποδύραμενοι.

ἀς σπρότερον ἡμῶν θῆσιν. Elegantius codex Medicæus ἀς σπρότερον ἡμῶν θῆσιν, & paulo post ἐν βάλων τῆς μὴ μιν. Quomodo in Regis etiam schedis legitur, & in Fuket. codice. Porro ex his verbis satis apparet, verum esse quod dixi, Constantinum hoc postea

riore loco loqui de viliotibus ac plebeis hominibus, qui sententia iudicis venundati fuerant. Nam de prioribus quidem qui natalium splendore eminebant, ait Constantinus, pristinam dignitatem recuperare eis jam licere. Posteriores vero ad consueta liberis hominibus ministeria ac labores ablegat.

In Caput XXXV.

δι' ἀσκήσαιο. Scribe ex codice Mediceo ὡν ἰκασοὶ κατὰ διαφόρους ἐστὶν ἰδίαν ἀσκήσαιο. Et paulo post τὸν ἀσκήσαιο τε καὶ τοῦτον ἰκασάντες ἀζῶνα. Sed neque in schedis Regiis leguntur hæc voces δι' ἀσκήσαιο. Porro initium huius periodi varie scriptum in libris veteribus inveni. Nam in Mediceo quidem codice legitur παρῆσαιο δὲ οὐδὲ τὸ τ' οὐσιῶν, &c. In schedis vero παρῆσαιο δὲ οὐδὲ τὸ, &c. Turnebus in suo codice emendat παρῆσαιο. In codice Fuk. scriptum παρῆσαιο δὲ οὐδὲ τὸ τ' οὐσιῶν ἂν ἰκασοὶ, &c. Sed & Regius codex habet παρῆσαιο. Quare non dubium quin hæc vera sit lectio, quam nescio cur Rob. Stephanus immutarit.

ἡμολογητὰ κατὰ πάντας. In codice Mediceo legitur εἰπέ τις ἡμολογητὰ κατὰ πάντας, quod rectius esse non dubito. Cum enim antea locutus sit de martyribus, nunc de Confessoribus loquitur. Paulo post scribe ex eodem codice κατὰ πάντας ὅτι μὴ τοῖς διώξασιν εἶξαν παρῆσαιο τῶν πῖσιν, τῶν ὄντων ἐστὶν τοῖς, &c.

ἡεῖ γέ τις οὐδέ. Omisit hanc παρακοπήν Christophorus, eo quod nihil aliud quam superflua priorum repetitio videretur. Sed cum hæc verba etiam in codice Mediceo legantur, non temere expungenda sunt. Postquam enim Imperator locutus est de Martyribus, de Confessoribus, & de exilibus qui metu capitalis sententiae in se prolata, solum verterant, nunc de ijs agit, qui cum capitali sententia damnati non fuissent, bonis tamen spoliati fuerant. Hi enim non erant in numero Martyrum nec Confessorum; quippe qui ad iudicium adducti non fuissent. Exules item non fuerant, sed in patria manentes, possessionibus suis per vim spoliati fuerant. Certè in huius capituli titulo quatuor personarum recensentur. Sed Christophorus quartas illos omisit. In sequenti tamen capite Imperator tres tantum personas recenset, his ultimis penitus pratermissis.

διαγορευθέντων τῶν ὀνόμων τ' ἀρχισκῆτων τοὺς ἐγγυτέρω. In successione interlatorum, lex proximam quemque ex agnatis ad hereditatem vocat, si sui heredes defuerint, ut docet Gajus in institutionibus titulo decimo sexto. Hinc agnati legitimi heredes dicuntur in iure, eo quod his solis lex deferret hereditatem. Cognati enim iure civili heredes esse non poterant, sed iure tantum pretorio ad hereditatem vocabantur, uti docent Jurisconsulti. Porro in cognatis, is qui proximus erat hereditatem capiebat, perinde ut in agnatis, sed difficultas est hoc loco, quinam intelligi debeant ἀρχισκῆτων vocabulo, utrum agnati an cognati. Certè si legum nomine leges 12. tabularum intelligamus, agnatos necesse erit intelligi. Sozomenus habet τοῖς ἐγγυτέρω ὄνομα.

καὶ ὅτι. In codice Regio legitur καὶ ὅτι, quam scripturam in Interpretatione mea sum secutus. Prius

tamen in eo codice scriptum erat ὅτι, ac deinde recentiore manu emendatum est ὅτι. οἱ παρ' ἑσῆν καὶ οἰκείοι τοῖς, καὶ ἀνομιῶν χροσίου ἐκείνων τὰ τέλει. In codice Mediceo legitur οἱ παρ' ἑσῆν καὶ οἰκείοι τοῖς. Est autem admodum obscurus loci sensus. Christophorus quidem ita vertit: Et quod ratione etiam oportet eos succedere, qui sine domestica consuetudine conjunctiores, constat: praefertim cum illi ipsi martyres, non criminis ullius convicti, sed sua inducunt voluntate mortem oppetiverint. Scd multa sunt in hac interpretatione reprehendenda. Primo enim ἀνομιῶν τέλει de martyribus dici non potest. Deinde non de folis martyribus hic sermo est, sed etiam de confessoribus & profugis, quibus morte obierant. Itaque praestat hic vertere sua naturalis morte. Sic enim Graeci loquuntur, & nominatim Eusebius nos, ni fallor. Denique ἀνομιῶν pessime interpretatum est domestica consuetudine conjunctiores, cum propinquiores significet. Totum igitur locum ita verito: Ratio consuetudinis est, ut hi ad successionem veniant, qui propinquiores erant fuerint, si illi sua morte obissent. Confirmatur autem nostra interpretatio, tum ex iis quae supra dixi, tum ex eo quod dicit Imperator οἱ παρ' ἑσῆν καὶ οἰκείοι τοῖς, non verò εἰσιν. Per illos autem, intelligit martyres.

In Caput XXXVI.

καὶ εἶσαι πάντως. Scribe ex codice Mediceo, καὶ εἶσαι πάντως. Paulo ante idem codex scribit καὶ τῶν ἡμολογητῶν, rectius ut in cap. 35. Item παρῆσαιο τῶν πῖσιν τοῖς, τῶν, &c.

προκειθαί γε μάλ'. Mallem scribere προκειθαί γε, ut Turnebus & Savilius emendarunt. Atque ita scribitur in codice Fuk. Paulo post in codice Mediceo legitur ὡς εἰ τ' ἀφορημένον τις.

In Caput XXXVII.

ἀλλ' ἔτοιμον τὸ. Scribe ex codice Mediceo ἀλλ' ἔτοιμον ἦτο, &c.

διὸ εἰ καὶ τὰ μάλισα. In codice Mediceo legitur διὸ εἰ καὶ τὰ μάλισα φανείεν ἐξ αὐτῶν τινῶν. Et paulo post idem codex habet καρπὸς ἀμύμων, καὶ γὰρ τούτων πῶς ἀπαίτησιν, &c. Optime ut equidem confesso. Est enim hoc secundum membrum periodi. Ultimum autem membrum est ἕμεις γε μάλ', &c. quod in vulgatis editionibus male divullum est, & in sequens caput translatum.

In Caput XXXVIII.

λαθεῖν πλεονεξία. Rectius in codice Mediceo legitur λαθεῖν πλεονεξία.

καθ' ὅν ὑπὸ ἑρχον δαπνύμηναι. Longe aliter in codice Mediceo scribitur hic locus in hunc modum: ὡμῶς ἀπελαυνόμενοι ἀφαιδῶς δαπνύμηναι ἀμύμων ἡμιμένον, δημύσσει τ' οὐδὲν αἰτίων συζητῆσαι διὰ τῶν ἐπιεικῶν τῶν ὄντων, &c. Quod rectius esse, necesse est qui non videat. Nam voces illae καθ' ὅν ὑπὸ ἑρχον πρῶτος superflua sunt. Mox in eodem codice scribitur εἰ δὴ τῶν τοιοῦτων διαγορευθέντων λόγους, &c. Sic etiam in Fuketiano.

ὁμῆσιν ἡδυνάσσει. Hunc locum correxit opte codicis Medicei, in quo discrete scribitur ὁμῆσιν ἡδυνάσσει. ὅσα γοῦν ἀφῆσιν. Codex Mediceus habet ὅσα

ἡσυχία, &c. & mox ἐπιγραφῆς ὑπάρχον. Quod magis probō. Hæc enim peritiosus cum præcedenti jungenda est. Mox ubi legitur ἄλλως τε δὲ, rectius in codice Med. abest ultima particula.

In Caput XXXIX.

οὐδὲ γὰρ τὸ ταμίειον. In codice Medicæo deest γὰρ, & paulo post in eodem codice scribitur οὐδὲ ἀντιφθὴξ ἔσται.

τολμῶσαν. Scribo τολμήσαν, ut est in codice Fuk. Quod confirmat codex Medicæus, in quo scribitur ἐτόλμωσαν. In eodem libro post vocem τὰς ἐνωκλισίας, additur λέγειν, id est, desunt nonnulla.

ὁρθεῖς ἀναφανείν. Rectius in codice Medicæo legitur ὁρθεῖς ἀναφανείν.

οὐδὲ γὰρ τὸ ταμίειον. Hujus loci emendatio debetur codici Medicæo, in quo diserte scriptum invenimus οὐδὲ γὰρ τὸ ταμίειον optime, vult enim Imperator, ut cuncta loca & prædia quæ Christianis erepta fuerant, cum juribus suis bona fide ipsæ restituantur. Itaut si cui prædium vel agro servitus deberetur, putā a cæcis, iter, via; cum eodem jure nulla ex parte immunito reddatur Christianis. Itaque si quis fundum Christiano homini ereptum oppignerasset, vel in emphyteusim dedisset; aut vendendo onus aliquod ac servitatem ei impoluisse, hæc omnia hoc Constantini edicto rescinduntur. Paulo post ubi legitur ἀποδοῦναι πρὸς ἀποδοῦναι, ex eodem codice emendavimus ἀποδοῦναι πρὸς ἀποδοῦναι. Codex tamen Fuk. Turn. ac Sav. habent ἔξισα δὲ, non male.

In Caput XL.

ἡ μὲν δὲ. In Morzi libro ad marginem emendatur τὰ μὲν δὲ quod magis placet.

πᾶσι δὲ ἔχοντες τὴν ἀφίλειαν. Post hæc verba in codice Medicæo sequuntur hæc voces ἐπιτὸν ἄν ἡνυκίτοι, quæ in vulgatis editionibus desiderantur.

τὸ θεῖον προσεπίποιτὸ πνεύματι. Codex Medicæus habet πνεύματος, πᾶσι δὲ τῶν τοιούτων πνεύματι προσεπίποιτὸ. Sed & in codice Fuk. Turnebi ac Savilij legitur πνεύματι.

ἡ τῶν μοχθηροτάτων. In codice Medicæo legitur τῶν ἀδίκων ἢ πονηροτάτων.

In Caput XLI.

ἐπεὶ δὲ ἐλοκλήρου. Ab his verbis novum caput inchoavi: titulum quoque apposui qui in Genevensi & in Parisiensi Rob. Stephani editione deerat. Nos verò, tum ex codice Fuk. tum ex veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ eum supplēvimus.

ἡ ὄνη διαίτα. Veram hujus loci scripturam nobis aperuit codex Medicæus in quo legitur ἡ ὄνη διαίτων. Scribo ἡ ὄνη διαίτων, id est, emptionis jure aut titulo. Certe hanc emptionem justam appellare, alienum est à mente Constantini, qui has emptiones in justas ac nefarias præsumptiones appellat.

ἐκτίνας. Codex Fuk. habet ἐκτίνας.

μάτην ἢ τὴν τὰ τοιαῦτα. Dudum conjecteram delendam esse particulam ἢ, quam conjecturam nostram codex Medicæus diserte confirmat. Loquitur autem Imperator de ijs qui hæc loca ab Imperatoribus sibi donari petierant. Quod Christophor-

sonus non vidit. Mox in eodem codice scribitur γινώσκουσιν ὡς τοιοῦτοι, &c. rectius quàm in vulgatis editionibus ὅσοι τοιοῦτοι. In codice Fuk & Turnebi scribitur ὅσοι τοίνυν τοιοῦτοι pessime.

In Caput XLII.

ἐπεὶ δὲ οὐ. Codex Medicæus ἐπεὶ δὲ οὐ. ἔξισα δὲ ἀρετῆ. Rectius nī fallor in codice Medicæo legitur ἔξισα δὲ ἀρετῆ τε τῆ, &c. scribendum etiam videtur τῆ παρτοδωάμου θεοῦ.

ἡ ἐξουσία δὲ ἀμα. In codice Medicæo legitur ἡ ἐξουσία δὲ ἀμα. Deest etiam in eodem codice δὲ ἀμα. deest etiam ἡ δὲ συμβέινει. Quæ omnia addita sunt ab ijs qui hanc orationem non intelligebant. Totus igitur locus ita vertendus est. Porro cum certissimis ac evidentissimis argumentis declaratum sit; partim omnipotentis Dei vi ac virtute; partim hortationibus & adjumentis, quæ à me frequenter præstari desiderat, tristitiam & acerbitatem quæ res humanas antea occupabat, nunc ex universo terrarum orbe depulsam esse, &c. Nihil clarius hac lectione, nihil certius? Pro ἀμα ἡ ἐξουσία, omnino scribendum puto ἀμα ἡ ἐξουσία, vel παρ ἡ ἐξουσία. Intelligit enim Constantinus ministerium suum, quod Deo in hujusmodi rebus perficiendis commodavit. De qua re non immerito gloriatur in principio hujus edicti.

ἡ ἐξουσία. In codice Medicæo deest articulus, & post hæc verba adduntur hæc voces τῆ χρείας. Quæ sine magno totius sententiæ damno abesse non possunt. Nam ἐξουσία quidem est quam supra dixit ἀμα τῆ τῆ θεοῦ χρείας, verò, est beneficium in homines collatum ad jumento ac ministerio Constantini.

ἡ τῶν μοχθηροτάτων. Codex Medicæus ἡ τῶν μὲν πονηροτάτων ἢ μοχθηροτάτων. Scribendum porro est ἡ, ut legitur in codice Regio. Fuketiano & in schedis.

τῶν γραμμάτων λαβόντες γνώσιν. Codex Medicæus habet τῶν γραμμάτων. Nec aliter in codice Regio, & in veteribus schedis & in codice Fuk. scriptum invenni. Facestat igitur emendatio R. Stephani.

ἐπί τοις βαθείς. In codice Medicæo legitur βαθείς, & finis hujus edicti ita concipitur Θεραπείαν τῶν πᾶσι προσήκουσαν τῶν λοιπῶν ἀπὸ αὐτῆν ἢ τιμῶν σύμφωνον ἐπὶ δὲ ἐξουσίας πρὸς τὴν ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνατολίκοις μέρεσιν. Id est, proponatur in Orientalibus partibus nostris. Et hæc est subscriptio quam huic edicto manu ipsius Constantini appositam fuisse testatur Eusebius cap. 24. Solebant enim Imperatores, edictis quæ emittebant manu sua adjicere, proponatur: Idque mandare Præfectis Prætorio, ut apparet ex Novellis Valentiniani & Majoriani. Certe vel una vox ἡμετέροις, satis indicat hanc subscriptionem manu ipsius Constantini additam fuisse. Ipse enim est Imperator qui loquitur, & qui partes Orientales suas appellat. Ita enim loqui consueverant Imperatores, tunc præcipue cum de provincia recens in ditionem ipsorum redacta loquerentur. Sic Constantinus in Epistola ad Elafium, & in Epistola ad Probianum Proconsulem Africa, Africanam nostram dicit. & in lege prima codice Th. de veteranis apud Nicomediam nostram. Sic in lege unica codice Theod. de his qui sanguinolentos, &c. Imperator Constantinus Italiam suis. Denique Constantius Cæsar in Epistola ad Eumenium, quam

refert Eumenius in oratione pro scholis. Merentur Galli nostri, &c. Porro hoc editum Constantini in codice Medicæo legitur post libros historię Ecclesiasticę, hoc titulo: ἀντίγραφον δευτέρως τῷ διοφιλῶς βασιλέως ἐπὶ τοῖς τυράννοις καθελοῖν, τοῖς ὑπὸ αὐτὸν ἰθὺς ἰδλωτικῆ σωτῆρας φωνῆ διημιλάτο. Id est, Exemplum constitutionis, quam Deo charus Imperator victis tyrannis græco sermone scriptam ad provinciales suos misit.

In Caput XLIII.

ἑρῶτον ὅτι ἡμᾶς καταπαύσθην. Ex his verbis apparet, Palæstinum fuisse hujus historię scriptorem. Quod idcirco annotare libuit, quia Dionyl. Gothofredus existimavit, Eusebium Cæsariensem hujus libri auctorem non esse: quod tamen tum ex innumeris veterum testimonijis, tum ex compluribus locis hujus operis facile est refellere; præcipue ex capite 44. & 45. hujus libri. Ideo autem supradicta lex Constantini data est nominatim ad Palæstinos, quod illis maxime persecutio lævisset, & plurimi in ea provincia Confessores & Martyres fuissent. Notandum item est quod ait Eusebius, primam hanc Constantini sanctionem ad ipsos perlatam fuisse. Editum enim illud de pace & libertate Christianorum, quod post devictum Maxentium Constantinus in Orientem miserat, Maximini fraude suppressum est, ut scribit Eusebius initio libri 9.

In Caput XLIV.

Ἐπὶ τῶν ὑπορχεμένων τὰς ἡγεμονικὰς ἀρχὰς ἀξιωματῶν. Vicarios intelligit & Comites & Proconsules. Hæ enim dignitates longe supra Præsides eminebant, ut omnibus notum est. At Christophorfonus solemniter errore ἡγεμόνας Præfectos vertit, quo nihil est absurdius.

In Caput XLV.

Ὁμοκατὰ τὸ αὐτὸ. Christophorfonus vertit duas leges in eandem sententiam promissas abantur. in quo Portesius videtur secutus qui sic verterat: 'Dua postea leges emissa non ita dissimili argumento. Ego vero κατὰ τὸ αὐτὸ idem esse existimavi, quod simul, uno eodemque tempore. Ita enim loqui solet Eusebius.

μη τι μὲν ὄθεν κατέλου μὲν ἴα. De privatis sacrificiis hæc Eusebij verba intelligenda sunt. Nam Constantinus Magnus lege lata vetuit, ne quis Gentilium privatum domi sacrificaret, ut docet lex prima codice Theod. de paganis. Itaque aruspices sacrificij caula domum evocare prohibuerat. Hi enim victimarum exta inspiciebant. Publica verò templa adire sacrificandi causa, ibique aruspicum operari non vetuit Constantinus, ut testatur lex prima codice Theod. de Maleficis. Vide Libanium in oratione pro templis, pag. 10. & quæ ibi notavit Gothofredus.

In Caput XLVI.

ἀξίας γερῶν. In libro Moræi ad marginem emendatur με ἀξίας γερῶν. Est & alia emendatio ad marginem editionis Genevensis appositâ ἐλάτωνα τῶν ἀξίας γερῶν. Posset etiam quis suspicari,

sic legendum & construendum esse hunc locum ἀξίας τῶν ὑπορχεμένων ἀδικίας. Sed verior est lectio illa με ἀξίας, quam & Fuketij codex confirmat.

τὸ δευτέρως ἐπιείνου. Licinius intelligitur Licinio, quem ob astitium & senectutem ita appellavit Constantinus. Certe quæ sequuntur ἀπὸ τῶν τῶν διοικήσεως, de Licinio hæc dici manifeste videntur. Ex quo etiam conjici potest, hanc Epistolam paulo post exauktionem Licinij scriptam esse.

ἢ φέρω ἢ ἀπιστία. Initio hujus Epistolæ pro ἀπιστία dixit ἀμείλιαν. Porro φέρω de Christianis dicitur, qui persecutionis metu Ecclesias neglexerunt, aut fidem abnegaverunt. ἀπιστία verò ad paganos seu infideles pertinet, qui sacrosanctas ades abstinuerant, & Christianos varijs modis vexaverant.

Ἐπιόνας τε. Delenda est particula τε, quæ in B. codice Fuk. non habetur.

ἡ τῆς ἰσαρχικῆς τάξεως. In annotationibus alibi primum eius operis, monui τὰ τῶν idem esse quod officium seu appatitionem: hoc est certum numerum militum qui iudicibus apparebant. τὰ τῶν verò sunt Præfecti Prætorio, ita dicti, quod sicut τῶν ἀρχουσιν, id est, supra Præsides & Rectores provinciarum. Igitur ἰσαρχικὴ τάξις est officium Præfecturæ Prætorianæ, de quo consulendo est Notitia Imperij Romani. Porro officium Præfecti Prætorio reliquis omnium Magistratum officijs præstabat. Nam ut Præfectus Prætorio ceteros iudices tam civiles quam militares dignitate superabat, sic etiam eius Officiales reliquis omnibus præstabant apparitoribus. Hinc in Concilio Chalcedonensi Actione 3. μετρίων τάξις dicitur officium Præfectorum Prætorio. φησὶ δὲ τὸν αἰδίστημον διδοῦσθαι, τῶν τῆς μετρίων τάξεως. Hæc porro non intellexerunt Interpretes, quorum errorem malo equidem silentio premere, quàm ambitiose refutare. In codice Fuk. scriptum inveniri τῶν ἰσαρχικῆς τάξεως, ut & in Savilij libro.

τοῦτο γὰρ ἐπιείκου. Christophorfonus vertit Hæc enim per literas a me significatum est, de loco dicens a me, quod non probo. Neque enim Imperator ipse, sed Præfecti Prætorio eiusmodi literas plurimum dabant.

ταῦτα μὲν οὖν. Ab his verbis novum caput inchoatur in codice Regio. Porro ex his verbis apparet, Constantinum literas eodem exemplo dedit ad reliquos Episcopos Orientis.

In Caput XLVII.

πῶς πρὸς τὸν Θεὸν ὁσὶαν διδασκαλίαν. Pessime Interpretes hunc locum verterunt, cum existimarent locum adjectivum esse; nec animadvertent post τῶν regulam esse apponendam. ὁσὶα nihil aliud est quam pietas, seu divini Numinis observantia. Sic in hujus libri, & alibi sæpe apud Eusebium.

διδασκαλίαν τῆς εἰδωλολατρίας. Scribendum est διδ. κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας πλάνης, ut in Moræi libro ad marginem emendatum invenit. Est autem ἡ διδασκαλία sermo concito, διδασκαλικὸς λόγος. In codice Fuk. hic locus ita scribitur: διδασκαλία κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἡ πλάνης, &c.

τῶν πρὸ αὐτῆς καταπαύσθην. Pessime hæc vertit Christophorfonus qui ut opinor. Portesij verbum nem non viderat. Recte enim Portesius hæc verba

interpretatus est, quamvis sensum non sit assecutus.

In Caput XLVIII.

μη. 466. μηδὲ πρὸ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς. Virtus hic pro perfectione sumi videtur, tam ea quae est in visu quam quae in intellectu. Utraque enim vis ac perfectio eodem tendit, ad veritatis scilicet notitiam. Sensus quidem ad veritatem rerum sensibilibium: intellectus vero ad intelligibilibium veritatem ex ipsa rerum sensibilibium veritate progreditur: & hinc ad summi Dei notitiam gradatim ascendit. Potest etiam hoc loco: ἀρετὴ τῆς ἀληθοῦς; dici vis ac virtus veritatis. Quae sequuntur tamen, de morali virtute hunc locum accipiendum esse confirmant.

ἀνόητος. Lego ἀνόητος, ut est in Fuk. Moraz & Gruteri libro. Paulo post scribo διὰ τῆς μὲν ἀρετῆς εἰσὶ φασὶν ὁρῶκεται. Sunt autem haec valde obscura & intricata: quod partim Constantino ipsi tribuendum est, qui utpote ὁ ψιμαδῆς, in dicendo erat obscurior; partim Eusebio, seu cui alteri qui ex latinis obscuris graeca fecit obscuriora. In manuscripto Fuketii libro ἀνόητος legitur, & διὰ τῆς μὲν ἀρετῆς, &c. optime.

In Caput XLIX.

μη. 467. ἐμφυλίου πολέμου. Civilia bella vocat persecutiones Christianorum. Nihil enim similis civili bello, quam cum Christiani in singulis civitatibus, non hostium aut barbarorum, sed civium suorum incurusione fugabantur ac mactabantur.

In Caput L.

τὸ αὐτὸ κατηφεῖς. Scribendum est τὸ αὐτὸ ἀπὸ προσφῆτις, vel si mavis ἱερακατηφεῖς, quam lectionem in interpretatione mea sum secutus. Porfesius quoque & Morinus de Pythia seu sacerdote Apollinis haec intellexerunt. In optimo tamen Fuketii libro totus hic locus ita scribitur: τὸ αὐτὸ κατηφεῖς τοὺς πλοκάμους ἀνεῖναι πεποῖναι τῆς μαντείας τῆς ἑλαυνόμενης, &c. cui consentit codex Savilii. Mox in iisdem codicibus legitur οἱς ἐπὶ τοῖς αἰῶσι κατηφεῖς.

In Caput LI.

κομιδῆ παῖς ὑπάρχων. In graeco hujus capitis titulo rectius scribitur νεός. Neque enim Constantinus puer tunc erat, cum in aula Diocletiani obfidis loco versaretur. Quippe a patre Constantio traditus est Diocletiano, anno Christi 291. cum Constantius a Diocletiano Caesar factus fuisset. Quo quidem tempore Constantinus annum aetatis circiter quintum decimum agebat. Mortuus est enim anno Christi 337. aetatis suae secundo ac sexagesimo.

βροχθίσας μέλι. In manuscriptis codicibus Fuketii & Savilii rectius legitur βροχθίσας. neque aliter scriptum exhibet Regius codex.

ματιφόνους ἀκουαῖς. Alludit ad mucronem stili. Porro eleganter Constantinus, leges illas de persecutione Christianorum scriptas fuisse dicit cruentis gladiorum mucronibus. Sic Draconis leges, sanguine non atramento scriptas fuisse quidam veterum dixerunt.

ἐπεί τινος παρακλιύτο. Mallem dicere ἐπιλείπειν, ut loqui solet Eusebius.

In Caput LII.

παροιμία παρρηγοῦντινίσι. Sic supra in libro primo Pag. 468. de Severo Caesare dixit Eusebius παρρηγοῦν ἤντο θανατῶν, ubi vide quae de hac locutione annotavimus. Nam Interpretes nihil hic viderunt.

ἡλικία πάση. Codex Fuketii scriptum exhibet ἡλικία πάση. Paulo post in eodem codice & in schedis Regiis scribitur ἡλικία μὲν ἡμέρα αὐτῆς τῆς πένθους & ἐπικαλυπτετο.

In Caput LV.

ἡ ἀγία πᾶτον σοδοικόν. Ecclesiam Catholicam intelligit, quam cap. 56. domum veritatis appellat. In sacris libris columna & firmamentum veritatis dicitur. Paulo post scribe ex codice Fuketii. Savilii & ex schedis Regiis ὁ ἐκ μυσταρίων ἡμεῖς, &c.

In Caput LVI.

πρὸς πλὴν ἑταίρων ἀγαγεῖν ἐδὸν ἰσχύει. In libro Fuketii legitur ἰσχύει. Sed vera lectio est quam in veteribus schedis Bibliothecae Regiae inveni ἰσχύσει. Quod profecto longe est elegantius.

ἡ καὶ ὁ δὲ πρὸς ἡ ψυχὴ βέλτεται, τὸ τοῦ πραπίτων. Id est, quam quisque vult religionem colat. Quibus verbis Constantinus, integram colendi prout quisque vellet numinis libertatem subditis suis dereliquit. Quippe religiosissimus Princeps omnes quidem mortales ad Christi fidem transire maxime concupivit: neminem tamen ad id unquam coegit. Ac Gentiles quidem pristino errore liberatos voluit: templorum tamen caeremonias & sacrificia non prohibuit, ut Cipse testatur infra cap. 59.

In Caput LVII.

ὁ δὲ γένεσι καὶνόν. De origine & antiquitate religionis Christianae idem scribit Eusebius in principio historiae Ecclesiasticae, & in libris de Evangelica demonstratione.

In Caput LVIII.

κατὰ τὴν ἐπεισασθῆναι καὶνόν. Lego κατὰ τὴν ἐπεισασθῆναι, ut legisse videtur Christophorus. Atque ita scriptum exhibet codex Fuketii & Savilii.

πολλὰ τῆς ἐξουσίας διακρίσεις, id est, multiplex divinitas, puta Solis, Lunae, aethorum & elementorum, de quibus supra dixit. Haec enim singula, nisi unius Dei nutu ac potestate regerentur, utique Dii essent. ἐξουσία igitur est potestas, nullius dominationi subiecta, quam vulgò independentiam vocamus, quae solius Dei propria est.

οἱ γὰρ πρὸς ἑαυτοῖς μαχρόθεντες. Deos Gentilium intelligit, ut supra dixi. Solem scilicet, Lunam & reliqua mundi elementa quae pro Diis coluit antiquitas. Mox scribe ex codice Fuketiano τὸ ἀνθρώπινοι ἐμάχοντο ἡμῶν, ut legitur etiam in Regiis schedis.

In Caput LIX.

γνησίας ὅτι μελομένους ἀρετῆς. In codice Fuketiano & Savilii legitur γνησίας.

ἄλλω τὸ τοῦ μὴ λογιζέσθω. Id est, quisquis curari se non sinit, nec morbo idololatriae liberari; sibi imputet, cum medicina in promptu sit. Male Christi

stophorionus hunc locum interpretatur hoc modo: *alters qui sanari vult, non vitio versat.* Nam de Portefio nihil dico, qui fere ubique a vero sensu deerrat. Musculus certe hæc non infelicitè vertit.

In Caput LX.

Pag. 471. ὅπερ πείσασί τῶν ἀναδίδουται. In codice Regio super scriptum est eadem manu ἀναδίδουται. Utrumque certe ferri potest.

τῆς ἀληθείας πίστις. Id est veram fidem. Idem enim est, ac si diceret: πῶς ἀληθεύει τῆς πίστεως. Sic iterum loquitur in cap. 69. infra.

Ἐσκότους ἐξουσίαν. Verba sunt desumpta ex Epistola Pauli. Porro ut hic Hellenismum vocat potestatem tenebrarum, sic infra cap. 65. Christianismum vocat lucis potestatem & efficaciam.

ἐπαναστάσις. Hæc vox proprie significat conspirationem ac rebellionem: quod quidem de idolorum cultu optime dicitur. Est enim idolorum cultus, defectio a vero Deo.

τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Scribendum videtur ἀνορθώσεως. Nam vulgata vox ex superiore lineâ repetita esse videtur. Porro in fine hujus eisdem apponata erat lineâ dubio hæc subscriptio, de qua superius multa dixi. προτιθέτω ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνατολικαῖς μέρεσι. Hæc enim subscriptio proprie convenit huic edicto, utpote quod missum est ad Provinciales Orientis.

In Caput LXI.

ἐὰς τὴν ἐμὴν ἀρχὴν ἐρχομαι. Scribendum videtur ἐπὶ ἀρχῆς. Porro φόνος hoc loco est invidus demon. Sic enim loqui solet Eusebius multis in locis.

Pag. 472. τούτων δὲ ἡμίλων. In codice Regio legitur δὲ ἡμίλων, quod magis probo. Totus igitur locus sic scribendus est: εἰς τούτων δὲ ἡμίλων ἀνορθώσεως, &c. Certe in Fuketiano codice legitur εἰς τούτων.

In Caput LXII.

οἱ δὲ ἀμφὶ πᾶσαν πλὴν Ἀγυπτον. Melitianos intelligit de quorum schismate videndus est Epiphanius & Baronius.

In Caput LXIII.

διδουκίμας μένος ἀνδρα. Hosium Cordubensem intelligit, ut scribit Gelasius Cyzicenus in libro 2. & post illum Photius in Bibliotheca capite 127. & Nicephorus. Et ante hos omnes Socrates atque Bozomenus.

In Caput LXV.

Pag. 473. πῶς ἐπὶ τὸ θεῖον ἀρτίστιν. Mallem scribere διαδραστήσιν, aut ἀρτίστιν. Contra in principio hujus epistolæ pro διπλῆ μοι ἀρτίστιν, malim legere ἀρτίστιν. Mox scribo ἀρτί μοι ἀρτίστιν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν, ex codice Fuketiano & Savilii. Mallem tamen scribere ἀρτί μοι.

καθὰ πρὸς χαλκὸν τινί. Desunt hic nonnulla, quæ in libro Moræi ita suppletur χαλκὸν τινί νοσηματι πᾶσον κακῶς διορθώσασθαι, &c. prout etiam legitur in editione Genevensi. Ego libentius hunc locum ita suppleverim, χαλκὸν τινί νοσηματι τῆς τυραννίδος, πρὸς τὸν ἐλευθερώσαντα τὸν θεόν. Verum cum in optimis codicibus Fuketiano & Savilii locus ita

suppleatur ut supra posui, eam Scripturam sequi præstat. Porro in Fuketii libro deest vox ἡμῶν.

In Caput LXVI.

μανίας ἢ δὴ πεθερ. Scribendum omnino ἐπιπέθερ. Paulo post ubi legitur ἐπὶ τῶν ἐκκελευσθέντων, est particula ἐπὶ. Donatistas autem intelligit, quæ post Romanam & Arelatensem synodum, post iudicium ipsius Constantini, adhuc in Africa tumultuabantur.

τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸν ἐξέλιπον. Licetiam procul dubio intelligit, ut declarant quæ sequuntur verba: ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὑμῶν συνέδου, &c. Nam Licetiam Synodos Christianorum Anathematum probucatus, ut testatur Eusebius in libro 1. cap. 51. At Christophorionus communem humani generis hostem hoc in loco diabolum esse existimavit, gravi errore. Est igitur hic hujus loci sensus. Cogitabam, inquit Constantinus, de victo Licinio quosdam ex vobis Orientalibus Episcopis mittere in Africam, ut pacem illic inter Donatistas & Catholicos componendam. Cum enim & Italiæ & Galliarum Episcopi id efficere non potuerint, vestra demum opera id perfectum iri sperabam. Sed, ut video, vos ipsi pacificatoribus egetis.

δαρσελαίμω. Scribo δαρσελαίμω cum Græco in Moræi libro, quibus consentiunt codex Fuketianus Savilii & Regiæ Ichedæ.

In Caput LXVII.

ἡμᾶς ὡσαύτως ἀρχηγόν. Procul dubio scribendum est ἡμᾶς, ut in Moræi libro ad marginem emendatur. Nec aliter legitur in codice Fub. & Savilii. Porro Constantianus Ægyptios dilente inter Orientis populos enumerat, quod non vidit Christophorionus. Ægyptus certetunc temporis inter Orientis provincias censebatur, jam tunc a Maximini temporibus, qui Cæsar in Oriente constitutus Ægyptum sub se habuerat. Hinc est quod Amm. Marcellinus in libro 14. ubi provinciam Orientis recenset, Ægyptum ac Mesopotamiam eam numero fuisse testatur. Locus est in pag. 19. editionis nostræ. Sed & Comes Orientis Ægyptum ac Mesopotamiam sub dispositione sua habebat Constantini & Constantii temporibus, ut docet vetus hæc inscriptio: M. MAECIO MEMMIO FURIO BALBURIO CACILIANO PLACIDO. C. V. COMITI ORIENTIS ÆGYPTI ET MESOPOTAMIÆ CONSULLI ORDINARIO, &c. Quinetiam sub posterioribus Imperatoribus, licet Ægyptiaca diocæsis ab Orientali sejuncta esset, semper tamen sub Prefecto Prætorii per Orientem tuit, ut ex inscriptura Novita constat. Paulo post scribendum videtur ἐπιπέθερ ἢ πεθερ.

ἀμα γουὶ τῆς μενύχης. Hoc est quod dixit superiori capite: τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸν ἐξέλιπον. Intelligit autem Constantianus præclium Hadrianoopolitanum & Chalcedonenle. Quorum illud contigit quinto nonas Julias. Hoc vero 14. Calendis Octobres anno Christi 324. Sub finem autem hujus anni data esse videtur hæc Epistola.

τὸς ἐπὶ πρῶτον εἰλομένω. Legendum pro τὸς ἐπὶ πρῶτον εἰλομένω, id est, discordium illud Donatistarum rursus inquirere ac dijudicare.

deceveram. In optimo Fuketii codice legitur ...

In Caput LXVIII.

τὴ καρδία αὐτοῦ. Quis non videt scribendum esse ...

τὴ ἐκείνη καταλελειμμένη. Nihil hic vidit Christophorus ...

πρὸς τὴν ἐπιτομήν ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῶν. Vocem ἐπιτομήν ...

εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐνάτου μεταξὺ ἡδῶν. Vox ἐνάτου ...

In Caput LXIX.

τί δὲ ποτε αὐτῶν ἦν ἡ ἐκείνη. Addendum omnino est ...

ἀπὸ τῆς ἐκείνης ἐπιτομῆς. Rectius in Gelasii libro legitur ...

ὅτι τὸ ἐπιτομῆν ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῶν. Nicephorus primam ...

ἢ μὲν οὖν οὐδὲν ἔφησεν. Langus vertit; convenitū ...

τὴν ἑαυτοῦ ἐπιτομήν. Socrates ac Gelasius Cy-

zicenus & Nicephorus habent τὴν ἐπιτομήν, id est, ...

εἰς τὸ φρονεῖν τινὲς γυμνασίου. Scribendum videtur ...

ἢ τίς ὁ πρὸ τούτων. In codice Regio; Fuk. & Savil. legitur ...

ἢ ὅποτις τούτων. In codice Regio & Fuk. legitur ...

πρὸς τὸ τῆς κοινωνίας οὐκ ἔσθαι. Communionis tessera ...

ἐπιτομῆς ἡμῶν, λέξω. Postrema vox deest apud ...

ὡς ἐν τῷ δὲ μαρτυρίᾳ πάντες ἀποτίθησθαι. Quid hic ...

δικαιοτέρων ἡμῶν. Legendum est ἡμῶν ex Gelasio ...

In Caput LXXI.

τὸ φάσι λέγειν. Rectius dixisset ἀπὸ τῆς ἐκείνης. Paulo ...

τῶν πᾶσι μὲν τῶν ἀποστόλων. Id est, hoc meum studium ...

τὸ, τὴν τῶν πᾶσι ἀγάθην. Lex enim nihil aliud ...

246.475

Paulo pag. 476.

intellexit Christophorus, qui sic vertit: Unum- que legis ac disciplina institutum (quod quidem cum suis partibus unum est Ecclesie corpus, consentiente animorum concordia & proposito devincit.) Rectius Portellius: Præceptumque legis in id omnibus partibus in- cumbit, ut in unam animam unum sit concludat. Forte etiam scribendum est τοῖς δούλοις ἀπὲς μέρους. Dux sunt enim partes hujus mandati, quarum altera ad Deum, altera ad proximum pertinet.

Pag. 477. Ἐπιγινώσκοντες ἀλλήλους, id est, detersa caligine simu- lationum, qua mentis vestra acies erat obdura atque obscurata. Sequitur enim ἀλλήλους ἐπιγινώσκοντες, id est: Vos vicissim agnoscite, amplectimini, salutate. Qui- bus verbis alludere videtur Constantinus ad mo- rem Christianorum sui temporis: apud quos in factis conventibus, dum populus ad perceptionem mysteriorum accederet, diaconus sapiens inelama- bat ἐπιγινώσκοντες ἀλλήλους, ne quis scilicet prophanus aut Judæus ad sacram mentam irreperet, ut docet Chrysostomus in oratione prima contra Ju- dæos pag. 440. tomi primi. Eodem verbo usus est Marcion cum Polycarpum aliquando vidisset ἐπι- γινώσκοντες ἡμᾶς, ut ex Irenæo refert Eusebius in lib. 4. historię. Latini quoque verbum recognoscere usurpant eo sensu. Sic in passione Fructuosi Epi- scopi: Cum se ex calciaisset, accessit ad eum commisit

A frater noster nomine Felix, apprehendens dextram ejus, recognoscens eum, & deprecans ut summus esset. ἦν ἐξ ὄψεως ὑπὸ θεοῦ. Scribendum est ἀπὸ θεοῦ, ut legitur apud Gelasium & Nicephorum. Atque ita plane scriptum exhibent Fuk. codex & Savilli & Savi- liz Regiz.

In Caput LXXII.

ὁ τῷ πλείονι μέρος. Id est animo & cogitatione. Animus enim major ac melior pars cuiusque est. At Christophorus majorem in necis partem in- tellexit, quod nullo modo ferri potest. τὸ δὲ ἐν τῷ ῥηματι ἀγγεῖα. Scribendum est ῥημάτων ex Socrate & Gelasio Cyziceno & Ni- cephoro. Paulo post lego ῥημάτων, ut habet idem Nicephorus & Savilli codex.

In Caput LXXIII.

Ἰσοσθενὲς ἀντὶ. In codice Regio deest vox ἀντὶ, quæ nec valde necessaria est. Suspico tamen to- tum locum uno ductu ita legendum esse Ἰσοσθενὲς δὲ ἐν τῷ ῥηματι ἐπιμνησθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμνησθῆναι ἐν ῥηματι καὶ ἐκ τῶν ἀγγεῖων, ὡς τὰ παλαιὰ ἔθνη. Sic ἀντὶ.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM TERTIUM EVSEBII DE VITA IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Caput I.

Pag. 482. Καὶ μὲν βασιλεὺς. In Savilli libro legitur ὁ δὲ βασιλεὺς. In veteribus autem schedis utraque lectio habetur hoc modo: ὁ δὲ δὴ καὶ μὲν βασιλεὺς, &c.

καὶ τὰ πράττων τὰναντία. In Moræi libro ad margi- nem emendatur καὶ τὰ δὲ πράττων, ut in Fuk. & Savilli codice. Paulo ante pro τῶν αὐτῶ προσκόμετων, uterque codex & scheda Regiz præferunt τῶν αὐτῶ προσκόμετων.

ἐξ ῥημάτων τοφλακτικῶν. Positum videtur pro ἐπιερζά- φησι, id est, tutelam sibi adscivit. Quod si id verbum in vulgata significatione sumi placet, id quoque ferri potest. Constantinus enim in basi statuarum quam Romæ post partam de Maxentio victoriam erexit, scribi iussit, hujus signi virtute urbem Romam à se liberatam fuisse.

ἢ καὶ τῶν ἐκδημοσίων συνοφαντίας. Ratio syn- taxis postulat ut legamus: τὰς κατὰ τὸ πρόδρμον ἐκδημο- σίων συνοφαντίας. Paulo post scribendum τῆ παρ' ἀπὸς τιμῆ, ut habet codex Fuk. & Savilli.

Pag. 483. ὁ δὲ καὶ τὰ δὲ πλὴν ὄψεως. In libro Moræi adjecta sunt ad marginem hæc verba, quæ nos in Fuk.

etiam & Savil. codice reperimus. μὴ ἀλοτριπῶ πε- ρασκευῇ πολυπλασιαζόμενα, quam Scripturam in in- terpretatione sua lectus est Christophorus. Certe Constantinus libros factos qui Ecclesiasti- cis usibus inserviebant, gemmis ac lapillis ornari, ut docet Cedrenus in Chronico, ubi de Metrodoro Philosofo.

τῆ προπρωτῆ Θεῶν κολάσει. Mallem scribere ἐκ Θεῶν κολάσει, ut loqui solet Eusebius.

τὸς ἐκείνου αὐτῶ. Delendus est articulus τοῖς.

Ἰσμίον τε καὶ πολιτικῶν. Hujus verbi significati- onem non intellexit Christophorus, qui πολιτι- κῶν civis vertit. Atqui πολιτικῶν sunt Decuriones, ut jam pridem notavi ad librum 22. Ann. Marcelli- ni pag. 225. ex Artemidoro & Athanasio. Quibus addendus est locus Gregorii Nazianzeni in Epistola 49. ad Olympiam πάντες πόλιται καὶ πολιτικοὶ καὶ ἀξιωματικοὶ, id est, universos civis & Decuriones & honoratos.

πατρὸν ἡμῶν, id est, paterno imperio regi. At igitur Constantini Imperium ob clementiam & mansuetudinem, prorsus simile fuisse patris in filios imperio: ita ut populi omnes ac Decuriones, non vi ac metu ut subditi, in officio continerentur,

sed sponte obsequerentur ut filij. In codice Fuk. *pro ip̄ ἀνάγκης* legitur *ἢ ἀνάγκης*. *ποπαρῆ βίον*. Feliciter mihi vertisse video *novum seculum*. Sic in nummis Philippi *Sæculum novum* dicitur. Vetetes Etrusci ajebant, unumquodque seculum à Diis definitum esse certo annorum modo: qui postquam finitus sit, tum à Diis portenta è terra seu cælitus mitti, quibus significetur seculum novum inchoari. Et homines nasci qui novis moribus atque institutis utantur, & qui vel plus vel minus chari sint Dijs immortalibus. Hæc signa Etrusci diligenter notata habebant in Ritualibus libris, ut scripsit Plutarchus in Sulla; & Censorinus in c. 17 de die natali. Verba Plutarchi sunt: *εἶναι μὲν γὰρ αὐτῶν διὰ τὰ σύμπαντα ἔθνη, διαφέροντα τοῖς βίοις, & τοῖς θεοῖς δι' ἀλλήλων· ἐκαστὸν δὲ ἀφωρίσθαι χρόνον ἀειδμόν ὑπὸ τῷ θεῷ, σωπερανόμενον ὀνομαστὴν μεγάλου ἀειδμοῦ, &c.* ubi *ὀνομαστὴν μέγαν* seculum est.

In Caput II.

145. *καὶ τιμώτερον*. Scribendum est per interrogacionem *καὶ τίμώτερον*.

In Caput IV.

146. *καὶ τὸ θεοκλίον* τε *καὶ αἰγυπτίων* *χρισματικὸν* καὶ *καὶ*. Schisma Meletianorum intelligit. Aegyptus enim tunc temporis duplici morbo laborabat; Ariana scilicet hæresi & Meletij schismate. *συμπληροῖ*. Codex Fuk. habet *συμπληρώδων*, quomodo etiam Turnebus ad oram sui codicis emendarat.

In Caput V.

ἐν μακρῷ *δινοχλοῦσα*. Rectius meo quidem iudicio legeretur *ἐν μακρῷ* *ἢ* *δινοχλοῦσα*. *καὶ τοῦτο* *τοῦ μαρτυρίου*. Hic locus prava interpretatione corruptus est. Scribo igitur: *τοῖς τῆς ἰουδαϊκῆς ἀλλοτριότητος* *καὶ* *καὶ* *τοῦτο*, &c. Ait Eusebius Judæos tum in aliis rebus ab Evangelij gratia alienos esse, tum in hac potissimum: quod Pascha ex Mosæica consuetudine adhuc celebrent, non juxta Evangelij veritatem. Confirmat autem emendationem nostram Constantinus in Epistola ad Ecclesiastias, cujus verba referuntur in traim c. 17. *ἐκείθεν οὖν τοῖσι καὶ τοῦτο τῆ μέρει πλεὺ ἀλλοτριότητι* *ἔρωσιν*. *ἰσοστάσιον* *τῆς ἐξουσίας*. Græc *ἰσοστάσιον* *μάχην* dicunt, quoties ita pugnatum est, ut neutra pars victricem retulerit. Eodem sensu *ἰσοστάσιον* *ἐξουσίας* hoc loco dixit Eusebius, id est, *paribus utriusque momenti libratam controversiam*. Non recte igitur Christophorus ita vertit: *Præsertim cum controversia dissidentium animos ex æquo exagitarit*.

In Caput VI.

147. *δημοσίου* *δρόμου*. Mirum est quod Eusebius hoc loco *τὰς* *ἰστορίας* distinguit à publico cursu. Sed responderi potest Eusebium, nomine publici cursus intellexisse vehiculam. Atque ita accepit Nicephorus in lib. 8. cap. 14. Aliis igitur Episcopis vehicula præberi jussit Constantinus, aliis equos publicos quibus voherentur ad Concilium profecturi.

In Caput VII.

ἀπὸ οὐκ ἐπιτηδίου. Lego *εἰς* *τε οὐκ* ex Gela-

asio Cyziceno & Nicephoro & Soerate in libro 1. *οὐδὲ* *Σαυδῶς*. Schytas pro Gothis posuit. Sic e- *148*. *147*. nim eos Græci vocare solent, ut Libanius, Themistius, Eunapius, & ipse Eusebius in libro 1. de vita Constantini cap. 4.

τῆς *δὲ* *γὰρ* *βασιλευσίνης* *πόλεως*. Gelasius Cyzicenus Episcopum urbis Constantinopolitanæ his verbis designari credidit. Quem secutus est etiam Nicetas in thesauro Orthodoxæ fidei libro 5. cap. 6. his verbis: *Eusebius autem Pampbilis* lib. 3. de vita Constantini Imp. *Constantinopolitanum quidem Pontificem à Synodo abfuisse scribit propter senium, ac nomen eius supprimit: cuius loco presbyteri quidam comparuerunt. At vero ex Synodi Actis constat, Metrophanem Constantinopolitanum id temporis Episcopum fuisse, &c.* Ita etiam Epiphanius scholasticus in libro 2. historię tripartitæ. Verum hæc explicatio ferri non potest.

Non dum enim dedicata fuerat Constantinopolis, nec Regiæ urbis vocabulo decorata, cum Synodus congregata est in urbe Nicæa. Itaque hæc Eusebij verba de Episcopo urbis Romæ necessariò intelligenda sunt. Quod confirmat Sozomenus in libro 1 cap. 16, apud quem Julij nomen pro Silvestro perperam irrepsit. Et Theodoritus lib. 1. cap. 7.

μόνον *ἐξ* *αἰῶνος*. Sic etiam legitur apud Socratem. Malim tamen legere *μόνος*, ut habent Gelasius ac Nicephorus. Atque ita in Socrate legit Epiphanius scholasticus. Quod autem sequitur *εἰς*, neminem turbare debet. Sic enim Eusebius infra cap. 26. simul ponit *μόνος* *εἰς*.

In Caput VIII.

τινῶν *ἑκ* *ταῦ* *δικασίων*. Apud Socratem in lib. 1. ubi hic Eusebij locus refertur, legitur *τρικακσίαν*. De numero Episcoporum qui Nicenæ Synodo interfuerunt, non convenit inter antiquos. Eusebius quidem hoc loco ducentos & quinquaginta fuisse scribit, Eustathius verò Antiochenus Episcopus in Homilia de verbis illis quæ in Proverbijs Salomonis leguntur: *Dominus creavit me*, ducentos circiter ac septuaginta illos fuisse dicit; neque enim se accurate eorum numerum subduxisse. Verum constantior fama est & recentiorum omnium consensu firmata, trecentos & octodecim Episcopos in illa Synodo confedisse. Sic ex antiquis Athanasius in Epistola ad Africanos Episcopos non procul ab initio, Hilarius in libro contra Constantium, Hieronymus in Chronico & Rufinus. Athanasius in Epistola de Synodi Nicænæ decretis, ait Episcopos qui Nicææ convenerunt, fuisse plus minus trecentos.

ἀπολούθων *τῶν* *πλείστων* *ὄσων* *ἔτερον*. Scribendum est *ἀπολούθων* *τῶν* *πλείστων* *ὄσων* *ἑτέρων* ex Socrate in libro 1. cap. 5. & Gelasio ac Nicephoro. In Fuk. codice & Savilij legitur *ἀπολούθων* *τῶν* *πλείστων*, & post vocem *πλείστων* apponitur media distinctio in omnibus scriptis exemplaribus.

In Caput IX.

τῶν *δὲ* *τῶ* *θεοῦ* *λειτουργῶν*. Ab iis verbis caput exortus sum, secutus auctoritatem codicis Regij, & Fuk. Quibus consentiunt schedæ veteres. *εἰ* *δὲ* *τῶ* *πλείστων* *ἐξ* *ἑαυτοῦ*. Multiplex hu- *sc* *ijj*

jus loci sensus esse potest. Nam *μὲν* & *ἄρα* sumi potest pro modestia & comitate morum, ut *μὲν* positum sit pro *μετρίῳ*. Vel *μὲν* & *ἄρα* dicitur eorum, qui principem quidem locum inter Episcopos doctrina & sanctitate vitæ præstantes minime obtinebant: non longo tamen intervallo aberant antiqui, qui nec optimi essent nec pessimi, sed medio quodam loco inter utrosque subsisterent. Denique *μὲν* & *ἄρα* dici potest de ijs, qui utramque laudem doctrinæ scilicet ac sanctitatis complexi erant. Ita hunc Eusebij locum interpretatur Sozomenus in lib. 1. cap. 16. his verbis: *οἱ μὲν τοῖν ἄλλοις ἱεροῖς, εἰδότες τε τὴν ἱερὰν βίβλον, καὶ τῆς ἄλλης παιδείας ἐπίσημοι: οἱ δὲ ἀριτῆ βίου διαφέροντες. οἱ δὲ κατ' ἀμφοτέρων ἰσομοιῶντες.* Vides quos Eusebius vocavit τῶν μὲν ἄρα κατὰ κοινὸν μόνους, à Sozomeno dici κατ' ἀμφοτέρων ἰσομοιῶντας. Epiphanius scholasticus in lib. 2. historię tripartitę cap. 1. hunc Eusebij locum ita vertit: *Ministrorum verò Dei, ut ejus sapientia sermone fulgebant, alij continentia vitę & patientia coruscabant: alij vero medio modo horum virtutibus ornabantur.*

In Caput X.

Pag. 488. *ἐν αὐτῷ δὲ τῷ μισαίταρ οἴκῳ τῆ βασιλείου.* Quisquis fuit ille qui Græcos capitum titulos composuit, hæc verba de palatio accepit, eumque secutus est Christophorionus. Sed & Sozomenus in lib. 1. cap. 18. & Theodoritus in lib. 1. cap. 7. Nicenam Synodum in palatio habitam fuisse scribunt, ubi Constantinus Imperator sedes ac sublellia Episcopis jussit præparari. Theodoriti verba exscripsit etiam Nicephorus in lib. 8. Sed, pace tot ac tantorum virorum dictum sit, nequaquam verisimile est, Nicenam Synodum in palatio habitam fuisse. Decepit homines, ut videtur, ambigua vox qua hic utitur Eusebius, τῷ μισαίταρ οἴκῳ τῆ βασιλείου. Hæc enim vox tam de palatio Imperatoris, quam de Ecclesia promiscuè usurpatur. Certe Eusebius in libro 10. historię Ecclesiasticę βασιλείου οἴκου de Ecclesia dicit. Multum certe de auctoritate illius Concilij detraheretur, si in palatio Imperatoris illud habitum esse crederemus. Adde quod ipse Eusebius huic sententię apertissimè refragatur. Nam supra in cap. 7. disertè scribit, unam Ecclesiam seu basilicam cunctos diversarum gentium Episcopos ambitu suo esse complexam: *εἰς τὴν οἴκον ἑκαστοῦ, ὡς περ ἐν Θεοῦ πλατυμένῳ, ἔσθ' ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον ἅμα καὶ κίλμας, &c.* Id est, una ædes sacra, omnipotentis Dei nunc quodammodo dilatata, ambitu suo complexa est Syros simul & Cilices, &c. Quid his verbis potest esse manifestius? Annon ex his verbis certissime conficitur, Nicenam Synodum in Ecclesia habitam fuisse? Affirmat enim Eusebius omnes pariter Episcopos, unius Ecclesię ambitu comprehensos fuisse. Sed & verba quę in hoc capite subjungit Eusebius, id meo quidem judicio satis innunt. Scribit enim: *ἐν αὐτῷ δὲ τῷ μισαίταρ οἴκῳ τῶν βασιλείου, ὅς ἐστι καὶ ὑπερφίερον ἰδοῦναι μνηστῆρας πάντας.* Id est: in ipsa mediæ regali palatii æde, quę reliquas omnes amplitudine superabat. Ait Eusebius ædem illam omnium quę ubique essent, maximam & amplissimam fuisse. Atqui hoc de palatio urbis Nicenę dici non potest. Nam ut concedamus in il-

la urbe fuisse palatium, illud certe omnium ubique palatiorum maximum esse non ponit. Romę enim & Mediolani longe majora erant palatia. Nec dubito quin Nicomediensē palatium longe majus & opulentius fuerit Nicenno, cum Nicomediensis esset ac domicilium Imperatorum jam inde à temporibus Diocletiani. Respondebit fortasse equipiam, Eusebium non dicere mediam illam ædem seu palatij seu basilicę Nicenę omnes ubique terrarum ædes amplitudine superasse; sed tantum reliquas ædes illius seu palatij seu basilicę. Sic enim loquitur Eusebius in lib. 4. cap. 66. ubi funus Constantini describit: *καταΐτ' ἐν αὐτῷ τῆς παρτις ομορφοντὶ τῆ βασιλείου οἴκῳ.* Et paulo post: *ἰδοὺ γάρ τι αὐτῷ παλατίῳ κατὰ τὸ μισαίταρ τῶν βασιλείου.* Equidem hunc esse sensum Eusebij verborum libens concesserim. Sed tamen ex eo non efficitur, palatium Nicennum ab Eusebio intelligi. Nam & in Ecclesijs perinde ac in palatijs media ædes omnium erat maxima & capacissima, ut ex Eusebio constat in descriptione Ecclesię Tyri. Cunctis igitur accuratè perpensis ita censeo: Episcopos primam quidem in Ecclesia convenisse; ibique de Antidogmate & de regula fidei plurimis diebus tractasse, tandem verò die ad finiendum negotium constituto, convenisse in palatium, ut coram Imperatore sententiam dicerent, & contentioni finem imponerent. Atque ita tollitur omnis difficultas. Certe Eusebius omnino confirmat id quod dixi. Ait enim Episcopos die constituto quo controverſis finem imponi oportebat, omnes in palatium venisse. Statimque progresso ad Synodum Imperatore, cuncta coram illo fuisse dicta constituta. Ex quibus manifeste apparet, Eusebium hic loqui de ultimo Concilij die, seu de postrema sessione, cum res in pluribus antea Episcoporum confessibus discussa fuisset ac ventilata. Neque enim tot tantęque res quę in illa Synodo gesta sunt unius diei spatio examinari ac definiti poterunt. Idem quoque antea factum fuerat in Synodo Antiochena adversus Paulum Samosatenum, ut docet Eusebius in lib. 7. historię Ecclesiasticę. *πρὸς ἑκάστην τῶν αὐτῶν ἡρῶν.* Scribendum est *ἑκάστη* ut legitur videtur Christophorionus. Cui tamen non assentior in eo quod τῶν αὐτῶν referendam putavit ad *ἑκάστην*. Ego verò non dubito quin supplendum sit *ἐκαστοῦ*, quod vocabulum proxime antecedit. Rectius enim, ut opinor, gręce dicitur *ἑκάστην ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐτῶν*, quàm *ἑκάστην τῶν αὐτῶν*. In Fuk. & Sav. disertè scribitur *ἑκάστη*. *Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ μισαίταρ οἴκῳ τῶν βασιλείου.* De hoc signo quo Imperatoris adventus nuntiabatur Corippus loquitur his verbis.

præmissus ante
signa dedit cur for posita de more lucerna.
διέβαινεν μίση. Christophorionus vertit: *medium confestim intrat.* Melius vertisset per medium spatium quod erat inter duos confidentium ordines incesit. Id significat vox *διέβαινεν*. Id est: *διὰ τῶν δυνάμεων βαίνεν.* Sic infra in cap. 14. *πρὸς τὸν αὐτῶν δυνάμεων &c.*
μὲν ἄρα & *ἄρα*. Christophorionus legitur videtur *ἄρα*. Sic enim vertit: *Primum in mediis conventu erectum constitit.*

In Caput XI.

pag. 489.

ὅτι δὲ τοῦ τὰ γράμματα Ἐπιφροσύων. Sozomenus in cap. 18. lib. 1. hunc qui in dextra parte primum locum obtinebat, & qui nomine totius Concilij ad Imperatorem verba fecit, Eusebium Pamphilum fuisse testatur. Atque ita perscriptum est in titulo hujus capituli. Theodoritus verò in lib. 1. historiae cap. 7. non ab Eusebio, sed ab Eustathio Antiochia civitatis Episcopo orationem hanc habitam esse dicit. Theodoriti sententiam secutus est Baronius; quem quidem semper hostili atque infenso animo adversus Eusebium nostrum fuisse, ex eius Scriptis quivis facile deprehendet. Verum auctor historiae tripartitae in libro 2. cap. 5. ubi Theodoriti verba describit, ait post Eustathium Antiochenum, Eusebium quoque Caesariensem de laudibus Imperatoris orationem habuisse. Quod tamen in Graecis

A vertit à Deo impetrare, cum potius vertere debuisset predicare. Sic enim Eusebius hanc vocem usurpare solet, ut patet ex innumeris historiis Ecclesiasticae locis. exempli gratia in lib. 4. cap. 15. Male in Fuk. & Sav. codice legitur ἐν θεοῦ δυνάμει.

ἰνὲ θυνὸν φέρει. Longe aliter codex Fuk, in quo totus hic locus ita scribitur: τὰ τῆς ἐν ὑμῶν διατάξεως αἰτία τῆς λαοῦ φέρει ἀνάγκη. πάντα δὲ συνήθησαν, &c. Atque ita Savilius & Christophorus in suis codicibus repererunt.

Ἐπιφροσύων. Lego cum Christophorono ἐπιφροσύων. vulgata tamen lectio stare potest, modo post vocem θεοῦ πόντος quae paulo ante praecessit, ponatur punctum semiplenum, ut ad oram sui libri notavit Savilius. Certe in codice Regio post vocem θεοῦ πόντος posita est media distinctio.

In Caput XIII.

ἡολῆ τεύτονω. Apud Socratem in lib. 1. cap. 5. & apud Nicephorum legitur ἐν τόνω. Gelasius autem Cyzicenus cap. 28. habet ἰεροσολήνη. cum Socrate consentiunt codex Fuketianus & schedae Regiae.

τὸς μὲν γὰρ πειθῶν. Apud Socratem & Gelasium ac Nicephorum legitur τὸς μὲν συμπίθων. Sed codex Regius praefert τὸς μὲν πειθῶν. ἐπὶ δὲ ὁμογλωσσίας. In Gelasio legitur ἵως ὅτι, quod idem est.

In Caput XIV.

τὰ κοινὰ διδωμένα. Id est, fidei formula & canones cum Epistola Synodica. Haec enim omnia singulorum Episcoporum subscriptionibus firmata sunt. Qui praeter haec tria, putant etiam Acta Nicanae Synodi scriptis esse mandata, ij vehementer falluntur. Quippe Eusebius discrete testatur, nihil scriptis traditum fuisse, praeter ea quae ex communi consilio decreta fuerant: eaque omnium subscriptionibus roborata fuisse dicit. Baronius quidem ad annum Christi 325. cap. 62. Acta à Synodo Nicana Scripta fuisse dixit, idque ab Athanasio in libro de Synodis discrete scribi affirmavit. Sed Baronium decepit Latina interpretatio, quae sic habet Tomo 1. pag. 873. Quod si ad hanc rem usus Synodi desideratur, supersunt Acta Patrum, nam neque hac in parte negligentes fuerunt qui Nicæa convenerunt, sed ita accurate scripserunt, &c. In Graecis verò nulla Acto-rum sit mentio. Sic enim legitur ἐστὶ τὰ ἑπατάγων, id est, supersunt Patrum Scripta, fides scilicet & Canones & Synodice. Est & alius Athanasij locus in Epistola de Decretis Nicanae Synodi pag. 250. ex quo manifeste colligitur nulla fuisse Acta. Sic enim loquitur: Quando quidem, inquit, una dilectio ea nosse desiderat quae in Synodo gesta sunt, minime cunctatus sum: sed statim tibi significavi quaecumque ibi acta sunt, &c. Quod si Acta à Notarijs excerpta fuissent, satis habuisset Athanasius Acta illa ad amicum suum transmittere.

ἐπισκοπῆς ἐπιπροσώτω ἡολῆ. Haec benigne interpretanda sunt. Neque enim vicelimus annus Imperij Constantini adhuc erat absolutus, immo vixdum inchoatus, Quippe vicelimus annus principatus Constantini cepit à die 8. Cal. Aug. Paulino & Juliano Coss. qui est annus trecentelimus vicelimus quintus Natalis Dominici. Concilium autem

In Caput XII.

ἰτίρω. Porteus, Christophorus & Gallicus Interpres hanc vocem omiserit, cum tamen tota vis sententiae in ea voce posita sit. Ad hanc enim vocem refertur quae proxime sequitur periodus, Cavete, inquit, ne post deletam tyrannidem eorum qui Deo bellum intulerunt, rursus demon alia via religionem nostram maledictis & calumniis obiciat. Alia igitur via; id est, per intestinas dissensiones. Vide quae mox sequuntur.

οὐδὲν τε λείπει. Scribendum videtur, οὐδὲν ἐμοὶ γὰρ λείπει ἐνόμιζον, & paulo post lego cum Turnebo & Grutero ἐπεὶ δὲ πάλαι ἔμελλε, &c.

μὴ ἰαντι κοινῶν. Rectius meo iudicio scriberetur κοινῶν adverbialiter.

ἀπὸ τοῦ ἀν εἰν ἁποσβέσει. Male Christophorus

pag. 491.

Nicanum celebratum est vicesima die mensis Maij
 ijdem Coss. ut scribit Socrates in cap. 9. lib. primi
 seu potius die 13. Calendas Julij, mensis Desij, qui à
 Romanis Junius dicitur die 19. ut legitur in Actis
 Concilij Chalcedonensis, & in Chronico Alexan-
 drino, & in collectione Cresconiana. Quod qui-
 dem verius puto. Nam si Concilium Nicanum vi-
 cesimo die mensis Maij congregatum esse ponamus,
 nimis angustum relinquetur spatium ad eas res ge-
 rendas quas Constantinus post debellatum Lic-
 nium gessit. Ultimo prælio ad Chalcedonem vi-
 cesimo est Licinius anno Christi 324. die 15. Calendas
 Octobres, ut scribitur in Fastis Idatij & in Chroni-
 co Alexandrino. Sequenti die Licinius qui Nico-
 mediam se receperat, Constantino victori se dedi-
 dit. Post hæc Constantinus Nicomediam ingres-
 sus est: qua in urbe dum moraretur, atque in O-
 rientis partes progredi festinaret, nuntium accepit
 de Alexandriæ Ecclesiæ totiusque Ægypti discidio
 ob Arii dogma & Meletianorum turbas, ut ipsemet
 scribit in Epistola ad Alexandrum & Arium. Ac
 primo quidem Hosium cum literis suis Alexandriam
 misit, qui eos tumultus auctoritate sua componeret.
 Verùm Hosius cum aliquandiu moratus esset Ale-
 xandriæ, re infecta ad Constantinum reversus est.
 Quæ quidem omnia breviori quàm trium mensium
 spatio perfici minime potuerunt. Postro Constanti-
 nus cum malum quotidie ingravescere cerneret, ge-
 nerale Episcoporum Concilium convocare decre-
 vit, ut eo modo Ecclesiæ pacem restitueret. In eam
 rem veredarios seu Agentes in rebus per omnes
 provincias direxit, qui Episcopos Nicæam Bythi-
 niæ convocarent. Ponamus igitur veredarios men-
 se Martio Imperatoris literas ad singulos Episcopos
 pertulisse. Vix credibile est, Episcopos ab ultimis
 usque tam Orientis quàm Occidentis regionibus
 ante Julium mensem in Bithyniam venire potuisse;
 præsertim cum terrestri itinere, non autem naviga-
 tione eò delati sint, ut tradit Eusebius in cap. 6.
 Cæci Dominicam septimam post Pascha, eam scilicet
 quæ Pentecosten proxime antecedit, vulgo
 vocant *κυριακὴ τῶν ἁγίων πατέρων*, seu τῶν ἁγίων τρια-
 κοσίων δέκα ἡμέρας θιοφάνης ἐν νικαίᾳ, ut dicimus
 ex Typico monasterij sancti Sabæ.

In Caput XV.

Pag. 491.

δρυφόροι ἢ *ἐπιτάται*. Sic paulo supra utrosque jun-
 xit, cum de Constantini in Synodum ingressu di-
 ceret. *δρυφόροι* sunt hastati, seu Protectores qui
 hastas gestabant. Certe Themistius in oratione
 ad Jovianum Imperatorem, *αἰχμοφόρον* illum in
 Persidem profectum esse scribit, id est, Protec-
 torem domesticum, ut ex Amm. Marcellino
 cognoscimus. *ἐπιτάται* verò sunt sentati; milites
 scilicet qui erant sub Magistro militum præsen-
 tali.
οἱ μὲν αὐτῶν συνακλήροτο. Scribendum est *αὐ-*
τῶν, ut videtur legisse Christophorus. Confir-
 mat hanc emendationem Theodoritus lib. 1. cap. 11
 his verbis quæ hunc Eusebij locum mitissime illu-
 strant: *πολλὰ δὲ σκεδάσας ἐν τρεπίδωλαι κληύσας, κα-*
τα ταῦτο εἰς ἕνα ἀπαντα, τὰς μὲν ἀξιώτερος ἰμο-
ραπίστου λαβόν, τὰς δὲ ἄλλους διελών εἰς τὰς ἄλλας
 Non poterat melius scholion apponi verbis Euse-

bianis. Quas Eusebius *κλωδάσ* dixit. (Sic enim
 legendum est ex codice Regio & Fuketiano) Theo-
 doretus vocat *σκέδάσ*. Id est, sibi ad se attributa.
 Interpres Nicephoritoros vertit, male. Nocte-
 rius interpres Theodoretus *sedes*. Suidas *σκαρ-
 μακιστῶν, ἀκκουβίτων, &c.* Scholiastes Juvenalis ad
 Saryram 5. *Apud Veteres*, inquit, *accubitorum usus*
non erat, sed in lectulis discumbentes manducabant. In
 codice Fuk. diserte scribitur *οἱ μὲν αὐτῶν*.
ἀμφὶ τὰς ἡκατέρωθεν. Scribendum puto *ἐκ ἡκατέρω-*
θεν. Qua emendatione nihil certius. At Eusebius
 ex utraque parte aula Regiæ disposita fuisse sibi ad
 in quibus Episcopi discumberent: ipsum verò Im-
 peratoris sibi adium in medio fuisse, in quo ipse cum
 honoratoribus Episcopis accubebat. Eo-
 dem plane modo in Synodo Nicæna, subsellia qui-
 dem erant utrinque disposita in quibus Episcopi
 sedebant: Imperator autem ipse medius inter duos
 confidentium ordines in sella aurea sedebat. Simi-
 le fuit Constantinopolitibunal novemdecim accu-
 bitorum, ad hujus Constantiniani convivij, ut eque-
 dem arbitror, similitudinem institutum.

In Caput XVII.

ἡ δὲ πᾶσι τῶν ἐκ τῆς Θεοδοριανῆς. Rectius apud Theodoritum & Nicephorum legitur *ἐκ τῆς*, &c.

In Caput XVIII.

ἰδοῦσι κοινὴν γνώμη. Hæc verba Constantini re-
 xisse videtur Athanasius, cum in libro de Synodis A-
 rimini & Seleuciæ pag. 873. notat aliter locutos esse
 Patres Synodi Nicænae in expositione fidei, aliter in
 definiendo Paschæ die. Nam in hoc quidem ne-
 gotio usi sunt verbo *ἰδοῦσι*, id est, *placuit*. In
 expositione autem fidei nequaquam dixere *placuit*,
 sed *ita credit sancta & universalis Ecclesia*. Certe
 verbum *ἰδοῦσι* quod refert Athanasius, non reperitur
 in Epistola Synodica, sed in bac tantum Episto-
 la Constantini: quam pro Synodica habuit
 fuisse non immerito quis possit suspicari.

τὰ ἐκείνου ἰθυσος. Lego *ἰθυσος* cum Christophoro
 & Grutero. Idem mendum notavimus in histo-
 ria Ecclesiastica. Certe in schedis Regij & in li-
 bro Savilij *ἰθυσος* perscriptum est.

ἡρόμειμα ἢ *ἡρόπιον*. Apud Gelasium & Nicephorum
 legitur *ἡρόμειμα* ἢ *ἡρόπιον*. Socrates tamen ac
 Theodoritus vulgatam lectionem tuerentur.

αἰσχράς ἐπινοήσασιν ὁσέως. Nam qui cum Judæis
 Paschæ Dominicæ celebrant, conscij videntur esse
 scelens quod Judæi adversus Dominum admiserunt,
 At Christophorus *εὐνοήσασιν* vertit *οἰκτιροῦσιν*,
 cui non accedo.

τῆς προσηκούσης ἐπὶ αἰορθώσεως. Socrates, Theo-
 doretus, Gelasius ac Nicephorus habent *ἐπὶ τῆς προ-*
σηκούσης ἐπὶ αἰορθώσεως, quod non probō. Recte o-
 nim dicitur *πλανημένους τῆ ἐπανορθώσεως*.

τῶν αὐτῶν ἔπει δὲ τρίτην τὴν πάσχα ἐπιτελεῖν. Cum
 Neomenia Paschalis Judæorum à die quinto men-
 sis Martij inciperet, & tertio Aprilis clauderetur,
 hinc fiebat aliquando ut eorum Pascha ante æqui-
 noctium inciperet. Ita duplex Pascha eodem anno
 celebrabant, frannum intelligas Solarem ac Julianum,
 à verno scilicet æquinoctio hujus anni

Pag. 491

ad sequentis anni vernali æquinoctium. Idem ait A runt, nec alium se Regem habere quàm Cæsarem testati sunt.

τῆς γλώσσης τούτης. Post hæc verba deerat in editione Rob. Stephani integra linea, quam ex Socrate, Theodorito, Gelasio ac Nicephoro supplere facillimum fuit hoc modo: ἐν ἧδ' ἐμὴ ἐστὶ ἀποστολὴ πλάνης ἀμαρτήματι ἁμαρτίας. Id est: eam sequi sententiam, in qua nulla est alieni erroris scelerisque societas. Hoc est quod supra dixit Constantinus in cap. 18. τῆς αἰσχρᾶς ἐκείνης σωείσεως ἀπαστάρθου. Ubi vide quæ annotavi. Nam Christophorionus hæc nullatenus intellexit.

τῶν γδ' ὅτι δ' ἐν ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν ἐπισκόπων σωείσεως. Notanda est hæc Constantini sententia de auctoritate Judiciorum Synodaliū. Cui similis est locus alter in Epistola ejusdem Constantini ad Episcopos post Concilium Arelatense: Dico enim, ut se veritas habet. Sacerdosum judicium ita debet haberi, ac si ipse Dominus residens iudicet. Nihil enim licet his aliud sentire, vel aliud iudicare, nisi quod Christi magisterio sumi edocuit.

Ἐστὰ τὸν ὀφείλετε. Ex hoc loco aperte colligitur, Epistolam hanc Constantini scriptam esse ad Episcopos qui Synodo non interfuerunt. Inscripta quidem est Epistola ad Ecclesias. Verum Ecclesiarum nomine antistites intelligendi sunt. In Sacerdotibus enim Ecclesia consistit, ut ait Honorius in appendice codicis Theodosiani.

τῆς ὑμετέρας ἡγεσίσεως. Hæc peculiaris est locutio Christianorum, qui cum aliquem ex fratribus aut voce aut per literas alloquerentur, vestram caritatem seu dilectionem dicere solebant. Nihil frequentius occurrit in Epistolis sanctorum Patrum, ut nihil necesse sit exempla congerere. Sic certe Athanasius in Epistola de decretis Synodi Nicænæ, cujus locum paulo ante attulimus. At Christophorionus διὰ τὴν dispensationem vertit, nec hujus loci sensum perspexit.

Ἐν τῶν ὑμετέρων ἀρχῶν. Non dubito quin scribendum sit ἡμετέρων, ut legitur apud Socratem, Theodoritum, Gelasium ac Nicephorum. Certe Constantinus in Epistolis suis semper gloriari solet, quod divina Majestas ipsius ministerio tyrannos qui Ecclesiam persequabantur, sustulerit orbemque universum superstitioso dæmonum cultu liberaverit.

In Caput XX.

ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἰσοδυναμῶσαν γραφῆν. Hanc locum non intellexit Christophorionus, ut ex versione ejus apparet, sic enim vertit: Edictum, quod idem pontifex habebat & auctoritatem cum hac Epistola, Imperator in singulis misit provincias. Atqui Eusebius nullam edicti mentionem facit, sed tantum Epistolæ ad Episcopos missæ. Sed Christophorionus γραφῆν putavit esse edictum, gravi errore; cum ἰσοδυναμῶσα γραφὴ τῆς ἐπιστολῆς, nihil aliud sit quàm exemplum Epistolæ, quod etiam ἰσον seu ἰσοτυπον Græci vocant, nos vulgari idiomate copiam appellamus. Ait igitur Eusebius, Constantinum misisse exemplum hujus Epistolæ in omnes provincias, seu, quod idem ff

τῶν ἁγίων. Apud Theodoritum & Nicephorum legitur τῶν ἁγίων ἁγίων. Sic etiam Socrates & Gelasius. Ex quibus corrigenda sunt, quæ sequuntur hoc modo: πῶ ὑμετέρων ἀρχῶν. Et paulo post ἐν μὲν μὲν ὑμῶν τῶν. Quamquam apud illos quos dixi Scriptores legitur ἐν μὲν ὑμῶν τῶν. in Fuketiano scriptum est ἐν μὲν ὑμῶν ἀρχῶν. Porro ad hæc verba alludere videtur auctor Constitutionum Apoll. libro 5. cap. 16. Quod profecto fatebitur, quisquis eum locum cum his Constantini verbis cõtulere.

Ἰτέρον μὲν τῶν ἡμετέρων ἡγεσίσεως. Intelligit caput jejuni, quod alio tempore a Quartadecimanis, alio a reliquis Christianis inchoabatur. Certe de capite jejunii hæc accipienda esse, docent quæ sequuntur de diebus post Pascha. Alioqui superflua esset repetitio. Si quis tamen de sine jejunii Quadragesimalis hæc intelligere malit, non repugnabo. Vide Chrysolomum in Homilia adversus eos qui primo Pascha jejuniabant, pag. 714.

In Caput XIX.

ἡ ἡμετέρων. Apud Socratem, Theodoritum, Gelasium ac Nicephorum legitur: ἡ ἡμετέρων. Melius tamen esset τῶν ἡμετέρων, vel τῶν ut supra. In manuscripto codice Fuketii scribitur τῶν ἡμετέρων, neque aliter in Turnebi libro.

λιβύων. Transposita hic esse vocabula nemo non videt. Rectius itaque apud Gelasium Cyzicenum legitur βριτανίας, λιγυρίων τε ἔ λιβύων; Socrates verò habet λιβύων, quod magis probò.

ἀκριβὲς λόγος. Apud Theodoritum & Gelasium Cyzicenum legitur λογισμός, quod mihi certe non displicet; ut λογισμός idem sit ac ἀκριβὲς, id est, diligens supputatio; unde & computus Paschalis est appellatus. Aliter sumitur ἀκριβὲς λόγος in Epistola Synodica Concilii Nicæni, ubi agitur de causa Meletii. Nam ἀκριβὲς λόγος illic sumitur pro stricto jure, & opponitur æquitati seu dispensationi.

τῆς ἰουδαίων ἐπιτορίας. Perfidia ac perjury vocantur Judæi, qui cum nullum præter Deum Regem ac Dominum agnoscerent, eundem postea negave-

pag. 494.

est, misisse hanc Epistolam eodem exemplo scriptam ad omnes provincias. Porro monendus est lector, hujus capitis titulum alieno loco positum esse, cum ad epilogum præcedentis Epistolæ pertineat, ut nemo non videt. Ponendus est igitur hic titulus supra ante has voces τῶν σωτακτικῶν, ut habet codex Fuketii.

In Capite XXXI.

pag. 495. σωτακτικῶν παροῦσιν ἑμιλίαν. Hanc vocem non intellexerunt Interpretes. Nam Porresius quidem vertit: ex composito verba fecit ad Episcopos. Christophorus vero sic interpretatus est, sermonem apud Episcopos de rebus ordine dispensandis instituit. At qui σωτακτικῶν παροῦσιν ἑμιλίαν nihil aliud est quam valedixit. Menander, seu potius Alexander Rhetor in capite ἐπιλογῆς pag. 624 scribit σωτακτικῶν λαλίαν à Sophistis dictam esse orationem, & in patriam discedentes, & in patriam suam reversuri, dolorem suum in abeundo testantur: vel cum quis domo discedens, Athenas profectorem instituit. Idem in cap. ἐπιλογῆς σωτακτικῶν λόγων, methodum tradit hujusmodi orationum. ὁ σωτακτικὸς λόγος, ὃν ἄλλοτε ἀνιούμενος ἐπὶ τῆς χειρονομίας. Id est. qui valedicit, pro se feri dolorem ob discessum. Sed & in toto capite passim usurpat σωτακτικῶν pro valedicere. Idque orationis genus ab Homero primum inventum esse dicit, apud quem Ulysses Phæacibus valedicit. At Natalis Comes qui Menandrum Rhetorem in latinum sermonem transtulit, σωτακτικὸν λόγον vertit ad junctivam orationem, & verba illa quæ citavi ὁ σωτακτικὸς λόγος interpretatur ad junctivam. &c. Quo nihil fingi potest ineptius. At qui σωτακτικῶν Græcis est valedicere. Helychius σωτακτικῶν ἀπαύσασθαι. Sic Eusebius usurpat in fine hujus capitis, & in libro I. ubi de morte Constantii Chlort loquitur. Hujusmodi oratio extat Gregorii Nazianzeni, habita in confessu centum & quinquaginta Episcoporum, quæ σωτακτικὸς λόγος inscribitur, quod idem est ac σωτακτικὸς. In hac siquidem oratione Gregorius valedicit Ecclesiæ Constantinopolitanae. Recte igitur Suidas scribit σωτακτικῶν σωτακτικὸς. Sed quod idem Suidas addit Originem dictum esse σωτακτικόν, longe fallitur. σωτακτικῶν enim dicitur esse Origenes teste Epiphonio, non σωτακτικῶν.

ἐπιλογῆς τιμωμένων. Melius scriberetur τιμωμένοι.

ὡν μάλιστα τὰ πάντα θεῶν. Deesse videntur nonnulla. Sane hi libri pluribus in locis mutili sunt, ut jam aliquoties notavimus. Hic autem locus non incommode ita suppleri potest ὡν μάλιστα προσκοίνῃ μᾶλλον, πεινῶν τὰ πάντα θεῶν. Hæc enim de Paganis dicuntur, de quibus proxime locutus fuerat Constantinus, cum dixit: τοῖς ἡθεοῖς βλασφημεῖν ὁ μὲν παρὰ σκευασμένοις. Ait ergo Constantinus ad Episcopos, cavendum imprimis esse, ne ex ipsorum dissonantibus ad contemnendam ac deridendam Christianorum Religionem provocentur pagani. Eorum enim maximam curam ac sollicitudinem gerere nos oportere, omniaque agere, quibus ad veram fidem ac salutem possint revocari. Eos verò servari facile posse, & ad

agnitionem veritatis pervenire, sires nostræ illis beate & admirandæ videantur. Proinde unumquemque illorum variis modis atque artibus allicendum esse ad partes nostras. Utitur deinde exemplo Medicorum, qui ut aegris salutem restituant, omnia excogitant quæ illis utilia fore credunt. Hæc certe non intellexerunt Interpretes, in quorum versione lector alia omnia deprehendet. Eodem referendus est locus Eusebii in capite 56. hujus libri, ubi ait Constantinum Imperatorem magnam vim auri Ecclesiis donasse ad pauperum alimoniam, cum omnes homines ad suscipiendam salutaris fidei doctrinam hæc etiam ratione invitare vellet: exemplo Apostoli qui in Epistola ad Philippenfes hæc ait: sive per occasionem, sive per necessitatem Christiani annuncietur. Porro in MS. codice Fuk. & Savil. & in Turnebi libro totus hic locus ita scribitur: ὡν μάλιστα δὲ ἐπιλογῆς. ἢ ἀδωμάτων ἡδὲ τὰ πάντα θεῶν. quæ sine dubio verba lectio est. Id tantum emendari velim, ut pro ἀδωμάτων γδ scribatur ἐκ ἀδωμάτων δὲ, & postea pro μὴ ἀγνοεῖν γδ.

μὴ ἀμνηστῶν. Scribendum potius μὴ ἀμνηστῶν, subaudiendo δὲ, quo paulo ante præcessit. Sed codex Fuketii veram nobis lectionem aperuit in quo legitur μὴ ἀγνοεῖν δὲ ἡμῶν ὁ μᾶλλον, &c. Atque ita etiam Turnebus ad oram libri tui emendavit ex MS. codice.

ἐπιλογῆς δυναμένων. Hoc loco ἐπιλογῆς idem est, quod salutaris fidei doctrinam percipere, quomodo sumitur apud Paulum, ubi dicitur DEUM velle omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Est hoc verbum in eo sensu proprium Christianæ Religionis. Quo tamen usi sunt etiam posterioris ævi Philologus, ut legere memini in Commentariis Proeli in Timzum.

ἐπιλογῆς. Verbum insolens & novum: pro quo scribendum videtur ἐπιπροσημίον. Sensus autem is omnino est quem in versione mea posui. Ait enim Constantinus variis causis & occasionibus Paganos ad religionem nostram solere converteri. Alios spe alimentorum duci; ob elemosynas scilicet Christianorum. Alios spe patrocini; ob Episcoporum scilicet auctoritatem, qui apud Imperatorem & Summates plurimum poterant, ἡ προσία est patrociniū seu suffragium, ut ad Ammianum Marcellinum notavi, qua voce crebro utitur Joannes Chrysothomus. In optimo codice Fuketiano deest vox ἐπιπροσημίον, totusque locus ita legitur: οἱ μὲν γδ ὡς πρὸς προσία. χαίρουσι· οἱ δὲ τῆς προσασίας ἐπιπροσημίον ἐπιπροσημίον ἔχουσιν.

λόγων ἀληθῶν. Codex Fuketii & Savilii scriptum habent λόγων ἀληθῶν ἔρασαί. Quomodo etiam in libro Turnebi ad marginem emendatur. Sed vulgata lectio magis placet ob ea quæ proxime sequuntur, ut vitetur ταυτολογία. Paulo post codex Fuketii & schedæ Regiæ habent: ὅς ἐστι τῶν μὴ ἔρασαί, ut legitur in vulgatis editionibus. In eodem codice scriptum inveni: διότι τὰ πάντα ἀμνηστῶν δὲ, non ut valgo editum est: διότι τὰ πάντα.

In Caput XXIV.

ταύτα ἐπιεικείαι ἐποδίσσεως σιωπῶν. Certe Eusebius quod hic pollicetur, postea implevit, omnesque Epistolas & sanctiones Imp. Constantini, quæ ad Catholicam fidem spectabant, speciali libro complexus est. Id me docuit codex Medicæus, in quo ad calcem historię Ecclesiasticę perscripta est Epistola Constantini ad Palæstinos, quam in superiore libro retulit Eusebius, & post supradictam Epistolam leguntur hæc verba: ταύτα μὲν οὐκ ἦν μοι κήρυξεν. φέρε δὲ λοιπὸν τοῖς νόμοις, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τῷ Θεοφιλοῦς ἡμῶν καὶ ἀφροσύνας βασιλικῆς ἐπιστολῆς, ἀφ' ἧτέρας ἀρχῆς ἢ μου πάσαι σιωπῶσιν.

In Caput XXV.

1497. μνήμη ἄλλο τι μίγξις. Prima vox delenda videtur ut pote superflua; nisi forte subaudiatur μνήμη ἑστῆκα. Possit etiam dici εἰς μνήμην. Turnebus ad oram sui libri emendavit ἀξίον pro μίγξις.

In Caput XXXI.

τῆς ἀπὸν θῆνοίς. Vocem ἀπὸν ad mulieres quæ prima luce ad sepulcrum Domini venerant, referendam putavi. Christophorus tamen eam retulit ad faxeos illos & incredulos, de quibus paulo ante locutus est Eusebius; quod non probō.

καὶ ἐξ ἑνὸς πεδῖν εὐσεβῆσαντες. Malim legere καὶ ἐξ ἑνὸς ποδῖν. Id est, humo undecumque aggregata.

Θυσίαι ἐπιβωμῶν ἐπισημαίνονται. Pessime hunc locum vertit Christophorus hoc modo: Tunc detestabiles sibi victimas super impuras aras immolare. At qui vox ἀπὸν δῶτες satis indicat, non de victimis hic Eusebium loqui, sed de libationibus; vino scilicet, lacte & similibus, quæ Gentiles Diis suis offerebant. Adde quod victimas super aris immolari, profus absurdum est. Hostiæ enim juxta aras macabantur, non super aris. Notus est Ovidii versus:

Rode caper vitæm. Tamen hinc cum stabis ad aras, &c.

1498. ἡ δὲ πᾶν σύμπασαν τῶν ἀεθροῦσιν λαθεῖν. Locus est mutilus, cujusmodi in his Eusebii libris occurrunt quamplurimi. Videtur autem in hunc modum non incommode suppleri posse: ἡ δὲ πᾶν σύμπασαν τῶν ἀεθροῦσιν φῦσιν δὲ ἀποθῆναι λαθεῖν, &c. Certe sequentia Eusebii verba hanc nostram emendationem aperitissime confirmant. At Christophorus omnia hic permiscuit, ut ex versione ejus apparet.

In Caput XXXVIII.

1499. ἔργον ἀπὸ σκευῶν ἠνωτέρων φωνῆς. Scribendum est procul dubio ἐργον ἠνωτέρων, quod non vidit Christophorus. Est autem hic hujus loci sensus: illam Dominicæ sepulcri post tot sæcula restitutionem, re ipsa confirmasse resurrectionem Domini nostri. In codice Fuk. legitur ἐργον ἠνωτέρων, quomodo etiam Turnebus ad oram libri sui ex scripto codice emendarat. In schedis Regiis scriptum est ἐργον ἠνωτέρων. Savilius ad oram libri sui notarat, forte ἐργον ἠνωτέρων.

In Caput XXX.

μὴ δὲ μίαν λόγον διεραπείαν. Apud Socratem, Theo-

A doritum ac Nicephorum legitur λόγον χορηγίαν, quod rectius puto.

Ἔργον τῆς κοινῆς πάντων ἐκδοῦ ἀναίσεως. Hostem publicum Constantinus hic appellat Licinium, post cujus exitium ait sacrum Domini sepulcrum, quod ante latuerat, in lucem & conspectum hominum prodidisse. Occisus est Licinius anno Christi 326. ut scribitur in Fastis Idatii. Eodemque anno cum Helena Hierosolymam advenisset, sepulcrum Domini repertum est. Possit etiam publici hostis nomine, dæmon hic intelligi, nisi quæ sequuntur verba repugnarent. Neque enim diabolus tunc demum viget atque oppressus est, cum sepulcrum Domini egestis ruderibus detectum est. Adde quod ἀναίσεως id est, cædes, melius de Licinio dicitur quam de diabolo.

Ἐπὶ τοῦτον πᾶσαν. Scribendum puto ἐπεὶ τοῦτον πᾶσαν, &c. In libro Fuk. scribitur ἐπὶ τοῦτον γδ, &c.

Ἐπὶ δ' οὐδ'. Hic locus ex Socrate & Theodorito emendandus est.

In Caput XXXI.

Δρακίλιαν τὸν δὲ ποντίαν τῶν ἐπαρχιῶν μέγαν. Ethic locus ex Socrate, Theodorito ac Nicephoro emendandus est in hunc modum: τὰ τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχιῶν μέγαν. Id est: Draciliano agentis vicis Clarissimum Præfectorum Prætorio. Extant certe duæ Constantini leges in codice Theodosiano, altera in titulo de usuris, altera de hæreticis, ad hunc Dracilianum scriptæ. Prior hanc habet inscriptionem: Imp. Constantinus Aug. ad Dracilianum agentem vicis Præfectorum Prætorii. Proposita autem est Cæsareæ in Palæstina 13. Cal. Majas Paulino & Juliano Coss. Secunda verò proposita dicitur Calendis Septemb. Generalsto, Constantino Aug. 7. & Constantio Cæsare Coss. Id est anno Christi 326. Quo etiam anno Constantinus hanc Epistolam scripsit ac Macarium Episcopum Hierosolymorum. Porro notandum est, Præfectos Prætorio hic dici Clarissimos. Nondum enim Illustrissimatus dignitatem acceperant. Sed & in aliis Constantini legibus Præfecti Prætorio Clarissimi dicuntur, ut in his libris occurrit. Ceterum, ut Præfecti Prætorio tantum Clarissimi erant Constantini ætate, ita Vicarii Præfecturæ Prætorianæ ejusdem Constantini temporibus erant tantum Perfectissimi, ut docet Epistola ad Probianum Proconsulem Africæ. Apud Athanasium in Apologetico ad Constantium pag. 794. Ἀθανάσιος βίβλῳ κεντῶντῳ τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχιῶν τῶν ἐπὶ πραιτωρίῳ.

συνέβηαι ἡμιμόνως. Hoc loco συνέβηαι formam significat ac delineationem futuri operis. Quo sensu sumitur etiam in Epistola Himerii Rationalis Alexandriæ ad Præfectum Marcotæ, quam refert Athanasius in Apologia pag. 803. Postquam enim dixit Augustum & Cæsarem permisisse Ischyra ut Ecclesiam in pago suo ædificaret, mandat Præposito pagi illius, ut formam futuri operis quamprimum delineet, & ad Officium suum mittat: πρότερον τούτων ἐν τάχει πᾶν σύνβηαι ποιησάμεν, εἰς πᾶν τὰξιν ἀνεργεῖν.

In Caput XXXII.

πᾶν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάρων, πότεροι λαοναείας, ff ij

Basilicarum cameræ duobus fere modis disponebantur. Aut enim lacunaribus ornabantur, aut opere musivo depingebantur. De lacunaribus testis est Constantini locus. De opere musivo Procopius in libro 1. de fabricis Justiniani, ubi sanctæ Sophiæ templum describit. Jam lacunaria duobus modis exornari solebant. Aut enim deaurabantur; aut pingebantur, quod primus instituit Paulias, de quo Plinius in libro 35. cap. 11. ita scribit: *Idem & lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit.* Isidorus in libro 19. Originum. *Laquearia, inquit, sunt quæ cameram subiegnit & ornant: quæ & lacunaria dicuntur: quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypso vel coloribus habeant pictos, cum stans intermiscantibus.* Quem Isidori locum immerito reprehendit Salmastius in Notis ad Flavium Vopiscum pag. 393. ubi negat lacunaria cameris unquam supposita fuisse. Atqui Plinius idem diserte affirmat, & Constantinus in hac Epistola. Vetus auctor quæstionum veteris & novi Testamenti in Quæst. 106. *Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, sic camera eius habeat auro distincta laquearia, &c.*

καλλιπιδύωαι τὸ λειπόμεινο. Hoc loco secutus sum distinctionem Theodoriti ac Nicephori, qui post verbum καλλιπιδύωαι punctum apponunt. Idemque ante nos fecere omnes Interpretes præter Mulculum. Quod si quis malit distinctionem apponere post λειπόμεινο, tum scribendum erit πλιωὶ ἢ ἐν ὁσότης, &c. ut legitur in cod. Fuketii & Savilii.

In Caput XXXIII.

καὶ αὐτὸ τὸ σωτήριον μαρτύριον. Hisdem verbis utitur Eusebius in panegyrico de tricennialibus Constantini pag. 630. Nec male Christophorus salutare Christi monumentum utrobique vertit. Certe Eusebius supra in cap. 28. sepulcrum Domini vocat τὸ σωτήριον ἀναστάσεως μαρτύριον. Sed & Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi 14. locum Domini passionis ac resurrectionis, martyrium nominari scribit.

νακατισκευάζετο Ἱερουσαλήμ. Hæc Eusebii verba descripsit Socrates in cap. 13. lib. 1. ἡ δὲ βασιλεία μήτηρ οἰκον μὲν ἐκτιθεῖον ἐν τῷ μνήματι τῷ τόπῳ, πολυτελῆ κατισκεύασεν, Ἱερουσαλήμ νεαὶ ἱπὼν ὀμασεν, ἀντισφύσων τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ καὶ καταλειμμένη ποιήσασα. Imperatoris vero mater in ipso quidem Servaio-
 nis monumento Ecclesiam magnificentissimam exstruxit, novam condens Hierusalem e regione veteris illius ac deserte. Quæ Socratis verba attentius observanda sunt. Primo Helenæ tribuit, quod Eusebius à Constantino factum esse dixit. In quo secutus est Socrates auctoritatem Rufini, qui in libro 10. historiæ Ecclesiasticæ hanc basilicam Hierosolymis ab Helena constructam esse prodit. Et si autem parum refert, utrum Helena Imp. Constantini sumptibus, an Constantinus ipse cura ac studio matris Helenæ id templum condidisse dicatur. Præstat tamen Eusebii sententiam sequi, quippe qui & rebus ipsis interfuit, & Epistolam Constantini templi illius ædificatione affert. Notandum etiam est, quod Eusebius dixerat: καὶ αὐτὸ τὸ σωτήριον μαρτύριον. Id à Socrate ita reddi: ἐν τῷ μνήματι τῷ τόπῳ

A Quod verò dixerat Eusebius τὴν κατισκευάζετο Ἱερουσαλήμ, id Socrates expressit in hunc modum, ἐκτιθεῖον κατισκεύασε, Ἱερουσαλήμ νεαὶ ἱπὼν ὀμασεν ἀντισφύσων, &c. ubi vocem ἱπὼν ὀμασεν præteritum esse nemo non videt. Neq; enim templum illud nova Hierusalem dicebatur, ut creditur Interpres, & ante eum Nicephorus; sed Martyrium seu Basilica Constantiniana & Anastasis. Hoc igitur tantum dicit Eusebius & Socrates, Constantinum si-ve Helenam exstructam illam ingentis operis basilicam novam Hierusalem condidisse ex adverso veteris illius quæ olim destructa fuerat à Romanis. Quod quidem verissimum est. Ab eo enim tempore ubi Antiochiam vero ac prisco nomine paulatim abolito, Hierusalem vocari cœpta est à Christianis; cum tamen revera non esset Hierusalem, utpote in alio solo condita, ab Imperatore Romano qui tunc Judæis erat inimicissimus eo consilio ædificata, ut Gentiles eam incolerent; Judæi vero ejus aditu penitus accerentur. Ceterum non dubito quin Eusebius alludat ad locum illum qui legitur in Apocalypsi cap. 21. *Vidi sanctam civitatem, Hierusalem novam descendentem à celo. Deo paratam sibi. sponfam.*

In Caput XXXV.

λαῖμα λαμφοῖς. Marmor intelligere videtur, vel certe lapidem politum instar marmoris. Sic in capite sequenti ἔστι λίθον λαμφοῖς ὀμῆν προ εὐαγγ. dicit Eusebius. At Christophorus λαμφοῖς λίθον lapidem eximium interpretatus est; Porticibus excellentem, male, ut opinor.

ἐν τριπλεύρῳ. Basilicarum atria, quatuor fere porticibus constabant, in quadranguli formam dispositis. In medio locus erat apertus & patens, cujusmodi hodie in claustris monachorum videmus. Docet hoc Eusebius in descriptione basilicæ Tyri libro decimo historiæ Ecclesiasticæ. Verum in basilica Hierosolymitana, alia fuit dispositio. Tres enim duntaxat illic fuerunt porticus ad tria latera. In quarto autem latere, quod erat à regione sepulcri ad solent Orientem obversum, vice porticus erat ipsa basilica ut docet Eusebius in capite sequenti. Quod quidem idcirco factum videtur, ut ipsa basilica amphiori lumine collustraretur, nulla extrinsecus porticus luminibus officiente.

In Caput XXXVI.

ὄλις μαρμαρι πλακῶσεις. Antiqui scilicet marmoris crustis varii coloris parietes ornabant, ut notari ad lib. 28. Amm. Maracellini pag. 365. Hujusmodi marmoris crustas πλακῶεις vocabant. Gregorius Nazianzenus in orat. 32. οὐ δὲ μοι ἀμείχρη καὶ πλακῶεις τῆς κεκοσμημένης ἑσφίδος, καὶ τῶν μαρμαρίων καὶ ἀειδρόμων. Idem in carmine anacreontico ad animum suum:

ὄλις δόμοι ἀμείχρη
 χρυσοφόροι, χρυσοί τε
 καὶ ἑσφίδος οἰοί μόνε,
 πλακῶεις τελέμειν αἰχμῶν
 ἀντίχρον, πολυχρῶσι.

γλυφαῖς φατιμῶν. Quid sint φατιμῶεις, docet Helychius & auctor Etymologici, qui φατιμῶεις

interpretantur *συνδύματα*, *σύνδιδυλλα*, id est, tabellas, *τεταλαυετα*. Eadem voce utitur Eusebius in *cap. 49*. Ex his igitur apparet, cameram basilicæ lacunari intrinsecus tectam atque ornatam fuisse, ut in animo habuerat Constantinus, quem admodum testatur in Epistola ad Macarium. Extrinsecus enim plumbo aperta erat ad arcendos imbres, Proinde cameram ipsam lapideam fuisse oportet, quæ plumbum superpositum sustineret.

In Caput XXXVII.

διδυλλῶν συνδύματα *τις καταζεύξουσιν*. De atrij porticibus supra dixit Eusebius. Nunc de porticibus basilicæ loquitur. Ac primo quidem ait ad utrumque latus basilicæ binas fuisse porticus. Deinde ait porticus illas partim fuisse *ἀναγείους*, partim *καταγείους*. Quod sic interpretor, ut porticus illæ duo tecta habuerint; & aliæ quidem solo ipsius basilicæ æquales fuerint; aliæ verò ipsidem superimpositæ, cujusmodi in Ecclesiis nostris videmus. Hujusmodi porticus antiqui *διζήτους* vocabant, seu *διεζήτους*. Gregorius Naz. in oratione 19. pag. 313. ubi templum à patre suo ædificatum describit *κίβων δὲ τῆς συνδύματι διζήτους εἰς ὑψος ἀναγείων*, id est: *Et columnarum ac porticum duo tecta habentium pulcherrimè in altum assurgit*. Scribendum enim est in illo Gregorij loco una voce *διζήτους*, quod Billius non vidit. Possumus etiam interpretari *καταγείους* subterraneas porticus. Nam in templis eiusmodi porticus subterraneæ construi solebant, quas *διζήτους* *καταγείους* vocat Aristides in oratione de Cyziceno templo. Ubi etiam templum illud triplex fuisse dicit; partim subterraneum, partim sub divo; medium verò quotidianis usibus accommodatum.

διδυμοὶ ἀμφὶ τῆς ἀδελφῆς. Quatuor erant porticus in basilica Hierosolymitana; binæ scilicet ad utrumque latus basilicæ. Id sibi volunt hæc verba *διδυμῶν συνδύματι ἀμφὶ τῆς ἀδελφῆς*. Quin & sequentia id ipsum manifeste evincunt. Ex his enim porticibus alias ait Eusebius fuisse in fronte basilicæ, id est, exteriores; quasdam verò interiores. Eodem modo in templo Apostolorum quod erat in urbe Roma, quatuor erant porticus, ut testatur Prudentius in passione Apostolorum his verbis:

Subdidit & Paria fulvis laquearibus columnas

Distinguit illic quas quaternus ordo.

Idem Prudentius in passione Hippolyti, de templo S. Hippolyti ita scribit:

Ordo columnarum geminus laquearia tectis

Sustinet, auratis suppositus trabibus.

Adduntur graciles tecto brevioris recessus

Qui laterum seriem iugiter exstinent.

Eandem formam cernere est in majoribus apud nos basilicis, ubi quatuor columnarum ordines binas utrinque porticus constituunt. Porro hujusmodi porticus gemellares dici videntur in Itineratio Hierosolymitano: *Interioribus vero civitatis sunt piscina gemellares quinque porticus habentes*. In quo tamen loco ambiguum est, utrum piscinæ ipsæ, an porticus gemellares dicantur. Præstatque gemellares piscinas intelligere. Erant enim gemini lacus ut scribit Hieronymus in libro de locis Hebraicis ubi de Bethesda.

ἀμφὶ τῆς ἀδελφῆς. Male Christophorus Xystus vertit. Nam *συνδύματα ἀμφὶ τῆς ἀδελφῆς* per synecdochen dicuntur pro porticibus. Helychius *ἀμφὶ τῆς ἀδελφῆς* exponit columnas quæ ad parietem obversæ sunt. Sed Christophorus voces illas *διδυμῶν συνδύματι* retulit ad *πλευρὰ* hoc modo *ἀμφὶ δὲ ἐκείθεν τὰ πλευρὰ διτλῶν συνδύματι*, &c. cum tamen post vocem *πλευρὰ* ponenda sit vitula, ut in codice Regio legitur & Fuketiano; & verba illa *διτλῶν συνδύματι* referri debeant ad vocem *παρὰ τῆς ἀδελφῆς*. Latera enim basilicæ hic intelliguntur, quod confirmatur ex libro 10. historia Ecclesiastica, ubi basilica Tyri describitur his verbis: *ταῖς παρὰ ἐκείθεν τὰ πάντες τῶν σῶματι*.

αἱ μὲν ἐν ἀποσώματι, id est, exteriores. Sic in lib. 10. de fontibus qui erant ante fores basilicæ Tyri ait, *εἰς ἀποσώματι ποὺ τὰ τῶν*.

αἱ δὲ εἰς τῶν ἰσῶδων. Ad oram codicis Moræani emendatur *τῶν ἰσῶδων*, quomodo etiam legebatur in Gruteri libro. Posset etiam emendari *τῶν ἰσῶδων*. Sed cum scripti codices Fuketianus & Sav. *τῶν ἰσῶδων* habeant, ea lectio præterenda est.

ὡς πεσῶσι. Pessime Christophorus *postes* vertit; melius Portesius *pilas* interpretatur. Quid sint *πῆσαι*, docet Procopius in libro 1. de fabricis Justiniani, ubi templum sanctæ Sophiæ describit: colles scilicet seu aggeres lapidei, quos scopulis quibusdam comparat qui apsidem sustinebant. Posteriores Græci *πῆσαι* vocarunt, ut notavit Meursius in Glossario. Erant igitur *pilæ lapideæ*, à figura ut opinor ita dictæ, eo quod quadrangulæ essent instar pessorum & pessulorum. Ideo autem porticus interiores quæ proxime ad latus erant basilicæ *pessis* fulciebantur, quod tectum basilicæ utrinque sustinerent: quod quidem tectum reliqua omnia altitudinem superabat.

In Caput XXXVIII.

ἡμισφαίριον. Scribo *ἡμισφαίριον*, sic vocat altare basilicæ, eo quod in formam hemisphærij fabricatum esset. Hinc est quod ipsum vocat *τὸ πάντος κεφαλαίον*, id est, summam totius operis. Nam basilicæ ideo construebantur, ut super altari incrementum sacrificium offerretur Deo. Paulo supra Eusebius sepulchrum Domini *κεφαλαίον τῶν πάντων* vocavit: nunc verò altare basilicæ appellat *τὸ πάντος κεφαλαίον*, quæ duo longe inter se differunt. Nam sepulchrum Domini ideo vocatur caput totius operis, quod initium ac velut vestibulum fuerit totius fabricæ, & quod eius gratia Constantinus totum opus extruxerit. Altare verò basilicæ summam totius operis dicitur, propterea quod totum opus eo spectabat, eratque id complementum universæ structuræ, sine quo imperfecta erat basilica. Porro hemisphærij improprie dixit Eusebius pro hemicyclo, vel potius hemicylindro, cujusmodi etiam altare fuisse sanctæ Sophiæ docet Procopius libro 1. de ædificiis. In libro Turnebi ad marginem emendatur *ἡμισφαίριον*, sed recentiore manu.

ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλικῆς ἐπιτεταμένον. Idem est ac si dixisset *ἐν ἀρχῇ*. Hemisphærij ab imo usque ad summum basilicæ protendebatur. Et in imo quidem erant duodecim columnæ, simicirculari forma dispositæ. Confirmat hanc explicationem Procopius in libro 1. de ædificiis, ubi basilicam sanctæ ff iij

Sophiæ describit; quem jucundum fuerit conferre cum hac Eusebij narratione. Potest etiam *ἐπ' αὐρῶν* exponi in summo basilicæ, ut sensus sit altare non in medio basilicæ situm fuisse, sed in summo.

In Caput XXXIX.

ἑσθρασις μεσάλιον. Gravi errore Christophorus *μεσάλιον* portas atrienfes vertit; quasi *μεσάλιον*, & ἡ *μεσάλη* idem esset. Atqui *μεσάλιον* est *area*. Nam quod in titulo capitis *μεσάλιον* dicitur, id in contextu capitis *ἀίθριον* vocat Eusebius. Eadem voce utitur in descriptione basilicæ urbis Tyrî, quam habes in libro 10. historiæ, *μισὸν ἀίθριον ἡφίης*. Christophorus *aream* vertit non male. Portesius & Musculus *subdivale spatium* interpretantur, quod magis Latinum puto. *Aream* enim Latini vocabant locum purum in quo fruges terebant; non autem quas hodie *curtes* vocamus. usus tamen vulgaris obtinuit, ut *area* dicantur *curtes*. Græci quoque *μισαλων* & *μέταλων* vocant *curtem* in qua aluntur gallinæ & boves stabulantur, ut docet Apollonius in libro 3. Argonauticon pag. 134. eiusque Scholiastes Græcus. & Harpocration in voce *μέταλον*. *Area* Ecclesiarum dicitur in lege 4. codice Theod. de his qui ad Ecclesias confugiunt: *Ut inter templum quod parietum descriptus cinctus & januas primas Ecclesiæ, quicquid fuerit inter jacens, sive in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interiori templi vice tueatur*. Græca constitutio ibidem relata sic habet: *ὡς τε μεταξὺ τῆς ναοῦ ἐν τῷ περιεγμένῳ ὑπέριον ἐπιφάσματι διαίχθαι ἀρχὴ τῶν πρώτων μὲν τοὺς δημοσίου τοποῦς ἐκκλησίας θυράσι πάν τοσαυτὴν κείμενον εἴτε ἐσοίαις ἢ κήποις, ἢ ἀλάϊς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐσολῆς τυρχνάρας, &c.* Vides *αὐλὰς* verti *areās*. Refertur hæc lex Theodosij in lib. 7. Capitularium Caroli Magni titulo 125. ubi tamen pro areis atrium ponitur.

ἐν αὐλῇ πρώτης. Recte Christophorus & Musculus *atrium* vertit. Certe vetus Interpres Evangelij, ubicumque vox *αὐλή* occurrebat, *atrium* reddit. Sed & in glossis veteribus *αὐλή* atrium exponitur, Victorinus Petabionensis Episcopus in Apocalypsim Joannis. *Aula*; inquit, *atrium dicitur, vacua inter parietes area*. Hieronymus tamen *aulam* ab atrio distinguit in libro 5. Originium. Sed Victorinus potius assentior. In Itinerario Antonini martyris mentio fit atrij basilicæ Constantinianæ. Porro notandum est in titulo capitis Exhædras dici pro *aula*.

ἐνθεν δὲ προίοντων. Malim scribere *προίων*, ut legitur videtur Musculus.

παρ' ἑκατέρῃ. Transposita videntur hæc verba, quæ sic malim legere: *ἤσαν δὲ ἐν τεσσάρων, αὐλὴ πρώτη, σοῖτ' ἐπὶ ταύτῃ παρ' ἑκατέρῃ*. Egredientibus enim ex basilica, prima occurrebatur *aula*, deinde porticus ad dextram & lævam atrij, ac deinceps vestibulum.

ἐπ' αὐτῆς μέσης πλατείας ἀγορᾶς. Ante majores basilicas, ut plurimum erant *plateæ*, in quibus forum rerum venalium agebatur die festo martyris illius cui dicata erat basilica. Quod quidem idcirco veteres observabant, ut pulchrior esset spectus vestibulorum, nihilque esset quod luminibus iplo-

rum officeret. Sic Romæ ante basilicam Apostolorum erat *platea*, ut testatur Prudentius. Alexandria quoque Ecclesia erat ad magnam *plateam*, ut docet Athanasius in Epist. ad Solitarios: *ἐκαστὰς ὑπομένοντες ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ*. Porro vox *ἀγορᾶς* videtur esse scholium additum ad explicationem vocis *πλατείας*. Nisi malis scribere *ἀγορᾶς*, τῶν ἐνθεν ὀρωμένων θίων. Scribendum est ὀρωμένων, ut in libro Turnebi ad marginem emendatur.

In Caput XLI.

ἀνθρώποις μυσικῶν τετμημένας. Scribendum est *τετμημένας*, ut legitur in panegyrico detricennalibus Constantini pagina 630. ubi eadem verba repetuntur.

In Caput XLII.

ἦκε δὲ. Malim legere *ἦκε δὲ*. Quomodo in Falcetiano codice & in Regijs schedis scriptum invenimus *ἰσπεθαλλοῦς ὁμοίῃς*. Helenam Constantini matrem, mulierem fuisse singulari prudentia, præter Eusebij testimonium, multa sunt quæ nobis persuadent. Cum enim Constantinum Imp. usque ad extremum vitæ diem sibi obsequentem habuerit, vel hoc unum singularis prudentiæ argumentum est. Fuit etiam hoc summæ prudentiæ iudicium, quod filij sui opibus & Augustæ dignitatis fastigio non ad luxum & delicias abusa est, sed urbes ac provincias, & privatos homines liberalitate sua sublevavit. Cumque nepotes suos Constantini liberos summo amore diligeret, id ante omnia providit, ne quis ex Constantij liberis Constantini fratribus, Imperium eis subriperet. Quocirca illos velut exules quoad vixit, semper detinuit, nunc Teiofæ in Gallia, ut scribit Anthonius & Augustæ dignitatis fastigio non admodum scribit Julianus in Epistola ad Corinthios, Cujus quidem Epistolæ fragmentum extat apud Libanum in oratione pro Aristophane Corinthio pag. 217. ubi Libanius Helenam *πατρὸς ἑν ἀριστοῖς* appellat, ejusque consilio & novercalibus odiis Constantium Juliani patrem hæc & illac tradictum fuisse testatur.

In Caput XLIII.

ἀρραγιστάσιν τε ποικίλοις. Non probo interpretationem Christophoroni qui *aula* interpretatur. Nam *aula* scena potius conveniunt quam Ecclesiæ. Velaigitur interpretari malui. Vela enim in Ecclesiis erant. Nam & in portis fuerant vela, de quibus Epiphanius in Epistola ad Joannem Hierosolymitanum quam latine vertit Hieronymus: & circa altare, cujusmodi apud nos etiamnum videntur. Porro vela quæ ad portas appendebantur, Græci *ἀμφίδωρα* dicebant, quæ vox legitur in Epistola Chofrois apud Theophylactum in libro 5. cap. 14. Occurrit etiam apud Chrylolum in Homilia 87. in Matthæum. In veteri charta donationis quæ facta est Ecclesiæ Constantinianæ quam edidit Josephus Suaresius Vahonensis Episcopus sit mentio horum velorum his verbis: *Et pro ara ora, vela tramoferica, aiba aureolia, va duo, &c.* Item ante regias basilicas, *vela limata plumata majora fissa numero tria: Item vela limata*

pora tria. Ante confistorium velum lineum purum unum. In Pronao velum lineum purum unum & intra basilicam pro porticia vela rosulata sex: & ante secretarium vel curricula (forte scribendum cubicula) vela linea rosulata pensilia habentia arcus duo.

Ἰεροσολιμοῦ. Vim Græcæ vocis non recte expressit Christophorus qui vertit in terris nasci. Plus enim dicit Eusebius: *Domini scilicet nostræ causæ nasci voluisse in subterraneo specu.* Hieronymus in Epitaphio Paulæ: *Bethleem & in specum Salvatoris introiens.* Et paulo post: *Orare in spelunca, in qua virgo puerperâ Dominum infantem fudit.* Et ex quo obiter apparet, ubicumque Eusebius ἀντρον dixit, specum aut speluncam verti debuisse. Sic enim Latini vocant, non autem antrum, ut vertit Christophorus.

Ἰεροσολιμοῦ. Decesse hic videntur nonnulla, aut certe transposita esse vocabula. Itaque locum si restitui mallem ἰεροσολιμοῦ ἐκκλησίας τῶν τῶν ἀγίων ἀναγείρουσα. Hæc autem verba sic intellexit Christophorus, quasi dicat Eusebius Helenam duas Ecclesias construxisse in monte olivarum; alteram in vertice, alteram in specu; quod tamen verum non puto. Unam enim basilicam à Constantino ibi ædificatam esse tradit auctor Itinerarij Hierosolymitani. Et Eusebius in panegyrico ubi de martyrio loquens quod Constantinus Hierosolymis ædificavit, eodem modo loquitur: *ὁλον ἐκκλησίαν παρμυζήσθαι τῶν ἀγίων τῶν σωτηρίων ἡμεῖν πλουσίας, & διὰ τὴν ἀλλοτρίαν κατασκευασμένην, ὅταν μίαις.* ubi vides ὁλον ἐκκλησίαν & τῶν ἀγίων conjungi, & de una eademque Ecclesia dici. Et ὁλον quidem ἐκκλησίαν appellat basilicâ, eo quod populus orandi causa eò conveniret. τῶν ἀγίων verò totam ædem sacram, quæ uno ambitu contenta continet in se atrium, porticus, secretarium, baptisterium, & ipsam basilicam. Quod quidem apertissime docet Eusebius infra in cap. 50. hujus libri, ubi de Dominico auro loquitur, quod Constantinus Antiochiæ ædificavit. Atque ita explicandus est Eusebij locus in fine panegyrici de tricennialibus Constantini, & in libro 10. hist. Ecclesiasticæ. & in cap. 45. hujus libri, ubi τῶν ἀγίων & ἐκκλησίαν ὁλον simul jungit. Paulo aliter in lege 5. codice Theod. de his qui ad Ecclesias confugiunt. Ibi enim τῶν ἀγίων ἐκκλησίας dicitur basilica seu oratorium in quo est altare. Ecclesia verò dicitur totum ædificium, cujus ambitu atrium, porticus, cellæ, lavacra, ipsum denique oratorium continentur.

καὶ ταῦθα λέγει ὁ ἀλλοτρίαν. Auctor itinerarij Hierosolymitani. Inde, inquit, ascendis in montem Olivæ, ubi Dominus discipulos docuit ante passionem. Beda in libro de locis sanctis cap. 7. Tertia quoque eiusdem montis ad australem Bethania partem Ecclesia est, ubi Dominus ante passionem discipulis de die iudicij locutus est. Intelligit locum Matthæi cap. 24. Hanc igitur prædicationem Eusebius hoc loco appellat ἀποκρύπτους τελετάς, id est, arcana mysteria, eo quod de rebus arcanis, puta de consummatione mundi, & de adventu Christi extremoque iudicio, tunc Dominus locutus sit. Nam & Apostoli tunc accesserunt ad Dominum secretò, ut ait Matthæus, quippe qui mysteria & futurorum revelationem nosse cupiebant, quemadmodum scribit Hieronymus in Matthæum. Quod verò ait Eusebius, Dominum hæc mysteria tradidisse Apostolis in spe-

lunca, id quidem in Evangelio discrete non scribitur. Immo contrarium potius elici posse videtur ex Evangelio. In eo enim refertur, urbem Hierosolymorum in conspectu fuisse discipulis, cum Dominus hæc prædicaret. Non igitur in spelunca erant, sed in patente & aperto loco. Responderi tamen potest, speluncam illam varia habuisse foramina, cujusmodi plures speluncæ fuerunt in Palestina, ut docent Itineraria. Certe cum Matthæus affirmet discipulos secretò ad Dominum accessisse, probabile est eum sermonem in spelunca à Domino illic residente habitum fuisse.

τὸς ἐν αὐτῇ ἀντρον. Prima vox delenda est utpote superflua. Alludere autem videtur Eusebius ad morem Gentilium, qui Mithriaca sacra in spelunca peragebant, ut docet Porphyrius in libro de abstinentia, Hieronymus alijque. Conjecturam nostram confirmat codex Fuketij, in quo vox illa τὸς abest.

In Caput XLVI.

ἀνεσοικησέντο γοῦν αὐτῇ ψυχῇ. Hæc Origenis doctrinam sapere videntur, cui supra modum additus fuit Eusebius noster. Neque enim animæ beatorum in angelicam substantiam reformantur. Certe Origenes in resurrectione corpora in animas, & animas in Angelos mutatum iri credidit, ut alicubi dicit Hieronymus.

In Caput XLVII.

ἐπὶ τῷ βασιλεύσαντι πάλιν. Romam intelligit. Eo enim delatum est cadaver Helenæ Augustæ, & post biennium Constantinopolim deportatum, ut tradit Nicephorus in libro 8. cap. 30. At Socrates in lib. 1. cap. 17. verba Eusebij transcribens, τῷ βασιλεύσαντι πάλιν novam Romam interpretatur. Quem Socratis errorem merito reprehendit Baronius, cum Eusebius regis urbis nomine Romam semper designare soleat. Adde quod nondum dedicata erat Constantinopolis, ac proinde urbs regia vocari non poterat, cum tunc temporis esset tantum vetus Byzantium. Socratem tamen secutus est Cedrenus; qui etiam hoc addit Helenam duodecim annis ante Constantinum è vivis abiisse: ἡ ἀπὸ τῆς ἐν λάρνακι πορφυρῆ αὐτῆς τε ἡ μὲν τῆς αὐτῆς ἐλάνη, ἀπὸ δὲ αὐτῆς ἐτῶν τῆς αὐτῆς τελευτῆς διὰ θανάτου. Hac ratione Helenam mortuam esse oporteret anno Christi 325. aut certe 326. Quo tamen anno Hierosolymam profecta esse dicitur ab Eusebio & Rufino. Adde quod post Crispi Cæsaris & Faustæ Augustæ necem Helena aliquandiu supervixit, ut testatur Zosimus in libro 2. Porro Crispus occisus est Constantino Augusto VII. & Constantio Cæsare Coss. anno Christi 326. ut legitur in Fastis Idaij. Mors igitur Helenæ anno Domini 327. recte assignari potest, quemadmodum sentit Sigonius in libro 3. de Imperio Occidentali.

ἀπὸ τοῦ δεκεῖν. Scribendum est αὐτῇ. Refertur enim ad τῶν κοινῶν σωτηρίων. Atque ita in libro Morzi ad marginem emendatum inveni. Nec aliter scribitur in codice Fuketij & Savilij, & in Regiis lehedis.

In Caput XLVIII.

ἔλας δ' ἐμπνέων, malim scribere ἔλας, quod longe

pag. 505.

pag. 506.

pag. 507.

elegantius est. Sic certe in codice Fuk. & in Regiis schedis scriptum habetur.

In Caput XLIX.

ἐν χαλιῶν πεπλασμένα. In codice Fuk. scribitur πεπλασμένον, & refertur ad illa verba τὸν τι Δαυὶδ. vulgata tamen lectio magis placet, quippe quæ tum in Regio codice tum in veteribus schedis habetur. πεπλασμένα enim refertur ad vocem σὺμβολα. Ita scribendum erit τὰ τι Δαυὶδ, &c.

In Caput L.

Pag. 308. τὴν δὲ βιθυνῶν ἀρχουσαν. Nicomediam intelligit, quæ caput erat Bithyniæ. Qua in urbe Constantinus obfessum Licinium ad deductionem compulerat. In memoriam igitur eius victoriæ Constantinus Nicomediæ basilicam ædificavit. Vide Sozomenum in libro 2. cap. 2.

ὡς ἀπὸ οὐχὲ τὴν δὲ τῆς ἀνατολικῆς μητροπόλεως. Scribendum est μητροπόλιν. Nisi malis ita legere: ὡς ἀπὸ οὐχὲ τῆς ἀνατολικῆς μητροπόλεως, quod certe non displicet. In codice Regio scribitur ὡς ἀπὸ οὐχὲ τὸν, &c.

εἰσαθεῖ τὴν κτήριον οἶκον. In Panegyrico pag. 630. unde hæc transcripta sunt, Eusebius dixit ἀνεκτόρον. Ego basilicam interpretatus sum, non ut Christophorus sanctuarium.

ἐν ὀκταίδρον. Hujusmodi fuit Ecclesia illa quam Nonnus Gregorij Nazianzeni pater ædificavit in oppido Nazianzo, ut testatur ipse Gregorius in oratione fenebri de laudibus patris sui, pag. 313. Dicebantur autem hæc templa ὀκταχόρα. Vetus inscriptio in thesauro Gruteri pag. 1166.

Ὁκταχόρον ἁγίον τεμένειον surrexit in usu, Ὁκταγώνιον ὄνομα ἐστὶν ἀξίον ἐξουσίας.

Ὁκταχόρον igitur templum est, quod octo habet latera, ab imo ad summum usque culmen surgentia. Ab eadem causa dicuntur altaria trichora in Epistola Paulini, id est, trino sinuata recessu, ut ipse Paulinus loquitur in Natale S. Felicis. Cedrenus ad annum 26. Constantini ὀκταγώνιον Dominicum vocat, quod à Constantino Antiochiæ exstructum est.

Ὑπερῶν τε καὶ καταγείων χωρημάτων. Sic supra c. 37 in descriptione Martyrij Hierosolymitani δὲ τῶν εἰσὶν ἀναγείων τε καὶ καταγείων. ubi vide quæ notavi. καταγεία οἰκήματα dicuntur ad quæ nullis gradibus ascenditur: quibus opponuntur ἀναγεία seu ὑπερῶα, id est solaria. Quamquam καταγείων nomine possis cryptas intelligere.

Ἐξέδρα τε ἐν κύκλῳ. In Eusebij Panegyrico pag. 630. rectius legitur Ἐξέδρα. Ita enim Eusebius vocat in descriptione Ecclesiæ Tyri, quam habet in libro 10. historiæ Ecclesiasticæ. Quid sit Exedra docet Valafrius Strabo in lib. de rebus Ecclesiasticis. c. 6 Exedra, est ἄβυσσος ἁδανῶν, separata a modicum quidem ἀπὸ τοῦ ἁγίου: διὰ τὸ ἵνα ἕξωθεν ἔξωθεν. Græce autem κύκλον vocatur. Fallitur quidem Strabo, qui eam vocem Græcam esse non intellexit: in eius tamen vocis origine minime falsus est. Prorsus enim Ἐξέδρα dicitur ἀπὸ τῆς ἕξω ἰδρας. Quippe ita dicebantur ædes exteriores, in circuitu basilicæ constructi solitæ, in quibus sedere ac requiescere licebat, ut docet Eusebius. De his Augustinus in libro de

Gestis cum Emerito Donatista: *Cæsarea in Ecclesia majori, cum Deterius Metropolitani Episcopi Cæsariensis, unâ cum Alipio, Augustino, Possidius, Regio & ceteris Episcopis in Excedram processissent, &c.* In Concilio Nannetensi canone 6. mentio fit Excedra. Prohibendum etiam, secundum majorem consuetudinem, ut in Ecclesia nullatenus sepeliatur, sed in aris aut porticu, aut in Excedris Ecclesiæ. Ita legitur in codice MS. Bibliotheca Puteana. Hieronymus in caput 40. Ezechielis: *Prothalamis triginta quos veteri Septuaginta, sive Gazophylaciis atque cellariis ut inter prelatos est Aquila, Symmachus posuit Ἐξέδρα.* Et paulo post: *Statim intuitus est triginta thalamos, vel Gazophylacea sive ut Symmachus interpretatus est Excedra, qua habitatiōni levitatum atque sacerdotum fuerant preparata.* Porro codex Fuk. & Sav. recte hic scriptum habent Ἐξέδρα τε.

ὁν καὶ ῥωσσοῦ πλείονος. Hanc ob causam Ecclesia illa dicta est Dominicum autem. Hieronymus in Chronico anno 22. Constantini: *Antiochia, Dominicum quod vocant aureum ædificari captum, dedicatum est autem imperante Constantio anno 5. post mortem Constantini.*

In Caput LI.

λαμπρότητα διδασκαλίας. Sic etiam supra vocavit Eusebius Epistolas Constantini, eo quod Constantinus in illis Epistolis concionari quodammodo videretur. Talis est oratio Constantini ad Sanctorum cætum, & fere omnes eius Epistolæ, quæ partim ab Eusebio, partim ab alijs relecturæ. In his enim omnibus Constantinus tamen adhuc vice Catechumenus, Doctorem agit. Fuit certe Constantinus, quod negari non potest, vir Deo plenus & Deo missus ad Christianæ fidei propagationem, cui uni post Apostolos plurimum debemus. Idem tamen in negotiis Ecclesiasticis aliquanto plus sibi vindicavit, quàm laico principi conveniret; Episcopis cuncta illi permittentibus, multumque libi gratulantibus quod Christianam Imperatorem viderent.

In Caput LII.

τῆς ἐπιστάτης μου κηδεύριας. In hujus locutione præteritione lapsi sunt omnes Interpretes Portetius, Musculus & Christophorus, qui eorum & sibi similitudinem viderunt, quasi legeretur κηδεύριας. At qui Constantinus de socru sua loquitur, Euteropia videlicet Syra, ex qua genita erat Faustina uxor Constantini. κηδεύρια enim Græce socrum significat, & docent glossæ veteres in quibus ita legitur κηδεύρια socer, κηδεύρια socrus. Certe quæ sequuntur verba, explicationem nostram aperte confirmant. Sequitur enim ἡγεῖται τὸν σὸρον ἡμῶν ἡμεῖς αὐτοὶ ἡμεῖς αὐτοὶ Literas intelligit quas Euteropia socrus ad ipsum miserat. Quare repudianda est emendatio Christophori, qui σὸρον ἡμῶν corrigit. Sed & quæ proxime sequuntur verba, idipsum satis significant. ἀποσειρημένα ἡγεῖται τὸν σὸρον ἡμῶν. Quis enim dixerit de cura & sollicitudine ἀποσειρημένα supra dicta cura & sollicitudo. Frigidum proinde id esset atque ineptum. At in versione nostra omnia plana sunt & aperta. Nam ἡ ἀποσειρημένη supra dicta socrus, quæ pro sua pietate ac religione tantum scelus dissimulare non potuit, sed

ex omni terra Iudaorum conveniat multitudo, incensa
deserens & luminaria. Et dant munera & serviunt ibi-
dem. Adde Hieronymum in Epitaphio Paulæ.

των καιρων τῶν ημετερον τῶν κραται ημετερον ἀλλοτριον.
Quatuor priora verba expunxit Christophorus,
absumtque à codice Regio, Fuk. & Sav. Verum si
mei arbitrii res esset, malle equidem sequentia
verba expungere πῶ κραται ημετερον, quæ ad priorum
interpretationem scholii vice addita fuisse mihi vi-
dentur. καιρος tempus imperii eleganter Græci di-
cunt. Porro Imperatores id præcipuo studio ambi-
bant, ut temporum suorum felicitas & clementia
celebraretur. Nihil frequentius occurrit apud Lati-
nos Historicos, & in legibus Imperatorum. Apud
Philostrotum in libro 2. de vitis Sophistarum, ubi de
Heliodoro loquitur, hæc vox corrupta est. Cum
enim Heliodorus orationem exorsus esset coram
Imperatore, ait Philostrotus Imperatorem subito al-
surrexisse & acclamasse. O Virum cui similem non-
dum vidi, O decus & ornamentum meorum temporum:
τῶν ημετερον καιρων ἱσθημα. Sic enim legendum est. Ea-
dem voce utitur Constantinus in Epistola ad Hære-
ticos, quæ legitur in fine hujus libri. Proinde vul-
gatam lectionem retinendam censeo. Verba autem illa
τῶν κραται τῶν ημετερον transposita sunt, & locanda
post vocem ἐπεισθή.

ἐ φίλον ημετερον. In codice Fuk & schedis Regiis le-
gitur φίλον ημετερον.

τιμωρίας ἀξιον. Lego τιμωρίας ἀξιον ἢ. Id est, capi-
tale sit. Quare hic nihil opus est emendatione Chri-
stophorioni. Aliter tamen scripti codices Fuk. Sav.
ac Turnebi, quos hic sequi præstat. Paulò post scribe
ex codice Fuk. ὁν δὴ καὶ θάρα βασιλικῆς, &c.

Pag. 510. προσῆκιν ἕμεις φυλάττειν. lego προσῆκον, vel προσή-
κει, ut legisse videtur Christophorus. In schedis
Regiis scriptum reperi προσῆκον, ut conjeceram.

In Caput LIV.

ἐν ἀγγραῖς πάσις. Sozomenus in lib. 2. cap. 4. ubi
totum hunc Eusebii locum pæne descripsit, habet
καὶ τὰς ἀγγρας, καὶ τὰ ἱεροδορμῶν καὶ τὰ θυσιαλεῖα.

Pag. 511. τὰς δὲ ἑλικωνίδας μέσας ἐν παλατίῳ. Themistius
in oratione 5. ad Theodosium testis est, Musarum
statuas fuisse in curia Constantinop. Idem in oratio-
ne ad Senatam ἐπιπροσείας, ait eas statuas hinc &
inde collocatas fuisse duplici numero, ita ut non jam
novem essent, sed octodecim.

ἀλλὰ ἠμετεροχρητο. Ærea quidem Deorum simula-
era Constantinus Byzantium devehì jussit, ut urbem
illam hujusmodi spoliis exornaret. Quæcumque ve-
rò ex auro argentoque fabrefacta erant, ea constari
& nummos ex eis fieri jussit, ubi scribit Sozomenus
in lib. 2. cap. 4. qui hunc Eusebii locum optime in-
terpretatur. De hac templorum & simulacrorum
everfione Eusebius noster in sermone 2. de resurre-
ctione ita scribit: Putas Gentiles audebunt dicere,
quia mortuus est & non resurrexit. Non quæro quid di-
cant; sed quid patiuntur. Si enim stant eorum templa,
non resurrexit. Si non constata sunt eorum simulacra
post crucem, non resurrexit qui arguit ea quæ non vi-
vunt. Et aliquanto post: Non invenies Solem clarior-
rem, ad satisfactionem resurrectionis Domini, gentiliū
cotidie deficiente cultura. Protendantur autem Ecclesiæ
bona, & quovitate cresunt.

ἀραπειτάσοι πορείαν. Post has voces, quæ sequun-

tur usque ad hæc verba οἱον δὴ καὶ βασιλικῆς θυσιαλεῖα
desunt in codice Regio & in editione Rob. Stephani.
Adjecta sunt autem à Grutero. Portefio & Chri-
stophorono aliisque, ex Panegyrico Eusebii & ex
scriptis codicibus. Certe nos in codice Fukanensi
reperimus, & Savilius in suo exemplari eadem exhibe-
re monuerat.

ἐποίησεν φθόραν. In Panegyrico unde hæc trans-
lata sunt. legitur φωρῶν, rectius meo quidem ju-
dicio.

οἱον δὴ καὶ βασιλικῆς. In Panegyrico Eusebii hic locus
auctior legitur hoc modo: οἱον δὲ καὶ τῶν ἐπισημοῦν
ἰθαυμάσιος. In libro autem Morati scriptum invenio
οἱον δὴ καὶ τῶν διεργασατο βασιλικῆς, &c. In codice Fuk.
legitur: οἱον δὴ καὶ τῶν ἐργασατο. Ita etiam in libro Savi-
lii, sed sine apocope.

τάλοιπα μνησθῆναι. Joannes Portefius verit ad
perrexit. Christophorus vero interpretatus est
reliquis aggregatis est statuas. Eodem sensu videlicet
quo supra dixit Eusebius ἀλλὰ ἠμετεροχρητο.

In Caput LV.

τῆς ἀπὸ καλλιπέλειος. Sic etiam Themistius apud
lat urbem Constantinopolim in oratione 16. lib. 6.
nem, ob venustatem scilicet ac magnificentiam ope-
rum publicorum, quæ Constantinus ibi amantule
construxerat. Cunctas enim urbes, oppida, loca, sta-
na, spoliaverat Constantinus, ut illam sui nominis
urbem exornaret. Itaq; merito dixit Hieronymus in
Chronico, Constantinopolim dedicatam fuisse om-
nium pæne urbium nuditate.

ἐν ἀφάκοις ἰδρυμένον. De hoc templo Veneris A-
phacitidis videndus est Zosimus in lib. 1. & auctori
Ethymologici in voce ἀφάκος, & Suidas in voce ἀφά-
κος, & Joannes Selenus in syntagmate 2. de Dia-
Syris. Porro codex Fuk. hic scriptum habet: τῆς
ἐν τῷ ἐν ἀφάκοις. In schedis autem Regiis legitur: ἡ
ἀφάκος μένει τὸ λ. τῆς ἐν ἀφάκοις.

ὡς ἐν ἀνέμῳ καὶ ὑπερσάτη χάριτι. Scribendum proci-
dubio ἀπερσάτη, ut legitur in panegyrico paginæ
628. ubi totus hic locus legitur. Codex tamen
Fuk. etiam in Panegyrico scribit ὑπερσάτη. Paulo
ante scribendum est καὶ ἐν ἀνέμῳ φθόρα, ut legitur
in Panegyrico.

In Caput LVI.

τοῖς ἐν καθεδρόσι. Hujus verbi vim non intellexit
Christophorus, nec Portefius. Neque enim do-
cumbere ac dormire simpliciter ea vox significat, sed
dormire in templo. Erat hic mos Gentilium, ut
pernoctantes in templo somnia & remedia à Di-
is suis expectarent. Cujus rei infinita occurunt
empla apud antiquos Scriptores, sed præcipue
apud Aristidem in orationibus sacris. Latini do-
cebant incubare. Plautus in Curculione. Incu-
bit quia hic leno agrotus incubat in Æsculapii fano. Se-
linus in cap. 7. Epidaurò decus est Æsculapii sanctu-
lum, cui incubantes, &c Hieronymus in cap. 67. Es-
saiæ, ad illa verba; habitant in sepulchris. In delubris
inquit, Idolorum dormiens: ubi stratus pellibus hystio-
rum incubare solent evant, ut somnia futura cognosce-
rent. Quod in fano Æsculapii si que bodie erit oratio
nicorū celebrat, multo magis aliorum: quæ non jam
aliud nisi tumuli mortuorum.

εικοθε δὴ ἀποτίλον. Pessime Christophorus hac A ad Esculapium reculit, cum de Constantino Imperatore dicatur, ut in versione mea expressi. Certe in Fuk. & Turnebi codice legitur εικοθε δὴ βασιλεύει ἀποτίλον.

Ἰωνάϊον φιλοσόφον θαύμα. Apollonium Tyanensem intelligit, de quo scribit Philostratus in lib. 1. eum in templo Esculapii Aegis, tanquam ipsius Dei hospitem, diu versatum esse.

ἢ ὁ τῆ δὲ. Longe aliter optimus codex Fuketii. Nam post vocem θαύμα punctū apponit. Deinde ita scriptū habet: ἔτι δὲ ἐνδομυχῶν ἢ θαύμα ἢ δὲ γὰρ δὲ πλάνη δὲ τις ψυχῶν, μακροῖς καὶ μετέωροις ἔξαπατήσας χροῖσι, δὴ ἴαν ἐν τῶν παραμύτων. Quatuor postrema verba quæ in vulgatis defunt editionibus, Turnebus quoque ad oram sui libri adjecerat ex manuscripto codice. Mox ubi vulgatæ editiones habent, εἰς ὁ κακῶν ἐτέρους ἀπαμύναξεν, &c. Codex Fuketii ita scribit: ὁ γὰρ κακῶν ἐτέρους ἀπ. καὶ συμφορὰς προσχόμενος, ἔδεν αὐτὸν ἑαυτῷ πρὸς ἀμύνας ἑυραῖα, &c. Quæ quidem lectio aptior mihi videtur & melior. In Regiis etiam schedis ἑυραῖα scriptum inveni.

ῥά μακρον μάλλον. Postrema vox deest in codice Regio. & fortasse subaudiri potest. Ceteri tamen codices eam agnoscunt. In fine capituli pro ἀντισηπτε, codex Fuketii habet ἀντισηπτε.

In Caput LVII.

ῥοῦτων περὶ τῶν βασιλικῶν μνημείων. Rectius in codice Regio, Fuk. & Savil. scribitur ἰσκασιωμένηα. Quam vocem ita vertit Christophorus in vita praestigiariorum adolis callide obtulit. Quod non probo: malimque vertere subrepta, aut certe adornata & ad maleficia comparate. Ossa enim & calvariae, sunt Magorum instrumenta, quibus illi ad maleficia sua utebantur.

pag. 514.

ἢ θαύμα ἢ ἔρημο μὲν δὲ. In panegyrico detricennalibus Constantini aliter collocantur hæc verba: ἢ θαύμα ἢ ἔρημο μὲν δὲ, ἢ ἔρημο μὲν δὲ, ἢ μόνος, quod equidem magis probo.

In Caput LVIII.

ἢ ταύτα δ' ἀντι, &c. Hæc omnia usque ad voces illas οἱ μὲν τῶν ἀπέλασαν, defunt in codice Regio & in editione Rob. Stephani. Adjecta sunt autem à viris doctis, ex manuscripti codicis fide. Certe Turnebus & Savilius in suis codicibus ea repererunt: & nos in Fuk. codice eadem ad marginem adscripta vidimus. Nisi quod codex Fuk. una voce auctior est, cum in eo legatur τοῖς βασιλείς εἰκότως ἐναδέειν, &c.

πρὸς ἡμῶν δὲ οὐκ ἐστὶν. Ultima vox deest in manuscripto Regio, & in editione Stephani. Quare videndum est, ne potius legendum sit πρὸς ἡμῶν. Verūm cum scripti codices Turnebi, Savilii ac Fuketii Scripturam editionis Genevensis tueantur, eam merito retinendam censeo.

οἶκον ἐκ τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας τῆς μέγιστης. Non dubito quin scribendum sit οἶκον ἐκ τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας, τῆς μέγιστης. Sic enim Eusebius loqui solet, ut supra notavi. Et per οἶκον quidem ἐκ τῆς ἐκείνης, basilicam intelligit; per τῆς μέγιστης, totum Ecclesiae ambitū & conspectum, id est vestibulum, atrium, porticus, exedras, baptisteria, & reliqua quæ basilicis addi solebant. In codice Fuk. legitur: οἶκον ἐκ τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας μέγιστης.

τὸ μὲν ἐκ πάντων πνεύματι. Non immerito quis mirari potest, cur Eusebius hoc ab omni ævo inauditum esse dicat, quod urbs superstitioso demonum cultui dedita Ecclesiam & Episcopum acceperit. Id enim aliis quoque urbibus eo tempore contigerat. Sed fortasse Eusebius hoc novum & inauditum fuisse intelligit, quod Ecclesia Dei in ea urbe constructa esset, in qua nulli adhuc erant Christiani, sed omnes pariter simulacra venerabantur. Itaque Ecclesia hæc Heliopoli constructa est à Constantino in spem potius quam ob necessitatem; ut scilicet cives omnes ad Christianam Religionis professionem invitaret. Paulo post in codice Fuk. legitur ἐργα τυχῶν, rectius quam ut in vulgatis editionibus ἐργον.

In Caput LIX.

Ἰσκασιωμένηα. Lego Ἰσκασιωμένηα τῆς ἐκκλησίας λαῶν pag. 515.

quod confirmat Socrates in libro 1. cap. 24. Verūm totus locus ex MSS. codicibus Fuk. Savilii ac Turnebi ita restituendus est: εἰς δὲ δὲ μὲν γὰρ τῆς ἐκκλησίας λαῶν τὸ δὲ κοινὸν τῆς πόλεως αὐτοῖς ἀρχαῖον καὶ στρατιωτικόν, πελοποιῶν ἑρέπον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακλήσειν.

αὐτοῖς ἀρχαῖοι καὶ στρατιωτικοί. Male Christophorus milites praesidiarios vertit. Milites enim praesidiarii in castris erant, non in civitatibus. Intelligo igitur militares, qui militia perfuncti fuerant: item officiales Comitis Orientis, & Consularis Syriæ.

τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ Ἰσκασιωμένηα. Eustachium intelligit Antiochensem Episcopum, ut ex titulo capituli apparet. Quem cum Eusebii fraude & calumnia ex sede sua deiecissent, ingens tumultus Antiochie exortus est. Id contigit anno Christi 329. ut ex Philostorgii lib. 2. manifeste colligitur; aut 330. ut adstruere videtur Theodoritus in libro 2. cap. 31. Hic enim Meletium ad sedem Antiochenam translatum esse scribit triginta annis post abdicationem Eustachii. Meletium porro Antiochiam translatum esse constat anno Christi 360. Quamobrem assentiri non possum Illustrissimo Cardinali Baronio, qui Eusebio nostro semper infensus, dum eius narrationem sequi recusat, omnia permiscuit. Ait enim hunc tumultum Antiochie contigisse anno Domini 324. id est, proximo ante Synodum Nicænam anno. tunc cum Eustachius Episcopus Antiochenus creatus est; cum Socrates, Sozomenus, ac Theodoritus hunc tumultum in depositione ipsius Eustachii contigisse testentur. Sed Baronius certissimis, ut quidem ipse putat, rationibus, Eustachium non sub Constantino Imp. sed sub Constantio; ex Antiochena sede dejectum esse contendit. Videamus igitur quibus id argumentis adstruere nitatur. Primum affert Athanasii locum ex Epistola ad Solitarios sub initium: Eust., inquit, quidam Eustachius Episcopus Antiochie, vir confessione clarus, &c. quem homines Arianae opinionis ita apud Constantium fidei calumnia accusarunt, quasi in matrem principis contumeliosus fuisset. Verum ego pro Constantio Constantinum in hoc Athanasii loco scribendum esse affirmo. Quam emendationem confirmant ea quæ de Imperatoris matre mox subiiciuntur. Helenam enim intelligit, quæ in Orientem circa hoc tempus adyenerat. Nam de Faustina omnino hæc intelligi non possunt, ante viginti

fere annos si Baronium sequimur, occisa. Hiero-
 nymi verò locus ex libro de Scriptoribus Ecclesia-
 sticis, parum facit pro Baronio, cum in antiquis
 editionibus, adeoque in Lugdunensi quæ penes
 me est, discrete scriptum sit: *sub Constantino Prin-
 cipe missus est in exilium.* Quamobrem Eusebium
 hic sequi malim quam Baronium. Neque enim
 video, cur tantimotus in creatione Eustathii esse
 potuerint, de quibus in Epistola Imperatoris Con-
 stantini fit mentio, ut ad eos sedandos mittendus
 fuerit Comes, totque Epistolas ab Imperatore
 scribi oportuerit. Adde quòd Constantinus in Epi-
 stola ait, se coram audivisse eum qui totius seditionis
 auctor extiterat; Eustathium scilicet, quem
 ad Comitatum venire iustum, in Thraciam relega-
 vit. Atque hoc primum facinus Arianorum re-
 censet Athanasius in Epistola superius memorata,
 quod notandum est. Id enim gestum est ante Syn-
 odum Tyri, adversus Athanasium coactam, id est,
 ante annum Domini 334. Recte igitur Athanasius
 historiam belli quod Ariani Ecclesie Catholice
 intulerunt, à depositione Eustathii exorditur, tan-
 quam à primo Arianorum facinore: quod cum ip-
 sis ex sententia successisset, cetera prona sibi dein-
 ceptis ac facilia esse existimant. Ceterum Baronii
 sententia, tum ex iis quæ supra dixi refellitur, tum ex
 eo quòd Flaccillus qui post Paulinum & Eulalium
 Eustathio successit, inter Episcopos qui Tyrensi Syn-
 odo interfuerunt, memoratur ab Athanasio in Ap-
 ologia ad Imp. Constantium, ut recte observavit
 Jacobus Gothofredus in dissertationibus ad lib. 2.
 Philostorgii.

τὸν αὐτὸν ἐν θυμῷ μὲν. Scribendum est ἐν θυμῷ
 μὲν, ut legisse videtur Christophorus.

In Capite LX.

Page 516. ἐν οὐρανῷ θανάσιμῳ. Corruptus est hic locus,
 cujus sensum assecutus sum prout potui. Ac primo
 quidem scribendum puto θανάσιμῳ. Deinde scri-
 bere οὐρανῷ τὴν ἐξουσίαν δι' ἑρθεῖς τὴν ἐξουσίαν ἰδὲ ποιεῖται
 θεῖα κατὰ παρρησίαν, ut scribitur in optimo codice
 Fuketiano, cui ex parte subscribunt codices Savilii
 ac Turnebi.

τίαν τιμιώτερον ἤροιο. Post hæc verba Scaliger a-
 liquæ has voces inseruerunt ἢ δι' ἐπιτυχίας, quas
 etiam in Moræi libro adscriptas inveni. Verum
 hanc illorum conjecturam probare non possum.
 Quid enim sibi vult δι' ἐπιτυχίας. Mallem omnino
 legere: ἢ τοῖς πάντων καλῶν χάριτον τὰς ἐπιμορτωμοῖν.
 Aitenim Constantinus, non decere Christianos a-
 liorum bonis invidere, & vicinarum civitatum Epi-
 scopos, eo quòd scientia ac virtute antecellant, à
 suis Ecclesiis abstrahere. Id enim Antiochenles fa-
 cere voluerant, quò depositò Eustathio, Eusebium
 Cæsariensem Episcopum sibi antistitem dari postu-
 laverant. In Fuk. codice post verbum ἤροιο
 punctum in summo apponitur. Deinde legitur
 τὸ τοῦ δι' ἐπιτυχίας τοῖς, &c. Nec aliter in libro Turne-
 bi Savilius verò ad oram libri sui ita emendarat: τῷ
 δι' ἐπιτυχίας τῆς πάντων καλῶν ἰσῶν. Quam lectiōnem
 sive ex conjectura, sive ex MS. codice profectam,
 equidem probare non possum. Malim certe ita
 legere: τίαν τιμιώτερον ἤροιο ἢ δι' ἐπιτυχίας τοῖς
 πάντων καλῶν ἐπιμορτωμοῖν, ut is sensus sit quem su-
 pra posui.

πλὴν ἐπὶ θείῳ ἰσῶν Non recte hunc locum cepit
 Christophorus. Intelligit enim Constantinus
 impetum illum animorum, quo Antiocheni Euse-
 bium sibi Episcopum adsciscere proposuerant.
 Sicut postea per κείων, intelligit iudicium quo
 eundem elegerant. Lego igitur ἐξ οὐρανόθεν κατὰ
 κρίσιν θεοῦ ἐπιτυχίας τοῖς ἀγαθοῖς, &c. ut scribitur in Fuk.
 ac Turnebi libro.

ἐπιτυχίας ἐπιτελεζομένων. In veteribus schedis
 Bibliothecæ Regiæ scribitur ἐπιτελεζομένων, quod valde
 placet. Sed scripti codices Fuk. Savil. ac Turnebi
 aliam lectiōnem præferunt: ἐπιτελεζομένων ἐπιτελεζο-
 μένων.

ἐπιτελεζομένων ἐπιτελεζομένων. Non dubito quin scriben-
 dum sit: ἐπιτελεζομένων ἐπιτελεζομένων. In codice Fuk. scri-
 ptum inveni: ἐπιτελεζομένων ἐπιτελεζομένων. Postetiam
 scribitur ἐπιτελεζομένων.

αὐτῆς τῆς νικητικῆς ἐπιτυχίας. Elegantissima lectiō-
 tia, quam Christophorus non intellexit. Mihi
 quidem, inquit Constantinus, ipsam victoriam vic-
 tise videtur is qui paci maxime studet. Itaque post vo-
 cem ἀντιποικιλιαν punctum ponendum est, ut habet
 codex Regius, Fuk. & veteres schedæ.

ἢ δι' ἐπιτυχίας ἐπιτελεζομένων. Id est, suis quilibet
 que limitibus contentus sit. Est enim γῶνιμος limes ag-
 gorum, unde Grammatici Scriptores dicunt, qui de li-
 mitibus agrorum scripserunt. Eadem ratione ἢ ἐπι-
 apud Græcos promiscuè sumitur, tam pro sententia
 quam pro limite. Ut enim limes agros, ita sententia
 lites & controversias terminat. Porro scribendum
 videtur ἐπιτελεζομένων ἀπολαύων. Sequitur enim κατὰ κρίσιν
 θεοῦ ἀπολαύων. Quamquam Fuk. ac Turnebi co-
 dex habet πάντων ἀπολαύων.

ἐπιτελεζομένων ἀπολαύων. Scribendum est ἐπιτελεζο-
 μένων ἀπολαύων. Non decet, inquit Constantinus, et
 huiusmodi deliberatio de eligendo in Eustathii locum
 Episcopo, aliis injuriam afferat. Nec alius Ecclesiam
 spoliare debetis. Paulo post assentior Scaligero &
 Christophorionio, qui τῆς πάντων ἀπολαύων emenda-
 runt. Atque ita in Fuk. & Savilii codice & in veteri-
 bus schedis scriptum inveni.

ἀντὶ ἐπιτυχίας, ἀντὶ τῆς ἐπιτυχίας, id est, sive minoribus
 cuiusmodi est Cæzarea, incolæ sint; sive majoribus
 civitatibus, cuiusmodi est Antiochia. Omnes,
 inquit, tam μικροπολίται quam magnarum urbium
 cives, æquales sunt apud Deum. Quare minora
 oppida non sunt spolianda suis Episcopis. Item
 paulo ante dixerat Constantinus; honores Ecclesi-
 asticos Æmiles esse omnes & æquali in pretio ha-
 bendos.

ἐπιτελεζομένων ἀπολαύων. Hæc ad præcedentem periclausum
 referri possunt. Atque ita post verbum ἀπολαύων
 punctum notandum erit, & locus sic veteren-
 dus: ἀπεδὲ ἄλλοι, quòd quidem ad communem
 fidem pertinet, nullatenus inferiores sint, huius-
 dem verum aperte volumus dicere. Quamobrem
 hoc non est hominem retinere, sed abripere, &c.
 Atque ita locus hic distinguitur in veteribus
 schedis.

ἐπιτελεζομένων ἀπολαύων. Ex his colligitur
 Eusebium nostrum Antiochiam venisse una cum
 reliquis Episcopis, qui Eustathium Antiochenum
 Episcopum in Synodo condemnarunt; & Antio-
 chenos post depositionem Eustathii eum penes se
 detinere voluisse. Hoc est quòd supra dixit Con-

stantinus οὐ καὶ θεῶν, ἀλλ' ἀφαιρέσει μάλλον. Idem tradit Theodoritus in lib. 1. cap. 21.

Page 518. ὁ τῆς ὑμετέρας συμφορῆς. Scribendum puto ὅτι τῆς ὑμετέρας συμφορῆς ἐστὶν ἀγαθὴ γνώμη σουδ' αὐτοῦ πλὴν πρ. εἰσενέγκασθαι. Subauditur enim ἕπο' κεινοῦ verbum θεῶν ἀεὶ. Quod si quis vulgaram lectionē tueri velit, equidem non magnopere repugnabo.

καὶ τῆς τῆς διαφορῶν συγκρούσεως. Melius ni fallor legeretur τῆς τῆς διαφορῶν συγκρούσεως. Id est, ex multorum hominum collisione scintilla & flammæ excitari solent. Conjecturam nostram codex Fuk. nobis tandem confirmavit, in quo diserte scribitur τῆς τῆς διαφορῶν συγκρούσεως.

ἢ οὐ τὸν ἵππον ἐκείνον ἀποσάμωρος. Christophorus hunc locum ita vertit: Ex quo portu sorabius seditionis praterite ejectis, pat. amentis statu concordiam in eorum locum inducite. Verū in ea versione, multa sunt quæ probare non possum. Primo enim quod per βῆσον ἐκείνον sordes seditionis intelligit, non placet. Mihi quidem videtur Constantinus innuere causam illam, propter quam depositus fuerat Eustathius; stuprum videlicet cuiusdam mulierculæ, de quo Theodoritus in lib. 1. historię. Idem etiam significat Constantinus paulo post, ubi dicit: πᾶν γὰρ πλὴν ναυῶν νομεινὸν ἔργον, ἢ πᾶσι τῆς ἀντιόχας ἀνάλωται. Id est, quidquid navim corrumpebat, tandem ex sentina exhaustum est. Ubi tamen Christophorus sordes seditionis iterum interpretatur. Verū quomodo sordes de seditione dici possint, equidem non video. De stupro verò quod Eustathio obiciebatur, quin optime dicantur nemo dubitare potest. Est autē hic metaphora à portibus, qui purgari solent, quoties luto & cuiusque modi ruderibus oppleti sunt. Jam verò verba illa ἢ οὐ, posset aliquis interpretari adverbialiter: atque ita legendum esset ἀντιόχας κατὰ, quod certe non displicet. Ita, inquit Constantinus, Deo placeam ut vos amo, & vestræ lenitatis portum diligo, postquam ejectis illis sordibus concordiam cum probis moribus induxistis. Certe hic sensus valde mihi aridet præ vulgata lectione. Jam enim concordēs erant Antiochenes, & pacata erat seditio, tunc cū hæc scriberet Constantinus, ut patet ex initio hujus Epistolæ.

τὸν ἀρδαρτοὺ φθαρτοὺ ἠγείθε. Tota hæc Epistola passim corrupta est; sed præcipue hæc clausura mendis leatet. Quid enim sibi volunt hæc verba? Ego non dubito quin legendum sit ἀρδαρτοὺ φθαρτοὺ ἀγέτη. Utitur enim hic Constantinus perpetua metaphora à navigatione, & Christianos comparat negotiatoribus qui mercaturæ causa navigant. Pergite, inquit, felici cursu ad lumen æternum, vexillo crucis in navibus vestris erecto, & incorruptas merces in navem imponente. Jam enim quidquid navem corrumpere poterat, exhaustum est. Ita levi ac prope nulla mutatione facta, elegans & apertus jam sensus exiit.

ὁ δὲ μὲν τὸ οὐράνιον εἰς οὐκ ἀραμόντις. Scribendum puto ὁ δὲ μὲν οὐραίων. Est enim metaphora à navigatione. Sic οὐραίων ἀραμόντις apud Sophoclem pro felici cursu navigationis; & οὐραίων οὐραίων ἀραμόντις dicitur, quæ secundo fertur vento.

τὸ ἀπάντων. Scribendum videtur una voce τούτων. quomodo etiam Savilius in suo codice emendat. In Fuk. codice legitur ἀπάντων τὸ ἀπάντων.

A Finis autem hujus Epistolæ sic restituendus videtur, ἢ καὶ θόλου τι φράζασθαι, ἢ πλὴν ἀρχῆν ἐπιχειρήσαι μὴ συμφέρον δοκοῦντι. Quam lectionem in versione mea secutus sum. Vocat autem Constantinus ἀβουλον σουδ' αὐτοῦ, studium quod Antiochenes erga Eusebium declaraverant, cū eum sibi Episcopum ambirent. Potest etiam intelligi studium Antiochenium erga Eustathium, cujus obdicationem ægre ferentes, seditionem concitaverant. In manuscriptis codicibus Fuk. Sav. & Turnebi hic locus ita scribitur ἐπιχειρήσαι ἢ μὴ συμφέρον εἶναι ἡμῶς δοκοῦνται. Sed planior est scriptura quam in veteribus schedis reperimus, ἐπιχειρήσαι μὴ συμφέρον δοκοῦνται.

In Caput LXI.

B βασιλῆως ἐπιτολὴν πρὸς ἡμᾶς. Hic titulus ab ipso Eusebio perscriptus est, ut apparet. Ait enim ipse de se πρὸς ἡμᾶς. Quare non opus erat alio titulo. Porro ex hoc loco aperte colligitur, hos libros ab Eusebio Cæsariensi scriptos fuisse. Quod cū innumeris argumentis ac testimoniis probari possit, miror tamen Jacobum Gothofredum id negare aut sum fuisse. In codice Fuk, qui titulos singulis capitulis præfixos habet, defunt hæc verba. In Regiis autem schedis ad latus adscripta sunt.

πᾶσις ἐκκλησίᾳς ἐπιτολὴν εἶναι. Baronius ad annum Domini 324. numero 145. hæc verba sic exponit: Ecclesiæ, inquit, Antiochenæ curam vocat Constantinus Episcopatum totius Ecclesiæ, quod Antiochia metropolis esset totius Orientis. Verū quod pace summi viri dictum sit, alius videtur esse sensus horum verborum. Nam cū omnes civitates Eusebium Episcopum habere vellent, ut paulo post testatur Constantinus, omnium consensu dignus erat Eusebius totius orbis Episcopatu.

ἠγῶν τὰς ἐπιτολὰς. In codice Fuketij & Savilij scriptum est ἐπιτολὰς ἐπιτολὰς. Malim tamen scribere ἠγῶν τὰς ἐπιτολὰς, &c. Paulo ante ubi legitur οὐραίων φαίνται codex Fuketij & Savilij addunt ἠγῶν.

In Caput LXII.

Θεοδότου. Hic Theodotus Episcopus erat Laodiceæ in Syria; Narcissus verò Episcopus Neroniadis in Cillicia; Aëtius Episcopus Lyddæ in Palæstina: omnes Aëtianarum partium fautores. Qui cū Antiochiam venissent unā cum Eusebio Nicomediensi & Eusebio Cæsariensi, Eustathium deposuerunt, ut scribit Theodoritus in libro 1. historię cap. 21. Aëtius tamen ad orthodoxorum partes postmodum se recepit, teste Philostorgio in lib. 3. cap. 12. & Athanasio. Jam Alphæus Apameæ in Syria Episcopus; Theodorus deniq; Sydonis in Phœnicæ Antistes nominantur inter Episcopos qui Nicænæ Synodo subscripserunt. De Theodoto loquitur etiam Athanasius in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ.

ἀνακίου ἐπιτολῆς. De Acacio Comite Orientis ni fallor, Constantinus supra in Epistola ad Marcellinum Hierosolymorum Episcopum. Strategius verò is est, qui alio nomine Musonianus dicitur, de quo multa notavi ad lib. 16. Amm. Marcellini. Missus fuerat Antiochiam ab Imperatore Con-

stantino ad sedandum tumultum, ut dixit Eusebius supra.

τῶ τῷ δικαίου λόγῳ προσκλιθεῖς. Malim scribere προσκλιθεῖς.

προαιρέτως ἐπιείκην. Libentius legerim συναίστως προσαιρέσιν. Porro ex his verbis quæ à Christophorfonio malè accepta sunt, apparet Episcopos qui Antiochia convenerant, à Constantino per literas petiisse, ut juxta populi Antiocheni & ipsotum voluntatem Eusebius ad Antiochenam sedem transferretur. Itaque verba illa ὡς τε κατὰ τὴν πλὴν τῶ λαοῦ ἢ πλὴν τῆς ἐπιείκειας συναίστως προσαιρέσιν, &c. desumpta sunt ex Epistola Episcoporum Antiochia congregatorum ad Imperatorem Constantinum missa.

πλὴν γὰρ τῶ τῷ βίου ζῆματα. Non displicet conjectura doctorum virorum, qui emendarunt τὰ ζῆμα τῷ ἐπιστοίου ζῆματα τὸν δις μὲν &c. Posset etiam locus sic emendari ἀπὸ τοῦ γὰρ ἐπιείκειας, &c. Verum prior lectio confirmatur auctoritate codicis Fuketij & Savilij, Tantum delendus est articulus postpositivus α', qui in Fuketij codice non habetur.

ἀφῆται γὰρ εἰς ἐμὲ ἐμφρόνιον. In codice Fuketij & Savilij ita legitur hic locus ἀφῆται γὰρ εἰς ἐμὲ συναίστως ἐμφρόνιον, &c. quam lectionem secutus est Christophorfonus, sed vulgata lectio longe præstat ἀφῆται γὰρ εἰς ἐμὲ. Id est, per venit ad me, ut vertit Musculus, seu nuntiatum est mihi.

ζῆμα τὸν ἀρεθυσίαν. Supple πολίτην, quam vocem δὸτ' ἀποθεῖ repetendam esse, minime advertit Christophorfonus. Ceterum πολίτης non tantum significat eum qui ex aliqua urbe oriundus est, sed potius qui in aliqua urbe domicilium habet, & inter cives relatus est, sive in ea natus sit, sive alibi.

ὅν ὄν' τῆς τῆς αἰτίας ταύτης Ἀλέξανδρος. Idem scribit Athanasius in libro de Synodis Arimini & Seleucia; Georgium hunc scilicet qui postea Laodiceæ Episcopus fuit, primum ab Alexandro Alexandrinorum Episcopo presbyterum esse factum: postea verò ob impietatem depositum esse ab eodem Alexandro. Sed & in Apologetico adversus Constantium pag. 728. eundem ab Alexandro depositum esse scribit, idque ipsum disertè confirmant Patres Sardicensis Concilij in Epistola Synodica. Idem Athanasius in eodem de Synodis libro pag. 886. Georgium hunc Antiochia commoratum esse testatur. Porro hunc locum ex schedis Regis ita distinxit ὅν ὄν' τῆς τῆς αἰτίας ταύτης Ἀλέξανδρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατεσχόσατο, εἶναι πλὴν πρὸς ἐν δοκιμωτάτους, & sic Musculus.

τὸς προσχειρομένους. Mutilus esse mihi videtur hic locus, quem ita supplendum esse existimo: καὶ ὡς οὐκ εἶχε δὴ λῶσαι τῆς ἐπιείκειας ὑμῶν ταύτης, ὑμεῖς δὲ προσχειρομένους τούτους τῆς ἐπιείκειας, &c. Quam lectionem in versione mea sum secutus, τούτους Euphronium & Georgium supradictos intelligit. Ex quibus Euphronius quidem postea fuit Episcopus Antiochia, & quidem proximo loco post Eustadium, ut scribunt Socrates, Sozomenus, & Theodorus Mopsuestenus apud Nicetam in Thesauro orthodoxæ fidei. Georgius verò is est ut dixi, qui postea Episcopus fuit Laodiceæ. In codice Fuk. scribitur τὸς τε προσχειρομένους. Porro autem notandum est, Arianos homines pro orthodoxis hic laudari à Constantino: seu quia errorem suum adhuc tege-

abant, seu quia Ariani aures eius atque animum occupaverant.

προχειρομένους. Nihil hinc vidit Christophorfonus. προσχειρομένους in electionibus, est proferre ac proferre in medium nomen alicujus, ut vocatur an dignus sit eo munere de quo agitur. Quod ἐπιείκειας vocat Constantinus in Epistola ad populum Antiochenum. προσχειρομένους sequebatur examinatio, deinde electio, ac postremo ordinatio seu consecratio. Certe προσχειρομένους aperte distinguitur à χειροδία in Epist. Patrum Concil. Nicen. ad Episcopos Ægypti. Sic enim statuunt de Meletio μετρίαν ἔξουσίαν ἔχειν, κατὰ προσχειρομένης μετρίχειρομένης. Et paulo post de Episcopis à Meletio ordinatis præcipiunt: τοῦτοις ἡδὲ μετρίαν ἔξουσίαν εἶναι τῆς ἀριστοκρίτους ἀντιθέσεως προσχειρομένης. De Catholicis verò sacerdotibus qui se puros à Meletij schismate servassent, ita fanciunt: ἔξουσίαν ἔχειν ἢ προσχειρομένης, ἢ ὄνομα ἐπιείκειας τῶν ἀρίτων κληρῶν.

In Caput LXIV.

ζῆμα. In Fuk, Sav. & Turnebi codicibus scriptum inveni χειρονοίας, prout Scaliger, Christophorfonus aliique in suis libris repererunt.

μαρὰ παραπίθουσι. Forte παραπίθουσι est negligentia & dissimulatio. In codice Fuk. Savil. ac Turnebi ὑπερθεσις legitur. Paulo post scribitur codice Fuk. εἰς δημοσίας ὄψεις φέρειας.

In Caput LXV.

ὁ πᾶντα τῆς δεσπομοίας. Prima vox delenda est utpote superflua. In Fuk. Sav. & Turnebi codicibus legitur ὅν' πᾶντα. forte ἰπῶν τα, &c. ἀφαιρέδιντας. Male Christophorfonus vertit διντας. Neque enim Constantinus basilicas hæreticorum dirui jubet, sed ipsis adimi & Ecclesie Catholice tradi. Similes sunt Imperatorum Constitutiones in codice Theodosiano, titulo de hæreticis. Porro ab hac Constantini lege excepti prius fuerant Novatiani, ut patet ex lege à eodem titulo. Verum hæc ultima Constantiani sanctione, una cum ceteris hæreticis & schismaticis comprehensit.

τὸ σωαζοεῖν. Rectius in codice Fuk. scribitur τὸ σωαζοεῖν. Nam σωαζοεῖν proprium est hujus rei vocabulum, Latini uno verbo dicunt colligere, ut plurimis exemplis probari potest. Unde & collata ab ipsidem dicta, quæ Græce σωαζοεῖν. Optatus in libro 2. ubi de Episcopis Donatistarum in urbe Roma loquitur: Sed quia quibusdam Afris urbica placuerat commoratio, & hinc à vobis profecti videbantur, ipsi petierunt, ut aliquis hinc qui illos colligere mitteretur. Et paulo post: Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta & quod excurrat, basilicas, locum, ubi colligere non debebant.

τολμήσει προτεθέν. Ultimam vocem non intellexit Christophorfonus, quæ legibus & Constitutionibus Principum addi solebat, idque interdum manu ipsorum. Sic in novella Theodosij de reddito Jure armorum legitur: Et manu divina. Propriam amatissimo nostri populo Rom. & ad latius data & Calend. Julias Romæ Valentiniانو & Anatolio Cæs.

pag. 52

solio Coss. Vide quæ notavi supra ad lib. 2. cap. 42. hujus operis. Recte igitur in codice Regio post vocem τῶν μήτεi punctum apponitur. In Fuk. exemplari deest verbum φορεθῆντα.

In Capite LXVI.

κατηρονομένοι. In codice Regio scholium ad marginem adjectum est hujusmodi, καθ' ὅποιον κριθμένοι.

διερυνάξαι τὰς βίβλους διηρόνως ὀνόμα. Ergo præter supradictam Epistolam Constantini ad hæreticos, alia lex fuit, quæ libros hæreticorum conquiri & cremari jubebat; aut Epistola illa non integra ab Eusebio prolata est. Porro scribendum est ἐπὶ τῆς διερυνάξαι, & mox ἡλίκοι τὸ ἄπειρημίνος, &c. rejecta codicis Fuk. scriptura, quæ nescio quo casu in editionem nostram irrepsit.

τῆ ἀλλήθει εἰσαγομένων. Malim scribere τῶν συναγομένων. Nam συναγει proprie dicitur Episcopus qui conventum habet. συναγομένοι verò sunt laici qui ad Ecclesiam conveniunt. Unde & συναγει conventus est Ecclesiasticus. Dionysius Alexandrinus in Epistola 5. ad Xystum Papam: τῶν γὰρ συναγομένων ἀδελφῶν πιστὸς νομίζομαι ἀρχιεπίσκοπος, &c. Male igitur Sealiger, Christophorus & Gruterus emendant συνασσομένους. Christophorus quidem adsciticiis vertit, quod nullomodo ferri potest. In codice Fuketij & Savilij scribitur etiam συνασσομένους. ἀμιλῆτως. Omnino scribendum est ἀμιλῆτως.

Nam schismaticos quidem sine mora receptos esse ait in Ecclesiam; hæreticos verò post diurnam poenitentiam. Quippe Ecclesia semper benignius & clementius schismaticos excipere solet quàm hæreticos. Cujus rei illustre exemplum habemus in Synodo Nicana; quæ cum Arianos anathemate perculisset, Meletianos leviter castigatos in communionem recepit. Quæ sit autem differentia inter hæreticos & schismaticos, docet Basilius in prima Epistola Canonica ad Amphilochem: ubi hæc tria distinguit, αἱρεσις, ἡερέσια, & ἡερασσομενῶν. Schismaticos tamen peiores esse hæreticis contendit Chrysostomus in Epist. Pauli ad Ephesios Homilia 11.

ἐξ ὀρεινῆς. Improprie ὀρεινῆς dixit pro peregrina regione. Quod cum Christophorus minime animadvertisset; coloniam vertit gravi errore.

ἐξ τούτου δὲ μόνου. Delenda est vox μόνου quæ sensum turbat; nisi μόνου pro singulari & eximio sumas. Porro Christophorus aliter hunc locum interpretatus est. Sic enim vertit: Cujus præclari facinorosi causam Imperator Deo acceptam retulit. Neque aliter Musculus. Ego verò has voces πῶς αἰτίαν ἐχράθετο, vel potius ἐπεχράθετο, de Constantino ipso interpretatus sum. id est, hujus facinorosi Imperator auctor fuit. Sed & Joannes Portesius, qui primus hos libros interpretatus est, eodem modo vertit hunc locum. Sic enim habet: Id verò unicum ab orbe condito factum, homini Dei tutela præclaro, tum acceptum etiam relatum est.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM QVARTVM EVSEBII DE VITA IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Capite I.

Πατρικῶν ἀξιωματίων. Scribendum procul dubio ἐπαρχικῶν ἀξιωματίων ex libris Christophori ac Sav. vel certe ἐπαρχικῶν, ut legitur in Fuk. ac Turnebi. ἐπαρχοὶ vel ἐπαρχοὶ sunt Præfecti Prætorio. Et ἐπαρχοὶ quidem dicuntur, eo quòd ceteris rectoribus ac iudicibus antecellant. ἐπαρχοὶ verò appellantur ex eo quòd sub Principis ditione constituti ceteris præfint. Itaque parum refert, ἐπαρχοὺς dixerit an ἐπαρχοὺς. Vulgata autem lectio ὑπατικῶν, hic nullomodo ferri potest. Cum enim infra de Consulari & Senatoria dignitate dicat, superfluum esset de consulatu mentionem hic facere. Nec dici potest, consulares infra intelligi qui provincias regebant. Nam primo emendandum esset τῶν ὑπατικῶν, quæ vox paulo ante legitur. Deinde ἡγεμόνας nomine Consulares etiam comprehenduntur: adeò ut necesse non sit Consulares seor-

sum recensere. Denique cum omnes hic enumerentur dignitates, non est verisimile Præfectos Prætorio omisos fuisse, quorum numerum auxit Constantinus, ut testatur Zosimus. Erant autem Præfecti Prætorio tunc quidem temporis Clarissimi tantum, ut docet Epistola Constantini quam retulit Eusebius supra; ubi vide quæ notavi. Sed & sub Constantio principe, Clarissimi dumtaxat vocabantur Præfecti Prætorio, ut docet Proestatio plebis Alexandrina. quam refert Athanasius ad calcem Epistolæ suæ ad solitarios, ἀνεπηκεν πάντα εἶναι πῶς εὐσεβῶς τε ἀγρούσου, ἐξ πλεῖστον ἄν τὴν λαμπρότητα ἐπαρχῶν. κομίτων δ' εἰ μὲν πρῶτε τὰ γέματα. De Comitibus ordinis primi, itemque ordinis secundi ac tertij passim mentio fit in vetustis inscriptionibus, & in Codice. Horum alij erant intra palatium; & in consistorio, qui postea Comites consistoriani dicti sunt; alij erant Comites Domestici. Vetus inscriptio in Theauro Gruteri pag. 406.

Pag. 527.

FL. EUGENIO V. C. EXPRÆFECTO PRÆT. CONSULI ORDINARIO DESIGNATO. MAGISTRO OFFICIORUM OMNIUM. COMITI DOMESTICO ORDINIS PRIMI, &c.

De iisdem Comitibus Domesticis extat alia vetus inscriptio in ædibus Barberinis, quæ hic meretur adscribi.

M. NUMMIO. ALBINO. V. C. QUÆSTORI CANDIDATO. PRÆTORI URBE. COMITI DOMESTICO. ORDINIS. PRIMI. ET CONSULI ORDINARIO. ITERVM NVMMIVS. SECYNDVS. EIVS.

Hic Nummius Albinus consul iterum ac Præfectus urbi fuit temporibus Gallieni, ut constat ex Fastis, & ex vetere libro de Præfectis urbi. Unde colligitur, hanc comitivam dignitatem ordinis primi ac secundi, non à Constantino primùm institutam fuisse, ut censuit Cujacius in notis ad codicem Justiniani; sed diu ante Constantini tempora usatpatam.

In Caput II.

pag. 528. τὰς τῶν καρπῶν οἰκήτορας. Hæc locutio ferri non potest. Mihi videntur transposita hic esse vocabula, & hic quidem legendum esse: τὰς τῶν ἀγρῶν οἰκήτορας. Supra vero scribendum, τοῖς τῶν καρπῶν διαβάσαι. Turnebus ad oram libri sui pro οἰκήτορας emendat ἀτάτορας. Vel certe scribendum esse ait τῶν καρπῶν οἰκήτορας.

In Caput III.

ἐξισωτὰς. Hos Latini vocant peræquatores, de quibus mentio fit in lib. 14. codicis Theodosiani, titulo de censitoribus, peræquatoribus & inspecto-ribus. Fere autem ex Senatu ad id munus eligebantur à Principe, qui in provinciis quæ se tributorum mole oppressas esse querebantur, censum peræqua- rent. Vetus inscriptio apud Gruterum pag. 361.

L. ARADIO VAL. PROCVLO V. C. PRÆTORI TVTELARI LEGATO PRO PRÆTORE PROV. NVMDIÆ PERÆQVATORI CENSVS PROV. GALLECIÆ. Extat etiam oratio nona Gregorij Naz. ad Julianum Peræquatorem εἰς ἐξισωτῶν Ἰουλιανόν.

In Caput IV.

ἰδιωρεῖτα νενικηκότες. Transposita hic esse vocabula nemo non videt, quod frequenter admissum est in his libris. Scribe igitur meo periculo ἰδίαν μὴ τὸ ληφθέν παρ' αὐτῶ μέρει ἥτις ἀπαλάττειτο χαίρων τῶ νενικηκότε, ἰδιωρεῖτα, &c. In codice Fuk. desunt hæc verba τῶ νενικηκότε. Turnebus verò ac Savilius ea collocant post vocem ἀπαλάττειτο. Idem Savilius ad oram libri sui notavit fortè scribendum esse χαίρων. sublata distinctione post vocem ἀπαλάττειτο. Quod cum legissem, magnopere gavilus sum conjecturam meam doctissimi viri iudicio confirmari. Sed quod ibidem addit Savilius Christophorsonum ita legisse videri, in hoc certe ei non assentior. Christophorsonus enim legit χαίρων & vertit libenter. Ceterum Turnebus hic emendat τὸ ληφθέν, quod placet.

In Caput V.

τι δὲ μίχρα λόγου. Non dubito quin scribendum

sit τι δὲ μίχρα λόγου πᾶρρητον ποιῆσαι. Quæ emendatione nihil certius. Certe in schedis Regij legitur τι δὲ μίχρα. Savilius ad oram libri sui emendat τι δὲ μίχρα πᾶρρητον ποιῆσαι. In codice Fuk. ac Turnebi hic locus ita legitur τι δὲ μίχρα λόγου πᾶρρητον ποιῆσαι.

τα σκεδῶν ἢ σαυρομάτων. Pro Scythis Gothos dicit Socrates in lib. 1. cap. 18. & Sozomenus in l. 1. cap. 8. Certe Græci Scriptores σκεδῶν vocare solent, quos Latini Gothos. Ita Libanius, Theodoretus, Eunapius, alique complures. Porro Gothi victi sunt ab exercitu Romano in tertis Sarmatarum die 12. Calendæ Maij Pacatiano & Hilariano Coll. ut scribitur in Fastis Idatij, id est, anno Christi 332.

δασμῶν τῶν πρὸθεν τῶν αὐτῶν ἄρχων. Idem tradit Socrates in loco supra citato. Sane Jordanes in libro de rebus Geticis agens de Philippo Imp. ait Romanos Gothis tributum quotannis solvisse. Sed & Petrus Patricius in excerptis legationum idem testatur de Tullo Menophilo ubi de Carpis scribit.

ἢ ἡ δὲ ἄν. Lego καὶ ἡ δὲ ἄν. &c. ex codice Fuk. Turnebi & schedis Regij.

In Caput VI.

πάντα τὰ ἄλλα τῆς οἰκίας. Scribendum ex codice Fuk. τῆς οἰκίας. Porro hæc Sarmatarum adversus dominos conspiratio contigit anno Christi 334. In Fastis quos Idatianos nuncupavit Jacobus Simonides, ita scriptum habetur: Optian & Paulina. Hæc Coll. Sarmata serui universæ genti dominæ suæ in Romaniam expulerunt. Consentit etiam Hieronymus in Chronico, qui servos illos Sarmatas limigetes appellat. Nec aliter Amm Marcellinus. Vide excerpta de Gestis Constantini.

In Caput VII.

πρὸ τῆς αὐλῆς. Scribendum est αὐλῆς, ut scribitur in codice Fuk. & schedis Regij. Sic Græci vocabant januam domus quæ intrantibus prima occurrit: eamque limitem esse ducebant, quem transgredi indecorum matronis habebatur. Philo in libro de specialibus legibus διηλείας δὲ οἰκουρίας ἢ ἐστὼ μὴ πᾶρθένοι μὲν εἰς αὐτὰς αὐτῶν, πᾶρ μετὰ τὴν ἐξουσίαν, τελείαι δὲ πᾶρ τὴν αὐτῶν αὐτῶν. Aludie procul dubio Philo ad verbum Menandri, quos refert Stobæus cap. 163.

τὰς τῆς γαμῆτις ὀρουσῶν ἑσπερῶν τῶν αὐτῶν διὰ τὸ αὐτῶν πᾶρ τῶν ἀρῶν αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν τῶν αὐτῶν τὸ δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν, εἰς τὴν αὐτῶν τῶν αὐτῶν ἔτι λειδορῶν μὲν, κινῶν αὐτῶν ἐργῶν μὲν.

Idem Menandri verbum tacite designat Harpocrationis in voce αὐλῆς.

ὡσπερ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γαμῆτις. Supervacua videntur hæc verba, nisi forte Eusebius ita rem ipsam clarius exprimere voluit, in gratiam eorum qui id præteritum non viderant. Solebant enim Imperatorum imaginæ ita pingi, ut legati Barbarorum eis munera offerrent, aut provinciæ aurum tribuerent, ut videtur etiam in Notitia Imperij Romani.

ἀνθρακασθορας μίνας. Barbaricum genus texturæ intelligit, cujusmodi est illud apud Virgilium in libro primo Aeneidos.

Et circumtextum croceo velamen acantho.

etius

ἐπίμαθι καὶ ἰσομαθίαι ἀξιωμασί. Idem scribit Amm. Marcellinus in lib. 21. pag. 190. & 195. Qui imper. ut primū augenda barbarica vulnatis auctorem immo-

Αἰλιούδης γρηναίος, καὶ ἀφ' ἑστέρας περὶ τῶν ἐπιφανέων ὀργισμῶν, &c. Locus hic Themistii desumptus est ex libro de immortalitate animæ, in quo Themistius animam esse immortalem adstruebat, tum pluribus aliis argumentis, tum eo quod mortem Græci τελευτήν vocant quasi τελευτήν, id est mysterium. Atque ut hæc duo nomina inter se simillima sunt, ita res ipsæ illis nominibus designatæ miram habent similitudinem. Nam in mysteriis quidē primū vagi errores & circuitus molesti, & pavidi ingressus per loca tenebrosa, & longissima itinera cum lassitudine. Inde antequam ad finem veniatur, cuncta terribilia; tremor, horror & cum stupore admiratio. Ad extremum vero admiranda quædam lux occurrit, & amœna quædam loca ac pura, in quibus sacræ voces audiuntur, & divina simulæra videntur, &c. Ad eundem ritum

B ἐξομοίη ἡμᾶς τοῖς ἐν ἑβαρχμαῖς τελευταῖς τὰ φάσματ' ἡμᾶς τὰ δειμάτα φοροῦσιν ἀγχοῖ. ἢ λαζήνη κατ' ἑρμῆ. In codice Fuk. scriptum invenī κατ' ἑρμῆ quod magis placet. In eodem exemplari legitur πολλά τῶν ἰδίων.

In Caput VIII.

De hac legatione Saporis ad Constantinum solus, quod sciam, loquitur Libanius in oratione quæ βασιλικῶς inscribitur pag. 119. ubi scribit Saporem Persarum Regem, cum bellum Romanis inferre constitueret, ferroque ad eam rem opus haberet, fraudulento ulum consilio Legatos ad Constantinum misisse, qui illum tanquam dominum adorarent, festique maximam copiam ab eo peterent; specie quidem, ut barbaros quosdam sibi vicinos armis ulsceretur: sed revera, ut eo ferro adversus Romanos uteretur.

In Caput IX.

βελαιὶς σωτηριοῦ ἐλπίσι. Scribendum sine dubio σωτηρία, quamquam apud Theodoritum in libro 1. cap. 25. ea vox deest. Epiphanius tamen Scholasticus eam vocem agnoscit, ut docet ejus versio in lib. 3. historia tripartita.

In Caput XI.

τοῖς αἰσῶν τούτοις. Longe aliter hic locus legitur apud Theodoritum, hoc scilicet modo: ἰσχυρῶς τοῖς παθόμενα ζήλοισι τὶ δεῖξῃ. Optime, meo quidem iudicio. Nec aliter scripserat Constantinus. Omnes, inquit, retro Principes qui Christi fidem persecuti sunt, adeo funestus exitus oppressit, ut univesum nunc hominum genus, principum illorum calamitates pro omni supplicio imprecari soleat iis, qui illos imitari studuerint. Quid hoc sensu planius & elegantius? αἰσῶν δειγμα igitur hoc loco pœnam significat; quo sensu ea vox frequenter à Græcis usurpatur, ut notavit Agellius. Porro ἰσχυρῶς τὶ δεῖξῃ τὰς συμφορὰς, eleganter dicitur pro eo quod Latini dicunt imprecari. Sic ἰσχυρῶς δεῖξῃ dicunt Græci, ut supra notavi. Epiphanius scholasticus hunc locum ita vertit: Sed illos omnes finis comprehendit exisiosus, ita ne omne genus hominum post eos exurgens, clades illorum pro maledictionis exemplo proponere videatur.

Pag. 532.

Ἔτι λαζήνη ἔστιν. Hunc locum mutilum esse nemo non videt: quem in Moræ libro eodem plane modo quo in editione Genevensi suppletum invenī: τὰ αἰσῶν τελευτήν τὸ κρηπίον δὲ ἡμᾶς βελαιτίων δὲ ξυμφορῶν. Verūm quisquis hunc locum ita emendavit, malus profecto conjector fuit atque imperitus. Quis enim unquam ita locutus est: πῶς ἔστι τὸ κρηπίον βελαιτίων. Quanto facilius erat ac tutius hanc lacunā suppleri ex Theodorito, apud quem hæc Epistola Constantini ad Saporem integrior legitur & emendatur. Codex tamen Fuk. & Sav. eodem modo supplet hanc lacunā quo Genevensis editio. Nec movere nos debet, quod hæc locutio barbara est. Nam Epistola hæc Constantini, primū latinè ab ipso scripta fuerat: deinde in Græcum sermonem conversa est ab imperito interprete. Idem contigit reliquis Constantini Epistolis & orationibus.

In Caput X.

ἡ δὲ ἡλαμπηδόνια. Christophorus sacrificiorū flammam interpretatur. Camerarius incantationum igniculos, rectius. Ignis enim nescio qui in mysteriis paganorum, & lux quædam post tenebras emicabat. Quod arte magica & nescio quibus præstigiis faciebant dæmonum sacerdotes, ut auctoritatem ac reverentiam sacris suis conciliarent. Apulejus in lib. 11. Accessi, inquit, consinium mortis: & calcato Proserpina lumine per omnia velius elementa remeavi. Nocte media vidi Solem candido coruscantem lumine, &c. De hoc ritu locus est elegans Themistii apud Stobæum cap. 274. qui hic meretur adscribi: τὸ δὲ παθεῖν πάθος ὁμοῖοι τελευταῖς μεγάλαις κατοργαζομένοι: διὰ τὸ ἴσημα τῆ ἱερωματι καὶ ἔργον τῶ ἔργῳ τῆ τελευτῆς τελευτῆσαι φοροῦσιν: πλάναι τὰ φάσματ' ἡμᾶς, καὶ ἀποδρόμαι, καὶ κοπιᾶσιν, καὶ δὲ σὺν τῶν τῶν ὑποσπῶν περιεῖαι καὶ ἀτιλεσθῶσι: ἢ ἅπερ τὸ τέλος αὐτῶν τὰ δεινά πάντ' αἴφην καὶ πρόμος καὶ ἰδὴ καὶ δαμάσθῃ. ἐν δὲ τούτοις τὶ θαυμάσιον ἔστιν ὅτι, ἢ τὸ ποικίλα καὶ λειμῶνι ἰδὴ ἔσαντο, φωνὰς καὶ χοροὺς καὶ στυμμάτων ἀνοσμάτων ἱερῶν καὶ φαντασμάτων ἀγίων ἔχοντες: ἐπὶ δὲ παντελῆ ἡδὴ καὶ μνημονίαν.

τῆς ὑπ' αὐτῶν αἰχρόνης. In historia Theodoriti rectius legitur: τῆς ἐπ' αὐτῶν αἰχρῶν π. τὸ παρ' ὑμῖν τῶν παλαιῶν διποφωσῶν. Valerianum intelligit, qui à Persis captus, ignobili apud eos servitute confenuit, & privato dedecore triumphum Persarum nobilitavit. Id est, victoriam Persarum de Romanis celeberrimam fecit suā ipsius ignominia. Hic est sensus ejus loci, quæ nec Epiphanius, nec reliqui Interpretes assecuti sunt. In codice Fuk. & Turnebi legitur ἀποφωσῶσα, non male.

In Caput XII.

τῶν κατὰ λόγῳ. Rectius apud Theodoritum legitur τῶν τῶν κατὰ λόγῳ. Hæc enim referuntur ad verbum κεκόσμηται. Mox scribe ἰπὶ τῶν δὲ τῶν ex Theodorito ac Nicephoro.

In Caput XIII.

ὅ, σὶ σοὶ κἀμῖθ. Apud Theodoritum & Nicephorum legitur ὅ ἐστι σοὶ κἀμῖθ. In editione Jacobi Simonidi legitur ὅ τῆς ἰ, &c. Quæ verba Epiphanius scholasticus sic latine vertit. Tu ergo optime gu-

hh

bernaveris, si fueris sicut illi, & habuerit commu-
 ne quod illi. Joachimus autē C. Amerarius qui Theo-
 dorigi historiam latine interpretatus est, ita vertit: *O-
 ptime igitur tecum, similiterq; cum illis optime agitur,*
quia communiter cum utrisque. Et sic fere Joannes
 Langus. Mihi tamen hic sensus non satisfacit. Olim
 quidē scribendū putabam: *ὅτι σὺ καὶ κείνοις, καὶ κείνοι σοί.*
 Quā lectionē in versione mea lecutus eram. Sed nūc
 re attentius examinata, Theodoriti ac Nicephori le-
 ctionem retinendam cenfeo, & totum locum sic in-
 terpreto. Opto igitur, ut & tuā res quā florentis-
 sima, & illorum perinde sint florentissimæ; hoc est,
 utriusq; vestrūm ex æquo. Ita sensus est apertissimus,
 & sequentia egregie convenient. tantum *ἐπαύχοι* in
 optativo scribendum erit. Musculus certe legit *ἐπαύ-
 χοι*. sic enim vertit: *Cedit igitur id tibi optime & illis*
similiter: & tibi inquam & illis. In codice Fuk. legi-
 tur *ὅτι σοί*, sine illa voce *καὶ κείνοις*.
πατέρα Θεόν. In Theodorito ac Nicephoro legitur
πατρὸν, ἰδίω τε καὶ ἐν κοινῷ. Nec aliter legit Epiphanius
 scholasticus, ut ex versione ejus apparet.

In Caput XIV.

pag. 533. *πῶς πολιτείας.* Christianam religionem intelligo,
 quam omnes propemodum Gentes tunc temporis
 amplexæ sunt, abjecto patriæ superstitionis errore.
τοῖς ἑκκλησιαστικῶν προσώποις. Scribe τοῖς τε τῶν ἐκκλη-
 σιαστικῶν. Nisi malis scribere *ἐνικλιέντες*, ut legitur in
 codice Fuk. Sav. & Turnebi.

In Caput XV.

πίστει ἐν Θεῷ. Anastasius Bibliothecarius in vet-
 sione septimæ Synodi, ubicumq; vox *ἐν Θεῷ* occur-
 rit in Græco, *deificum* interpretatur. Sic deificos li-
 bros Latini vocabant codices sacræ Scripturæ, ut le-
 gitur in gestis purgationis Cæciliani.
κατὰ τινος πύλης. In codice Fuk. ac Turnebi & in
 schedis Regiis legitur *κατὰ τινος πύλης*, longe recti-
 us, ut equidem cenfeo. Ait enim Eusebius, non in
 omnibus, sed in quarundam urbium palatiis Con-
 stantinum ita depictum fuisse.
τῶν χειρῶν ἐν τεταμένῳ. Quisquis fuit Interpres
 hujus libri, parum attente hunc locū vertit, hoc mo-
 do: *Et precantis forma manus sursum tollens*, cum
 vertere debuisset, *manibus expansis, ut precantes so-
 lent.* Christiani enim inter precandum manus expan-
 dere solebant, ut crucis similitudinem hoc modo ad-
 umbrarent. Allevabant quidem manus Christiani,
 dum preces funderent. Sed hoc non erat proprium
 Christianorum, quippe cum Gentiles idem facerēt,
 ut testatur Virgilius dum ait:
Et geminas tollens ad sidera palmas.
 Illud verò peculiare fuit Christianis, manus in crucis
 formam expandere. Tertullianus in lib. de oratione
 cap. 11. *Nos verò non utollimus tantum, sed etiam ex-
 pandimus, & Dominicā passionē modulamur.* Idem in
 Apologetico cap. 30.

In Caput XVI.

νόμος δ' ἀπειρήν. At Socrates in lib. 1. cap. 18.
 contrarium scribit his verbis: *καὶ παῖδες μὲν τὰ μονομά-
 χια εὐκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς γαοῖς ἐναπιδίτο.* Verum
 non immerito quis suspicetur corruptum esse hunc
 Socratis locum. Recenset enim illic Socrates cun-
 cta, quæ ad extinguendam Gentilium superstitio-

nem à Constantino excogitata sunt. Inter quæ sit
 Constantinum, imagines suas ac statuas in Decorum
 templis posuisse. Atqui eo factō non exstinguiebant
 superstitio Gentilium, sed augebatur aut manebat.
 Imperatorem enim Dei loco adoraturi erant Genti-
 les. Quamobrem Socratis locus emendandus est ex
 Eusebio in hunc modum: *εὐκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς
 γαοῖς ἀπὸ τῶν ἀνατιθέσθαι.*
μελωδῶν ἢ χορῶν. Delenda puto hæc verba ἢ χορῶν
 quippe quæ sensum turbant. His enim expansa
 sensus est planissimus.

In Caput XVII.

ἐκκλησίας Θεῷ πρόπον. Sozomenus in lib. 1. c. 7. de
 Constantino Imp. ita scribit: *καὶ ἐν τοῖς βασιλείαις ἐ-
 κκλησίαις οἶκον καταπέκνυσε.* Apparet Sozomenum id ex
 Eusebio nostro, uti solet, hausisse. Sed Eusebius non
 dicit Constantinum in palatio Ecclesiam ἀδικεῖσθαι.
 Hoc tantum dicit, illum Ecclesiam quandam speciem
 in palatio instituisse. Vide Panegyricum Eusebii in
 tricennialibus Constantinii pag. 628. ubi intentionem
 nostram aperte confirmat.
τοῖς ἑ βασιλείων οἶκον πληρῶσιν. Vox ambigua est
βασιλείων οἶκον, quæ & Ecclesiam & palatium signi-
 ficat. Ac videtur Eusebius de industria in hujus vocis
 ambiguitate lusisse, eò quod Constantini palatium
 simile esset Ecclesie. Et quos hic vocat: *τοῖς ἑ βασι-
 λείων οἶκον πληρῶσιν*, supra vocavit *τοῖς ἰδίω ἐκκλη-
 σιαζομένους.*

In Caput XVIII.

φύλακας ἑ πατρῴου οἴκου. Interpres Sozomeni sen-
 tentiam secutus Ecclesiam intellexit, cui non
 assentior. Nam Eusebius ipse in Panegyrico pag.
 628. ubi hæc ad verbum leguntur, nihil de Eccle-
 sia dicit. Sensus igitur hujus loci est, Constanti-
 num ministris ac famulis Dei & sacerdotibus cu-
 ram & custodiam totius palatii sui commisisse:
 ita ut sacerdotibus essent quasi quidam Majores
 domus, aut quos Romani Curas palatii voca-
 bant.
διδάσκαλον ἐνοσηῶν ἰδιόταστον. Scribendum pro
ἐπιχορηγόν. Nam excusa lectio ferri non potest. At-
 que ita in panegyrico pag. 628.
καὶ τὰς τῶν σαββάτων τιμῶν. Scribendum est procul
 dubio *τῶν ἐπὶ τῶν σαββάτων.* Atque ita apparet le-
 gisse eum qui titulos horum capitum composuit.
 Sed & Sozomenus in libro primo capite 7. idipsum
 confirmat, dum scribit: *πῶς δὲ κυριακῆς καὶ ἐν-
 νημίην ἡμέραν, καὶ ἑβραίων παρὸν τῆς ἑβδομάδος ἑορτα-
 σαι, ἄλλω δὲ ἡλίῳ ἀνατιθέσθαι, καὶ πῶς ἐπὶ τῆς ἑβ-
 ραίας, ἑορταζέσθαι δικαστικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἡμε-
 ρῶν πάντας, καὶ ἐν ἑυχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῶν διακον-
 εῖν.* Id est, Die autem Dominico quem He-
 brai primum Sabbati, Gentiles verò diem So-
 lis appellant; item sexta feria, cunctos à judi-
 ciis aliisque operibus ferri præcepit, & pre-
 cibus ac supplicationibus Deum venerari. In hæc
 Sozomeni verbis nonnihil difficultatis occurrit
 quod quidem spectat ad diem Veneris. Vix enim
 mihi persuadere possum, Constantinum præce-
 pisse, ut eo die à judiciis abstinerent. Certe Euse-
 bius id non dicit de Veneris die, sed tantum de
 die Dominico. Extat Constantini lex in codice

Theodosiano, titulo de feriis, in qua dies tantum Dominicus excipitur. Itaq; id de suo admenfus est Sozomenus. Qui cum sua etate id observari videret Constantinopoli (Fuit enim Advocatus in ea urbe, una cum Aquilino quodam, ut ipse scribit in lib. 2.) Constantinum ejus rei auctorem fuisse credidit.

In Caput XIX.

τας κυριακας ημερας. Scribendum est η κυριακας ημερας, vel certe κατα τας κυριακας ημερας. η κα θαρρα πισθια. Campum purum dicit, in quo nullae ara, nulla essent sepulcra. μη τι γδ δόρασι χροσθου. In Panegyrico Eusebii ubi haec iidem verbis leguntur, rectius scribitur χροσθου, quod Interpres non animadvertit.

In Caput XXI.

επι απαν τ οπλων. Idem scribit Sozomenus in lib. 1. c. 7. ταυ δε στρατιωται προσεδιζων ομοιως αυτη τ θρον εις εν τα τι των οπλων τ η συμβολη τ αυρη κατισημαι. Quae quidem Sozomeni verba ex Eusebio desumpta esse nemo non videt. Porro οπλων nomine scuta intelligo, in quibus salutare crucis signum depingi jusserat Constantinus. Certe in Notitia Imperii Romani hujusmodi scuta visuntur, in quibus signum crucis diversis modis expressum est. Sed & Prudentius in libro contra Symmachum idem testatur his verbis:

Christus purpureum stellanti pictus in auro Signabat labarum: Chybeorum insignia Christus Pinxerat.

τ τ ο οπλων αυρη. Lego στρατη, ut legisse videtur Interpres. Causam erroris praebuisse videtur compendiarie scribendi forma. Nam cum libarius scripsisset στρατη, imperitus exscriptor id significare credidit αυρη.

χροσθου μην αζαματων. Ante haec verba codex Fuketii & Turnebi duas voculas addunt hoc modo: τα χροσθων θρε. Et in sequente linea post vocem τδ μηθου, iidem codices & Savilianis addunt verbum ηχροσθου. Sed vulgata lectio longe praestat.

In Caput XXII.

οπι δη προσευχης. Hujus capitis titulum feliciter mihi videor emendasse αυδη προσευχης. In hoc enim capite agit Eusebius de studio precandi, quo Constantinus Imperator ardebat. Causam errori dedit antiquariorum consuetudo, qui in titulis capitum perscribendis primam litteram omittere solebant, ut eam posthac per otium miniatore colore depingerent. Certe in schedis Regis prima tituli littera semper omissa est. In codice autem Fuketii interdum additur, interdum omittitur. Exempli gratia titulus hujus capitis, tum in Fuk. codice, & in schedis Regis ita conceptus est: η δει προσευχη οmissa prima littera; quam codex Fuk. in corpore libri ita supplet οπι δη, θρε. male & sine ullo sensu, ut apparet.

οπι δη τοις πασι. In Fuk. codice οπι δη. Lego αυδη τοις πασι τ ης εορτης εζαρχων. Sic supra cap. 17. αυδη εζαρχων αυτης τ ηνδον εκκλησιαστικων.

δυνας ιεροφαντειας τιλειε. Christophorus vertit divinos sacrorum rituum obibat. Musculus vero ita vertit factas caeremonias expediebat. Sed neuter eo-

rum vidit locum hunc corruptum esse. Lego igitur ιεροφαντειας τιλειε. Constantinum enim comparat Antistiti & Hierophanta. unde statim subjicit ετω μη ουδ τω ιαρι ιραεθ θρω: additque Constantinum se pro Episcopo gessisse; idq; nomen sibi adscivisse praesentibus Episcopus.

κηρο κιορας. Christiani in vigilia festi Paschalis maximam cereorum copiam accendebant. Quod cum intra Ecclesiam duntaxat facerent, Constantinus etiam extra Ecclesiam cereos passim accendi jussit, in honorem tantae festivitatis. Cumque in magnis civitatibus noctu lumina accendi sole- rent in compitis, ut notavi ad lib. 14. Amm. Marcellini, Constantinus ea nocte multo plures ac majores cereos voluit accendi, ut Gentilium animos ad Christianae religionis venerationem perduceret. Por-

ro columnae illae cereae, quas hic memorat Eusebius, cereum Paschalem optime designant, quem in vigilia Paschali accendere solemus: de quo singulari- rem librum scripsit Barnabas Brissonius, Gregorius Naz. in oratione 19. τδ σζ ιε Παχα η αρεβουτοι, η βασι- λισα τ ημερων ημερα: η η λαμπρα αυξ, λυισα τδ σκα- τος της αμαρτίας καδ. μη ημεεις εσο πλησι φωτι πλω σωτηριαν ημων εορταζομεν. Et in oratione 2. de Pascha pag. 676. ait in vigilia Paschae lumina, tum privatim, tum publice accendi solita; aded ut nox illa ob frequentiam luminum, quae omnis aetas ac dignitas accendebat, clarissima redderetur. Merito igitur Gaudentius Brixientis noctem illam splendissimam appellat, & Zeno Veronenfis in serm. 1. ad Neophytos.

λαμπρας δε πυρος. Haec verba Musculus quidem Cita accepit, quasi esset expositio praecedentium κηρο κιορας. Christophorus vero lampadas distinxit a columnis illis cereis; quem nos etiam secuti sumus. Graeci λαμπρας proprie vocant quas Latini tedas, ut docet Pollux in lib. 10. cap. 26. πανος μιν- τοι, η φανος η λαμπρας: ως οταν θηεν τρη λαμψη η ενεπι- της: ποθον δε πικυος φανον η ζυρε λαβειν, η γδ δαδεις, η λαμπρας εισι τ πυφωρον, πας μιν τοι λαμπρας, η καμακας ειρηνη εν ζανταϊς αιχυλος. Sic enim scribendum est, non η ζανταϊς ut vulgo legitur. Hinc certamen apud Graecos λαμπραδ ηδρομυς ab iis facibus ita dictum. fumitur etiam λαμπρας a Graecis pro lucerna, ut in Matthaei cap. 25. eodem modo quo φανος tam pro tedae accipitur, quam pro lucerna.

εξοπλων δεξταν. Notandus est hic Eusebii locus de elemosyna Paschali, quam Constantinus quotannis erogare consueverat, in memoriam beneficii quod Christus per illos dies contulit generi humano. Solebant olim veteres Christiani festo Paschae die stipem pauperibus erogare: idque non solum laici, verum etiam clerici studiose praestabant. Quae de re illustis est locus Commodiani in lib. 2. institutionum cap. 75.

Congruu in Pascha, die felicissimo nostro, Latentur & illi qui postulant sumpta divina. Evogetur eis quod sufficit, vinum & esca. Respiciat fontem quo memorentur ista pro vobis. Immodico sumptu deficiat Christo donare. Cum ipsi non facitis, quo modo suadere potestis Justitiam Legis talibus? vel semel in anno. Sic multos urget blasphemia saepe de vobis. Alloquitur Commodianus Clericos, ut patet ex titulo catminis, & ex primis singulorum versuum hh ij

Pag. 595

Pag. 536.

literis. Monetque illos, ut saltem die Paschæ stipem pauperibus erogent. Incepat etiam illos, quòd ob nimiam vivendi molliem nihil ipsis suppetat. quod pauperibus erogent. Id enim significat hic versus:

Immodico sumptu desiccat Christus donare.

De eadē elemosyna Paschali Anastasius in vita Hadriani Papa loquitur his verbis: Simulq; & in balneo juxta eandem Ecclesiam suo, ubi fratres nostri Christi pauperes, qui ad accipiendam elemosynam in Paschali festivitatis annuē accurrere & lavari solebant.

In Caput XXXIII.

Δυσίας τε πρόσωπε ἀπηνόρητο πᾶς. Hæc benigne interpretanda sunt. Constat enim sacrificia Gentilium à Constantino Magno non fuisse nominatim prohibita, ut diserte docet Libanius in oratione pro templis. Privata quidem & domestica sacrificia Constantinus lege lata prohibuit, ut patet ex codice Theodosiano de maleficis & mathematicis, & ex lege prima de paganis. Sed publica ac solemnia quæ à majoribus instituta fuerant, non inhibuit. Idem repetit Eusebius cap. 25.

τῶ νῦν ματι βασιλείας. Scribendum est οἱ τῶ νῦν ματι βασιλείας, supple ἀρχόντες. Male in editione Roberti Stephani post vocem βασιλείας punctum apponitur, cum post verbum ἰεραίων ponendum sit, ut habetur in codice Regio, & in schedis.

In Caput XXXV.

μαῖ μαντεῖα θεουργίαι. Male Interpres vertit: ne oracula curiose scelerentur. Jam dudum enim oracula demones edere desierant. Itaque superflua erat lex Constantini, qui oracula ferutari vetuisset. Malim igitur hic intelligere vates, hariolos, mathematicos & aruspices: quos consulere vetuit Constantinus lege 1. & 2. codice Theod. de maleficis & mathematicis.

ἢ παρ' αὐτοῖς ποιεῖν δὲ ἀνδρῶν ἐπιτηδύμιον θεραπίειν. Apud Aegyptios Androgyni erant Nili sacerdotes, ut docet Gregorius Naz. in 2. invectiva contra Julianum: ἰν σὺ μόνος αἰ δέσμων, αἱ παρ' Αἰγυπτίους δὲ ἀνδρῶν ἰών τιμῆς ἔτειλε. Idem in carmine ad Nemesium.

Ταλαίης πύβητι δολοῦν μαῖ, ὅσα τε νεῖλον καρποδότην τείνει ἐν αἰγύπτῳ ἀνδρῶν ἰόντων. Quare eleganter idem Gregorius in oratione quam scripsit in sancta lumina Epiphaniorum, ait Aegyptios hoc facto Nilum contumelia potius quam honore affectisse. De eodem Aegyptiorum ritu locus est illustris in oratione Libanii pro templis, qui quoniam ad institutum nostrum plurimum facit, nec ab Interprete intellectus est, hic meretur adscribi: οὐ πόνην τῆ ῥά μιν μόνον ἐφύλαχθη τὸ δῶρον, ἀλλὰ ἐκ τῆ πύβητος ἀπὸ τῆ πολλῆς ἐμεγίσθη, καὶ πλῆθος κειτημένην νεῖον, δὲ δολοῦν ἀπάντων ἀνδρῶν ἰόντων ποιεῖ πύβητος Αἰγυπτίους φεραν αὐτῆ δὲ ἔργον τῶ νεῖλα τὸν νεῖλον δὲ, ἔργα ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς ἀρχαίας πείθοντα, ὡς ἔποιμῆν ὅτι τι χεῖρ, ἢ παρ' ἡμῶν, ἴδὲ ἀν αὐτοῖς ἰδελήσεν. αἱμοὶ δοκῶσιν εἰδότες οἱ καὶ ταῦτα ἀν ἡθῶσ ἀνελόντες, ὡς ἀνελόν, ἀλλ' ἀφείνει ἢ ποταμῖν ἰωχέσθαι τοῖς παλαιοῖς νομίμοις, ἐπὶ μισθῶ τῶ εἰσὶν ὄντι. Nec verò Romæ solèis sacrificia permissa sunt, verum etiam magna illi & populose urbi Sarapadiæ, & templorum multitudine referte, quorum ope communem cunctis hominibus reddat Aegypti

libertatem. Porro hac ubertus donum est Nil. Nilum autem epulo excipiunt, utque in arva ascendat videntur sacra illa, qua nisi stato ac solemniter tempore ab eis qui ad hoc constituti sunt, facta fuerint, nec epulæ ullus unquam ascendere & exundare voluerit. Quod cum probe intelligerent, qui hac quoque sacra libentissime susceperunt, tamen ea abolere consilio voluerunt. Sed fluxum illum ex more institutoque majorum, epulo excipi passus sunt, quippe qui magnam mercedem reciperet, frugum scilicet ubertatem. Ex hoc Libanii loco manifeste apparet, hos Nili sacerdotes Androgynos sublato non fuisse à Constantino: vel certe si sublato sunt, paulo post restitutos fuisse.

πλείων ἔσθ' ἀνέσθη. Melius, meo quidem iudicio dixisset ἐν ποταμῷ.

In Caput XXXVI.

τὸς ἀπαυδάς. Vide Sozomenum in lib. 1. cap. 3. qui ut pote caudicibus Byzantini fori, hos legi Recondos clarius explicat quàm Eusebius. Videtur quoque est Lipsius in Commentario ad lib. 3. Augustinum Taciti ubi de lege Papia fufe differit.

λύσας δὲ συχωρεῖ κληρονομεῖν τὸς ἀπαυδάς. Lego λύσας δὲ τὸ το βασιλείου, expunctis quatuor illis vocibus, quæ ex margine in textum interierunt. Porro hæc Constitutio Imperatoris Constantini extat in lib. 8. codicis Theodosiani, titulo de in matrimonium pœnis cœlibatus & orbitatis. In codice Fuk & Sav. pro λύσας δὲ, legitur τελευτῶν τῶ βασιλείου. Quomodo etiam in Scaligeri, Bongartii & Christophoroni libris scriptum esse monuerunt Typographi Genevensis. Mallem tamē legere ex Sozomeno συχωρεῖν κληρονομεῖν εἰ μὴ τὸς ἐγγύστατον ἀπαυδάς, ἢ ἐπὶ αὐτῆ ἰσχάτη. Transposita hic sunt vocabula, quæ minime negotio ita reitui possunt ἐπὶ ἰσχάτι ἀναποδῆξαι ἐκ βολογείας. Porro cales Constantini quæ prisci Juris morositate, & verborum formulas in condendis testamentis abolevit, hodie mi fallor, non extat. Ejus tamen sit mentio in lege 3. codice Theod. de testamentis. In codice Fuk & d. deest ἰξ.

In Caput XXXVII.

τὸς ἐπισκόπων δὲ ὄρους. Extat lex Constantini in codice codicis Theodosiani sub titulo de Episcopali obedientia, in qua jubet Imperator ut sententia ab Episcopo prolata etiam in causis minorum, & regerem juris obeineant. Male igitur Interpres hoc loco ὄρους regulas vertit. Neque enim hic agitur de regulis Ecclesiasticis, quæ in Synodo ab Episcopis promulgantur; sed de sententiis inter litigantes prolatas, ut patet ex verbis quæ sequuntur. Quoniam Sozomenus verba Eusebii non aliter intellexit. Sed difficultatem facit, quod Eusebius dixit: τὸς ἐπὶ συνόδους διαφανθῆναι. Verum τῶς ἐπὶ τῶν pro consensu Ecclesiastico ponitur; Episcopi sollicit ac presbyterorum. Eandem vocem habet Sozomenus in libro 1. cap. 9. ubi de hac lege Constantini loquitur, cujus verba eò libentius adducis quoties de legibus agitur, quod vir fuit legum Romanarum peritissimus, ut ex ejus libris apparet: τὸς ἐπὶ ἐπισκόπων ἐπικαλέσθαι πύβητος ἰσχυροῦς τῶν δικαζομένων; ἢ βούλωται τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων

παρτισιδου κωλειαν δ' ειναι πλω αυτων υδρον, & κρειτ-
 τα της τ' αλλων δικασωι, ως ανει παρ τω βασιλειω. **A**
 νηθ' ειναι ες ιργον δε τα κρινιμυρα εινενται αρροθιας,
 δε τωι θαλασσομυμου αυτου εργατωτασ' αμυταρσι πλου
 τε ειναι τ' σωδων τε ορον. **Quintiam** Episcopale ju-
 dicium eligi eligantibus permisit, si saculares iudices
 recusare vellent: iussitque ut Episcoporum sententia ra-
 ta esset, non secus ac si ab ipso Imperatore fuisset prola-
 ta: Neque rectores, eorumque officiales, sententias ab
 Episcopis prolatas executioni mandarent: ut denique
 inconcussa essent & inviolata Ecclesiasticorum confes-
 sionum iudicia. Quod si quis σωδων vocabulo con-
 cilia Episcoporum velit intelligi, tum ερον sen-
 tentias significabunt adversus noxios sacerdotes &
 hereticos in Synodo prolata; quas sententias Con-
 firmant Imperatores in lege 2. eodem titulo de Epi-
 scopali audientia.

In Caput XXIX.

χολη δ' ελογορραφων. Ne quis forte existimet Euse-
 bium nostrum hic assentiri Imp. Constantino, idem quoque testatur Victor in Epitome his verbis:
 Ipse assidue legere, scribere, meditari.

επειροτο ται παροδους. Hanc vocem non intellexit
 Interpres. Sic enim vertit: Freqentes cum suis
 inibat congressus, cum vertendum fuerit, crebras ha-
 bebant conciones. Nam παροδον ποιειδου, est verba fa-
 cere, quod Graeci frequentius dicunt παροδον ποι-
 ειδου. Sic Isocrates in exordio Arcopagitici εει σω-
 τηεας πλω προς οδον ποιοσ' αμυλω. Paulanias in Achai-
 cis pag. 168. editionis Aldinae, & in duobus decre-
 tis Deliorum, quae leguntur inter marmora Arun-
 delliana pag. 42. & 43. ειναι δε αυτουι προς οδον προς
 πλω βουλλωι δε τ' εμιν προς τοις μω τα ιερα. Quae sic in-
 terpretanda sunt: Ad Senatam quoque & ad popu-
 lum verba facienda expletis sacris primi omnium ha-
 beant facultatem. Polybius in lib. 4. pag. 302. εφο-
 δον εδουαι pro eodem dixit, ελοβρωι εδου, τω τε μω-
 χατα εδουδου πλω εφοδον εδου τις πολλωι δε, &c. Qui
 locus cum insigni mendo corruptus sit, a nobis obi-
 ter emendabitur. Scribe igitur οι μω νωι γοντο εειν
 &c. Quae emendatio confirmatur sequentibus Poly-
 bii verbis. Sequitur enim, οι δε ερογοι εδουδου: πλω
 τ' νωιω συσροφωι. Et haec quidem de vocis significa-
 tione. Quod vero ad rem ipsam attinet, ab hoc
 Constantini factio videtur manasse mos Imperato-
 rum Byzantinorum, qui conciones catecheticas &
 de rebus sacris habebant, quae silentia dicebantur,
 ut videre est in Glossario Meursii.

μωιν εδου ειν αυτωι. In codice Fuketiano ac Tur-
 nebi legitur μωιν εδου ειν αυτωι παροδουτα. Rectius, meo
 quidem iudicio.

των εχουομωιν αυτουι. Post has voces in codi-
 ce Regio & in editione Rob. Stephani sequuntur
 haec verba: ωσ' εδου ποτε τ' αμω αυτουι, &c. quae ha-
 bentur in capite 30. Sed in editione Genevensi nescio
 quis ad marginem annotavit, ingentem hic lacunam
 esse, quam Scaliger, Bongarsius, Gruterus, alique sup-
 plent hoc modo: ωσ' εδου ποτε τ' εδου γηε
 πλω βασιλειαν παρροθου αυτωι κρειττονω αρχηι, ται
 κατα μωω αυτουι εδου ειναι δικασ, παντα μων τω μω-
 γηλω, &c. Sed primo quidem verba illa ωσ' εδου ποτε,
 expungenda sunt. Nam lacuna, si qua est in hoc loco,
 incipit ante haec verba ωσ' εδου ποτε quae in
 editione Genevensi perperam repetita cernuntur.

Deinde verba illa τω εδου γηε πλω βασιλειαν, &c. sen-
 lu omni carent. Melius itaque in libro Morai haec
 lacuna suppletur in hunc modum: παντα μων γαρ τω
 μωγλω βασιλει, κατα καιρον ται ευδυνασ' εφ' ειν, &c.
 utque ad finem capitis ut in editione Genevensi. In
 eodem libro rectius legitur ταυτα σωγχοσ' διαμαρ-
 τυρωτε. Savilius in interiori margine libri fuilocom
 hunc ita supplet: ωσ' εδου ποτε τ' εδου γηε πλω βασιλειαν
 παρροθου αυτωι κρειττονω αρχηι, ται τε κατα μωω
 αυτωι εδου ειναι δικασ. παντα μων γαρ, &c. Ego ve-
 ro ex scriptae lectionis vestigiis, quam in optimo
 Fuk. lib. repeti, hunc locum feliciter mihi videor re-
 stituisse. Igitur codicis Fuk. scriptura haec est: ιγ-
 χειρομωιν αυτουι... τον εδου παντων θουωι τ' εδου γηε πλω
 βασιλειαν παρροθου αυτωι δε κατα μωμωσ' τε κρειττο-
 ρωι ται αρχηι ται κατα μωω αυτουι εδου ειναι δικασ...
 παντα... μωω τ' τω βασιλει, κατα καιρον, &c. Quid
 B facilius est, quam has lacunas ita explere αυτωι μωω
 γαρ τ' εδου παντων θουωι, &c. Et paulo post κατα μω-
 μωωιν τε κρειττονω, ται αρχηι ται κατα μωω αυτουι
 εδου ειναι δικασ: παντα μωω τω εδου βασιλειαν,
 &c. Nihil planius, nihil certius. Id est, sibi quidem
 a summo omnium Deo traditum esse imperium or-
 bis terrarum: se vero divini numinis exemplo, par-
 tes Imperij regendas ipsis distribuisse.

In Caput XXX.

ει δη κων αυτωι τυχη. Quippe incertum est, utrum **pag. 341.**
 terra sepelendus sis, cum aut ignibus cremari, aut
 mari submergi, aut bestiis devorari possis. In Fuk.
 codice scribitur τ' ερογοι.

In Caput XXXII.

μεθρομωινται. Sub dispositione magistri officio-
 ru erant Interpretes variarum gentium ac linguarum,
 ut docet Notitia Imp. Romani. Horum igitur ope-
 ra utebatur Constantinus, in Epistolis & orationi-
 bus ex latino in graecum sermonem transferendis.

In Caput XXXIII.

εδου ειν αυτουι βασιλειουι. Interpres vertit in ipsa **pag. 342.**
 basiliica, quod non probo. Hoc enim tanquam mira-
 bile pietatis exemplum in Constantino notat Euse-
 bius, quod Eusebij sermonem in ipso palatio stans Im-
 perator audire dignatus sit. Certè si in Ecclesia stans
 Imperator sermonem audisset, minus id esset mi-
 randum, cum locus ipse reverentiam postulet, &
 Imperator ipse in Ecclesia unus sit e numero fide-
 lium. In palatio vero stare Imperatorem loquente
 Episcopo, singulare quoddam exemplum est reli-
 gionis. Vide infra cap. 46. ex quo manifeste colli-
 gitur hic palatium intelligi. Porro Christiani, stan-
 tes olim in Ecclesia sermonem sacerdotis auscultare
 consueverant. Nulli quippe in Ecclesia sedebant
 nisi presbyteri, ut docet Optatus in lib. 4. *Dum pec-
 catorem arguit, & sedentem increpat Deus, specialiter
 ad vos dictum esse constat non ad populum, qui in Ec-
 clesia non habet sedendi licentiam.*

In Caput XXXIV.

πεσρομωινται. In Fuk. codice scribitur ερομωιν-
 μωι, &c. rectius, ni fallor.
 εροσθωνο αυτουι γαρ ημωι. Videtur intelligere li-
 brum de ratione computi Paschalis, quem ab
 Eusebio compositum fuisse testatur Beda in li-
 hh iij

bro de ratione temporum cap. 42. Certe Constantinus Imp. in Epistola ad Eusebium, opus illud Eusebij, quod hic memoratur, laboriosum fuisse testatur, totamque Paschalis festi rationem, originem ac perfectionem complexum esse. De hoc Eusebij libro Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis ita loquitur. Hippolytus rationem Paschæ, temporumque canones scripsit, & sedecim annorum circulum reperit, & Eusebio qui super eodem Pascha canonem decem & novem annorum circuli composuit, occasionem dedit. Quæ Hieronymi verba descripsit Beda in libro de sex ætatibus mundi. Et lib. 5. hist. cap. 22.

In Caput XXXV.

pag. 543. τὴν πάσχα ἀντιλογίαν. Scribendum est αἰτιολογίαν, quemadmodum etiam in libro Moræ ad marginem emendatum inveni. quod confirmant sequentia. Subdit enim: ἢ ἤρουν, λυσίτελῆ τε κῆπεπον τελευσιουργίαν. Certe ἤρουν de origine controversiæ dici non potest. Melius itaque ἤρουν veritas institutionem. τελευσιουργία verò est consummatio festi Paschalis à Christo facta, qui suæ resurrectionis miraculo verum Pascha Christianis instituit.

λόγοις ἰσοφαίνοι. Post has voces in codice Regio & in editione Rob. Stephani sequuntur hæc verba: κἂν τὰ μάλιστα ἢ καλῶν ἔργων, &c. Sed Scaliger, Bongarsius, alique hunc locum nescio ex quibus codicibus suppleverunt. Idem quoque supplementum in Fuk. & Moræ libro reperi, & quidem aliquanto emendatius quàm in editione Genevensi. Primum enim in eo legitur: οἱ ἀντιγραφῶνται αὐτῶν ἐμολογῶσι. Scribendum tamen est ἀντιγραφῶνται, vel ἰσογραφῶνται.

ἢ τὸν εἰς πλῆ. Post hæc verba in libro Moræ vacuum spatium relinquitur. Deest certe vocabulum ῥωμαϊκῆ. Locus itaque supplendus est hoc modo: τὸν εἰς πλῆ ῥωμαϊκῆ πᾶς σοὺς πόνους μεταφθμίζοντες γλῶτταν. vel potius εἰς πλῆ ῥωμαϊκῆν, ut loquitur Eusebius supra cap. 32. Certe in codice Fuk. legitur εἰς πλῆ ῥωμ... τὰς σοὺς πόνους μεταφθμίζοντες, &c.

ἢ τὸ σὺν τῇ πεποιθῆσις. Audaciam intelligit eius qui librum Eusebij de Pascha interpretatus fuerat iussu Constantini, vel certe πεποιθῆσις est opinio ac iudicium ipsius Imperatoris. Interpres quidem fiduciam ipsius Eusebij intellexit, quod hic convenire nullomodo potest. Omnino πεποιθῆσις hic aliter sumi non potest quàm pro iudicio & persuasione tam ipsius Constantini, quàm reliquorum hominum, qui Eusebij opusculum de Pascha in Latinam linguam iussu Constantini conversum magnopere laudabant. Hæc, inquit, tanta omnium opinio factis ostendit non indignum tibi obtigisse interpretem. Porro voces illæ τῶν συγγραμμάτων duplici modo construi possunt, aut eum adjectivo ἀνάξιον, aut eum vocabulo πεποιθῆσις.

In Caput XXXVI.

pag. 544. διοικήσεις καθολικῶν. Hoc loco διοικήσεις diccesim Orientis significat. Sic autem veteres Romani vocabant certum numerum provinciarum, quæ simul collectæ parebant Vicario præfecturæ Prætorianæ. Nam Præfectus quidem Prætorio sub dispositione sua plures habebat dicceses; Vicarij autem singulas. Porro hæc vox eo sensu usurpari coepta est

A circa tempora Constantini, ut discimus tum ex eisdem Constantini Epistolis supra relatis, tum ex legibus aliquot codicis Theodosiani.

In Caput XXXVII.

ἡρῶν τετρασά. Recte Interpres terminos quaterniones vertit. Codices enim membrænicifere per quaterniones digerebantur, hoc est, quatuor folia simul compacta, ut terniones tria sunt folia simul compacta. Et quaterniones quidem sedecim habebant paginas, terniones verò duodenas. Porro in ultima quaternionis pagina notabatur numerus quaternionis, puta 1. 2. 3. & sic deinceps, quemadmodum observavi in vetustissimis codicibus, tum Græcis tum Latinis. In antiquissimo codice Gregorij Turonensis, qui ante nongentos annos scriptus est, in ultima pagina quaternionis hanc notam reperiri. Id est, quaternio primus. Ceterum notandus est lector, in his Eusebij verbis esse Enallagen. Dixit enim τετρασά ἐν τῷ ἔργῳ, cum potius dicendum fuisset τῷ ἔργῳ ἐν τετρασάσι.

In Caput XXXVIII.

ἡρῶν θεοσεβίας. In codice Fuk. hic locus ita legitur: ἐμπνεύσει θεοσεβίας, τῆς ἰμπερατοῦ μεταβληθεῖς εἰς δὲ ἀπὸ πλάτης ἐγγύς. Atque ita in Saviij codice scriptum esse suspicor, ex eo quod Savilius tres voces ἡρῶν, scilicet μεταβληθεῖς & πλάτης, lineolis subnotavit.

In Caput XXXIX.

καθ' ἑκαστὰ γράφει. In codice Regio & Fuk. scriptum est καθ' ἑκάστα una voce, quod magis probabile sequitur enim τῶν τῶν θεοφιλοῦς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ. Mellius tamen scriberetur τὰ καθ' ἑκάστα.

ἡρῶν δὲ τῆς γράφῃ. Interpres hunc locum ita vertit: Nos vero quoniam breviter quantumvis scripsimus, literarum monumentis mandavimus. Ego verò ita interpretor: Postquam ea que nobis nota sunt breviter exposuerimus, ad extremum eius vite temporum sermonem transferemus. Quæ interpretatio line Eusebio rectior est, & verbis ac sensu Eusebij magis congruit. Nam si Eusebius ita intellexisset ut scilicet interpres, dixisset ἡρῶν ἡρῶν δὲ τῆς γράφῃ.

In Caput XL.

περίοδοι τῆς βασιλείας. Post hæc verba, omissa erat linea in codice Regio, & in editione Stephani, quam quidem ita suppleo ἐν εἰς παίδες ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τοῖς τῆς βασιλείας διαφόροις, &c. Eiusdem vocabuli βασιλείας repetitio, fecit ut integralinea ab antiquario nimis proferente omitteretur. In codice Fuk. legitur διαφόροις δ' ἀνεύθυνωτο γόνοις optime. In unius voculæ adjectione hic locus expletur. Savilius verò tribus vocibus additis locum supplevit, perinde ac Scaliger ac Christophorus, παίδες δ' ἡμετέρας διαφόροις, &c.

ἡρῶν ἐκαστὸν ἐπέλειω δὲ κακίτερον γένος. Male interpres vertit decimo quoque anno. Neque enim Constantinus decimo quoque anno Imperij sui liberus factus Cæsares creavit. Quippe Crispum quidem & Constantinum Cæsares fecit Gallicano & Bassi Coss. Calendis Martijs, qui erat annus eius Principatus undecimus. Constantius verò Cæsar creatus est Consulatu 3. Crispi & Constantini, die Idus Novembres, hoc est, anno Imperij Constantini

tini nono ac decimo. Denique Constans Cæsar à patre renunciatus est Dalmatio & Zenophilo Cossidie 8. Calendas Januarias, Constantino annum Imperij sui octavam ac vicessimum ingresso, ut patet ex Fastis Idatij. Quare Eusebij verba melius ita vertentur *singulis decennis*. Sed neque hoc modo verum erit quod dixit Eusebius. Neque enim Crispus & Constantinus junior Cæsares facti sunt in prima decaeteride Constantini, sed circa primam decaeteridem. Itaque benigna interpretatione egent hæc verba. Quod cum minime advertisset Baronius, Crispum Cæsarem factum esse scripsit anno Christi 315, qui est prochronismus biennij.

ἰσχυραίσθειον καιρῶν. Non dubito quin scribendum sit *ἰσχυραίσθειων*, quod miror ab alijs animadversum non fuisse. In Fuk. codice scribitur *ἰσχυραίσθειον καιρῶν καὶ ἰσχυραίσθειον*, quod non probo.

In Caput XL I.

Page 346. *οἷον εἰς*. Scribendum uno verbo *οἷον εἰς*, ut in libro Moræi ad marginem emendatum inveni. & paulo post legendum *ὑπαντήσας*, ἢ *φιλιαν σπασαμένους*. Nescio quis ad marginem editionis Genevensis annotavit scribendum esse *ἀσπασαμένους*. Malim tamen legere *σπασαμένους*. In codice tamen Fuketij ac Savilij scribitur *ἀσπασαμένους*.

In Caput XL II.

πάσης λαϊδορίας. Hoc loco *λαϊδορία* passivam habet significationem. Idemque valet quod in fine hujus Epistolæ *βλασφημίας*. Atque ita vertit Christophorus in libro primo historię Ecclesiasticę Theodoriti cap. 29.

Page 347. *τοῖς προκειμένοις ὄφθαι*. Scribendum est *ὄφθαι* ex Theodorito, & delenda vox *καιρῶν* quæ mox sequitur, quæ nec in codice Fuk. legitur.

παρ' ἡμῶν δὲ ὁ δὲν. Ita quidem legitur apud Theodoritum, ex cujus libro i. hic locus suppletus est, qui in manuscriptis codicibus & in editione Stephani mutilus legebatur. Verum in libro Moræi aliam hujus loci interpunctionem reperi, quæ meo quidem iudicio rectior est, hoc modo: *ἀπαρτί μάλιστά παρ' ἡμῶν. οὐδὲν δὲ τῶν, &c.* Tantum mallem legere *παρ' ἡμῶν*. Vulgata tamen lectio ferri potest. In codice Fuk. perinde ut in libro Turnebi ac Moræi scribitur: *ἀπαρτί παρ' ἡμῶν. οὐδὲν δὲ τῶν εἰς τὴν ἰμελὴ ἰυλάσειαν ἠύοντων ὑμῖν ὀφείθει.*

ἀπίσειλα. Scribendum est *ἐπίσειλα*, ut legisse videtur Interpres. Tamen in Theodorito & in Fuk. libro legitur *ἀπίσειλα* *πρὸς ὑς, &c.*

Διονύσιον τὸν ὑπατικῶν. Flavius Dionysius Comes vocatur ab Athanasio in Apologetico ad Constantium, ubi multa refert de hac Synodo apud Tyrum, quæ habita est Consulatu Constantij & Albinij, mense Augusto ac Septembri. Fuerat hic Dionysius antea Consularis Phœnicis, Januarino & Justo Coss. ut patet ex lege 4. codicis Theod. de famosis libellis.

Ἐκείνους δὲ. Ita quidem legitur apud Theodoritum. Sed in codice Fuk. hic locus ita scribitur: *καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνων δὲ τῆς εὐταξίας ἐκείνους κατὰ σκοπὸν παρίστα.* Quam lectionem Scaliger, Bongarsius alijsque in suis libris repererant. Paulo post scribo *τῶν ἡμετέραν κλίσην καὶ τῶν διακεκρούσθαι* ex codice

Fuk. & Theodorito. Neque enim mediocriter est *emphasis* in his verbis *καὶ τῶν*.

In Caput XL III.

σὺν γράμματι βασιλικῷ. In veteribus schedis legitur *συγγράμματι*. In codice Fuk. lacuna est, & postrema tantum pars vocabuli legitur *ματι*. Itaque Savilius *σὺν τῷ ματι* supplevit, perinde & Scaliger & ceteri.

μακεδόνες μὲν γὰρ τῆς παρ' αὐτοῖς μητροπόλεως. Alexandrum intelligit Thessalonicæ civitatis Episcopum, qui Synodo Tyrensi interfuit, ut testatur Athanasius. Per Pannoniæ autem & Mœsiæ Episcopos Eusebius intelligit Ursacium & Valentem Arianae factionis signiteros, qui à Synodo Tyrensi missi sunt in Ægyptum, ut de criminibus quæ Athanasio objecta fuerant, illic inquirerent, quemadmodum B. refert Athanasius in Apologetico.

βιθυνῶν τε καὶ θρακῶν. Theogonium Nicææ, & Theodorum Perinthi, quæ aliter Heraclea dicitur, Episcopos intelligit, quos eidem Synodo interfuisse docent Athanasius & Theodoritus. Præter Theogonium, alij duo ex Bithynia Episcopi Tyrensi Synodo interfuerunt; Eusebius scilicet Nicomedienfis, & Maris Chalcedonius.

βασιλικῆς τῆς ὑπαρχίας. Athanasius in Apologetico ad Constantium pag. 788. de hac Synodo loquens, testatur Constantinum Palatios milites misisse, qui Episcoporum iussibus obsequerentur: *καὶ κέ μιν διουσι τὸν δὲ τῆς βασιλικῆς ἐρατῶν ἐπιδορυφῶν δίδουσι τοῖς ἀπὸ εὐσεβίου.*

In Caput XL IV.

θεζιάς ἀνθρ. Marianus hic erat Tribunus & Notarius, ut dicitur in titulo hujus capitis, & apud Sozomenum. Eandem dignitatem gessit sub Constantio, ut testatur Athanasius in libro de Synodis Admini & Seleucis.

πινήτων δ' ἀνδρῶν. Scribendum est *πινήτων τε ἀνδρῶν*. Idem error est in superiori capite, ubi legitur *αἰγυπτιῶν δὲ καὶ λοβῶν*, pro *αἰγυπτιῶν τε*, quomodo in Fuk. codice scribitur utrobique.

In Caput XL V.

οἱ μὲν τῷ Θεοφιλοῦ βασιλείας. Hæc omnia usque ad illa verba *ἀλλοῖ δὲ, &c.* decrant in codice Regio & in editione Rob. Stephani: quæ viri docti supplerunt ex aliquo manuscripto codice, ut opinor. Hæc enim genuina mihi videntur, & ex ipsius Eusebij stilo profecta. Habentur certe in optimo codice Fuk. In Savilij autem codice decrant. Nam Savilius ad hunc locum ita annotavit: *Christophorus hoc loco interseruit ex codicibus suis hæc quæ sequuntur, quæ mihi vix satis huic loco congruere videntur οἱ μὲν τῷ Θεοφιλοῦ, &c.*

τῶν εἰς τὸν δῶν σὺν τῆρα θεζιάσιν. Comitatem ac benignitatem qua Imperator Constantinus erga Sacerdotes Dei utebatur, non sine causa Eusebius appellat benignitatem erga Christum ipsum. Comitatus enim erga ministros, ad honorem reduncat ipsius Domini. Itaque Christus in Evangelio, quicumque, inquit, vos excipit, me ipsum excipit: quodque uni illorum fecistis, mihi fecistis.

ταῖς προκειμένοις συμβόλοις. Symbola appellat basilicam illam Hierosolymitanam & omnia illius

basilicæ membraatque ædificia. Vide orationem Eusebij in dedicatione Ecclesiæ Tyri, quæ refertur in libro decimo historiæ Ecclesiasticæ; ubi singula membra basilicæ mysticam quidpiam significare asserit. In codice Fuk. legitur *καίτοις τοῖς προκειμένοις συμβόλοις*, sine conjunctione.

ταῖς προφητικαῖς ποιήμασι θεωρίας. Verba hic videntur esse transposita quod in his libris sapius factum esse monuimus. Et supra quidem scribendum *τάς ἐκφράσεις ποιῶντες*. Hic verò legendum *ἐκμυλίνοντες θεωρίας*. Sed quæret fortasse aliquis, quænam sint illæ propheticæ visiones quas hic designat Eusebius. Intelligit ni fallor locum qui legitur in capite 3. Sophoniæ: *ὄψε' ἴδωτο ὑπόμεινόν με, λέγει κήρυξ, εἰς ἡμέραν ἀνάσσει μόνος εἰς μαρτύριον*. Nam & Cyrillus Hierosolymitanus in Homilia quarta huic locum Sophoniæ explicat de martyrio seu basilicæ, quam Constantinus in loco Dominicæ refecturæ ædificationis extruxit.

ἐν αὐτῇ βασιλείᾳ τριακοστῆς ἡμέρας. Recte Interpretis vertit *tricesimo Imperij anno*. Nam Encænia basilicæ Hierosolymitanæ celebrata sunt anno Christi 335. Idibus Septembris. Constantio & Albino Coss. in tricennalibus Constantini. Quo quidem tempore Constantinus annum Imperij agebat tricesimum. *τριακοστῆς ἡμέρας* proprie tricennalia significat, id est, festivitatem ludorum qui ob tricesimum Imperij annum agebantur. Auctor Chronici Alexandrini Constantio & Albino Coss. *τούτων ἦ ὑπ' αὐτῶν ἤχθη τριακοστῆς ἡμέρας ἐν κωνσταντινουπόλει πᾶν φιλοτιμῶς σπουδαίως καλῶς δὲ ἀνεγέρθησαν*, quæ latine reddita sic leguntur in Fastis Idatij. His Coss. tricennalia edidit Constantinus Augustus die 8. Cal. August. Interdum tamen *τριακοστῆς ἡμέρας* & tricennalia, pro tricesimo anno sumuntur. Sic Hieronymus Dalmatium Cæsarem factum esse scribit tricennalibus Constantini, id est, anno Imperij ejus tricesimo. Quod autem dixi Encænia basilicæ Hierosolymitanæ Idibus Septembris esse celebrata, auctorem hujus rei habeo Nicephorum in lib. 8. cap. 30. Certe in Typico sancti Sabæ, & in Menologio Græcorum, 13. die Septembris ponuntur *τὰ ἱερὰ κτίρια τῆς ἁγίας Θεοῦ ἀνάσσει*. Ità etiam Sophronius in oratione de exaltatione sanctæ Crucis: agebatur quæ hæc festivitas quotannis per continuos octo dies. Ex his corrigendum est Chronicon Alexandrinum, in quo error est tam in die quàm in Consule quo hæc gesta sunt.

In Caput XLVI.

ἀναθημάτων τε πλῆθος. Inter reliqua donaria quæ Constantinus dedit basilicæ Hierosolymitanæ, fuit palla sacerdotalis aureis filis contexta, qua Episcopus in factis missarum solemnibus utebatur, ut refert Theodoritus in lib. 2. historiæ Ecclesiasticæ cap. 23.

μὴ πλὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. Id est, ad calcem hujus operis. Male Interpretis vertit: *Quod etiam cum videtur & absoluto opere editus*. Verum interpretationem nostram confirmat ipse Eusebius in cap. 32 hujus libri.

pag. 550. *τὸ δεύτερον ἐν αὐτοῖς βασιλείοις*. Jam enim antea Eusebius in palatio orationem habuerat, ut ipse testatur supra capite 33. ubi vide quæ annotavimus.

In Caput XLVII.

ὅτι τῆς βιβλίου διαφανῶς. Mallem scribere *διαφανῶς*, quam scripturam in interpretatione mea sum secutus, nec dubito quin Eusebius ipse ita scripserit. Porro in hoc loco quædam est amphibologia. Possunt enim verba sic construi: *ταῦτα μὲν ἴσως ἂν ἴσως σιωπῶν μὴ πλὴν παροῦσαν ἐκείνῳ, &c.* quem sensum secutus est Christophorus.

ἰσχυρῶς τῆς νικίας. Amplector emendationem doctorum virorum, quam in Moræi etiam libro adscriptam inveni: *ἰσχυρῶς ἐν τῆς νικίας*. Libenter tamen aliam quoque vocem addiderim hoc modo: *ἰσχυρῶς νικηθέν ἐν τῆς νικίας, &c.* Porro *ἰσχυρῶς* vota interpretari oportet. Alludit enim Eusebius ad morem Romanorum, qui in hujusmodi solemnitatibus vota pro salute ac felicitate Principis concipiebant, ut ex Epistola Plinij ad Trajanum liquet. Sed & in Nummis veteribus eiusmodi vota ita expressa legimus, VOTIS XX. MULTIS XXX. In aliis autem nummis ita habetur SIC X. SIC XX. Id est, sic decennialia, sic vicennialia. In codice Fuk. discrete scribitur *ἰσχυρῶς ἐν τῆς νικίας*.

τὸ μαρτύριον. In Epistola Episcoporum Synodi Hierosolymitanæ, qui jussu Constantini ad dedicationem hujus basilicæ convenerunt, quam refert Athanasius in Apologetico pag. 801. vocatur *μαρτύριον μαρτύριον*. Sic etiam eam appellat Hieronymus in Chronico, Sozomenus in lib. 2. cap. 25. Marcus in vita Porphyrij Gazensis Episcopi, & Eucherius in libello de situ urbis Hierosolymitanæ. Vide Epistolam nostram de Anastasi, in qua adversus Jac. Gretserum & Jac. Sirmondum fusè probavimus, unam duntaxat basilicam à Constantino extructam esse, quæ Martyrium & Anastasi dicta est. Quam quidem Epistolam ad calcem annotationum nostrarum iterum edere placuit.

In Caput XLVIII.

ἃ δὲ τούτων ἀπάντων. Tota hæc perodus usque ad vocem *ἀπίφηναι*, deerat in codice Regio & in editione Rob. Stephani: quam viri docti necio utrum ex manuscriptis codicibus, an ex conjectura supplerunt. Tandem verò codex Fuk. nos docuit, hæc bona fide ex manuscriptis codicibus fuisse suppleta.

In Caput XLIX.

παλαιάτους τε καὶ τῆς περιουσίας. Scribendum sine dubio *παλαιάτους καὶ τῆς περιουσίας* πλὴν ἄλλων διαπραξάμενοι.

In Caput L.

εἰς αὐτὸν ὠκεανόν. Scribendum videtur *εἰς αὐτὸν ὠκεανόν*. Id est, usque ad Oceanum Indicum. Porro hujus legationis Indicæ caput fuisse videtur Metrodorus Philosophus; qui ab Indorum Rege plurimas gemmas & uniones ad Constantinum detulit: multoque plura allaturum se fuisse finxit, nisi Persarum Rex sibi per agrum Persarum transeunti ea abstulisset. Quo mendacio inductus Constantinus, dum rapta avidius persequitur, bellum Persicum commovit, ut scribit Cedrenus & Ammianus Marcellinus. Sed Cedrenus prorsus alieno loco id refert, anno scilicet Constantini primo ac vice-

ac vicesimo; cum id conferre debuisset in Constan-

tinianum primum ac tricesimum. Hoc enim an-

no rupta est pax inter Romanos & Persas.

αρχομένου μιν τῆς βασιλείας. Codex Fuk. ἀρχομένου μιν τῆς βασιλείας. Schedæ autem veteres ἀρχομένου μιν αὐτοῦ, quod magis placet.

In Capite L I.

προδόντων μεθ' ἑαυτοῦ. Eusebius in capite 52. iterum προδόντων usurpat eodem sensu. καὶ ὁ μὲν ἔτι τοὺς ἑσθ' ἀποπέμψεν, & in cap. 55.

In Capite L II.

pag. 552.

εἰς ἀνδρας τελευτῶν. Nemo est, qui non per se videat, scribendum esse εἰς ἀνδρας δὲ, &c. Quod equidem non monerem, nisi viderer ne quis id nos fugisse existimaret. Paulo post, vox παρορμηθῶν videtur esse superflua.

ἢ τῶν πρώτων δεσπομάτων. Sic Eusebius in superiori capite τῶν μαθητῶν, pro numeris militaribus usurpat, & alibi passim. Ita etiam Sozomenus in lib. 1. c. 8. εἰς ἐκείνους δὲ καὶ τὰ ἐπιμαίοντα τῶν μαθητῶν, ἀ τῶν ἀρεθμοῦ καλῶσιν, ἕκαστον ἰδίαν σελυμὴν κατασκευάσαστο. Porro hic locus mutilus mihi videtur, supplendusque in hunc modum: ἢ τῶν πρώτων δεσπομάτων ἢ γυμνάσιον, καὶ οἱ πᾶσι τῶν κωνσταντίνου, &c. Ait enim Eusebius, & primorum numerorum rectores, & eos quibus Republicæ cura à Constantino commissa fuerat, Christianæ religionis cultores fuisse. Per priores illos, intelligit Tribunos & Comites scholarum; posteriores verò sunt Præfeci Prætorio, Quæstores sacri palatii, Magistri officiorum, & ceteri qui civilia negotia tractabant.

ἢ ἐπὶ δὲ τὰ ταῦτα διέκειτο. Non probo conjecturam doctorum virorum, qui post vocem ταῦτα καλῶσιν addiderunt; quod etiam in libro Moræi adscriptum inveniri. Verum si quid addendum esset, equidem mallem addere ἔτι. Nam καλῶσιν locum hic habere non potest, cum in sequenti membro occurrat ἢ διὰ τὴν ἑστῶν. Alioqui otiosa esset repetitio, nec plus in secundo membro diceretur quàm in primo. In codice tamen Fuk. legitur καλῶσιν διέκειτο.

In Capite L III.

pag. 553.

ἢ ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἡ ἀλήθεια. Hic Eusebii locus multos in errorem induxit, inter quos fuit D. Petavius, qui tum in annotationibus ad librum Epiphani de ponderibus, tum in libro 11. de Doctrina temporum, Eusebii auctoritate fretus, Constantinum tricesimo secundo Imperii anno mortem obiisse censuit. Idem etiam scripserunt plerique veterum: Philostorgius in lib. 2. Theodorus lecter in Collectaneis, Epiphanius, & auctor Chronici Alexandrini: ex Latinis autem Aurelius Victor. Verùm hæc sententia prorsus absurda mihi videtur. Nam qui ita sentiunt, necesse est etiam ut affirmant eundem Constantinum anno Christi 305. imperium iniisse, Constantino V. & Maximiano Coss. Eodemque anno Constantinum Augustum patrem Constantini de vivis abiisse. Atqui Constantinus Aug. anno sequente, qui est Christi 306. Consul sextum fuit cum Maximiano Collega, ut omne Fasti constantier affirmant. Quare Constantini Imperium non nisi ab anno Christi 306. deduci potest. Jam verò cum mortuus sit Feliciano & Titiano

Coss. hoc est anno Christi 337. die vicesimo secundo mensis Maij, ut inter omnes constat, necessario efficitur Constantinum imperasse annos triginta, menses decem, tribus tantum diebus exceptis. Levatus enim fuerat Cæsar octavo Cal. Augusti, ut in fastis scribit Idatius. Recte igitur Eutropius & Rufinus scribunt, Constantinum anno Imperii uno ac tricesimo extremum diem obiisse. Recte etiam Eusebius noster in Chronico ait Constantinum imperasse annis triginta, mensibus 10. Porro unde factum sit, ut Eusebius noster hoc loco, & plerique veterum duos ac triginta Imperii annos Constantino tribuerint, causa hæc videtur fuisse. Bienio ante obitum tricennalia Constantinus ediderat Constantio & Albino Coss. ut supra retulit Eusebius. Putarunt igitur annum Imperii Constantini 30. iis Coss. absolutum fuisse; quod tamen falsum est, ut supra notavi. Deinde ab initio Constantini, usque ad ejus obitum, 32. paria Consulû numerantur. Ex quo fieri potuit, ut tricesimo secundo Imperii anno illum obiisse crederent. Adde quod nonnulli Chronologi patris Constantii annos, quippe qui brevi admodum imperasset, Constantino adscripserunt. Ceterum monendus est lector, doctissimum Petavium tam sententiam mutasse, & vulgatam opinionem de annis imperii Constantini deq; ejus initio amplexum fuisse, ut patet ex lib. 4. partis secundæ Rationarii Temporum.

In Capite L IV.

ἀνεξικανίας αἰτίαν. Postrema vox à viris doctis hic addita est ex MSS. codicibus, quam etiam in Fuk. libro reperi. Mallem tamen hanc vocem collocare ante verbum ἐπιγυμνάσαστο. Sic Eusebius in fine lib. 3. de vita Constantini. Longe profecto elegantius ita scriberetur ἀνεξικανίας, πᾶσι βασιλικῶς ἀνεξικανίας.

ἢ ἀνεξικανίας ἀπλησίαν. Amplector emendationem doctorum virorum, quæ in Fuketii libro etiam legitur, ἢ ἀπλησίαν. Porro notandum est hic iudicium Eusebii nostri, qui in principatu Constantini tanquam in pulcherrimo quodam vultu, huncævum notavit, quòd pessimos ac rapacissimos homines, ad amicitiam suam, & ad publica officia adlevisset: & quòd fraude & calliditate quorundam qui se Christianos esse simulabant, circumventus fuisset. Idem ferere reprehendit Aurelius Victor his verbis: Fiscales molestia severius pressa. Cunctaque divitiarum parva viderentur, nisi parum dignis ad publica aditum concessisset. Quæ quanquam sapius accedere, tamen in summo ingenio, atque optimis Respublicæ moribus, quamvis parva vicia elucant magis. Sed & Amm. Marcellinus in libro 16. id ipsum testatur. Nam proximorum faucibus aperuit primis omnibus Constantinus.

ἢ ἐπείρειτο. In codice Fuk. & Savillii scribitur ἐπιπείρειτο.

In Capite L V.

ἀλλὰ τοὺς μὲν. Ablabium inter ceteros intelligi putato, qui post Constantini mortem, cum res novas moliri crederetur, jussu Constantii interemptus est, ut fusè narrat Eunapius in vitis Sophistarum.

pag. 514.

συνήθως δὲ τὰς προόδους ποιείσθαι. Supra in cap. 29. hujus libri παρόδους dixit Eusebius, ubi vide quæ annotavi. Possis etiam legere προόδους, ut ad oram

editionis Genevensis adscriptum est. Porro Interpres erroris sui tenax, etiam hoc loco vertit: congressus cum amicis habere, cum conciones vertere debuisset, ut sequentia aperte confirmant. Victoris Epitome idem quoque dicit de Constantino: Commodissimum tamen rebus multis fuit: calumnias sedare legibus severissimis: nutrire artes bonas, praecipue studia litterarum: legere ipse, scribere, meditari, ubi meditari, idem valet ac μιλιῶν, id est, declamare.

μακρὸν δὲ κατὰ τινὰς. Scribendum est procul dubio κατατείνας, ut iam alii monuerunt.

τινὰ τῶν δοκισσῶν. Malim scribere τὸ δοκισσῶν. Sic Gentiles vocare solet Eusebii, ac praecipue Philolophos, qui sibi praeteris sapere videbantur. In Fuk. codice δοκισσῶν legitur. Sed tertia syllaba lineola subnotatur.

αὐτοῖς διτύπη. Quae posthac sequuntur in editione Genevensi, usque ad initium capitis 39. deierant tum in codice Regio, tum in editione Rob. Stephani: & a viris doctis addita sunt ex conjectura, ut opinor. Nam quae sequuntur capita, nimis brevia sunt, nec quidquam amplius continent, quam ipsi capitum tituli; quod quidem ab Eusebii instituto prorsus abhorret. Quare credibile est, viros doctos ex titulis capitulorum, qui libro quatuor praefixi leguntur, haec supplevisse. Porro in editione Genevensi delenda sunt haec verba: αὐτοῖς δὲ, quae leguntur post vocem διτύπη. Etenim lacuna incipit ante has voces αὐτοῖς δὲ, &c. Similem errorem supra notavimus. Nos tram porro de hoc supplemento conjecturam plane confirmat optimus codex Fuk. qui cum reliqua supplementa quae a Genevensibus edita sunt, fideliter exhibeat, ut suis locis annotavimus; hujus loci supplementum non habet. Sed neque in Turnebi libro hoc fragmentum adscriptum est, cum cetera omnia ad marginem ejus libri scripta habeantur.

Ἐπειδὴ καὶ πάλιν ἐκλυῖν. Id ipsum ita narrat Socrates in lib. I. cap. 18. τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ βασιλεὺς ὅτι τῶν στρατιωτῶν πένθος, ὡς καὶ τοσοῦτον μίλητος κινεῖσθαι πολέμου, κατασκευάσας ἐκλυῖν ἐκ ποικίλης ὀδύνης, ἐκκλησῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, ὡσαύτως Μωϋσῆς ἐν τῇ ἱερῇ μετέποιήκει καὶ τὰ πένθη φερέσθαι, ἵνα ἔχοι καὶ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους ἐκκλησῆσαι ὑποτασσόμενον. Quae Socratis verba eo libentius adduxi, quod sciam Socratem in iis quae ex Eusebio mutuatur, ipsis fere Eusebii verbis uti solere. Itaque haec Socratis verba Eusebianorum vicem supplere possunt. Nam quae in hac lacuna leguntur, aegre admodum Eusebii esse crediderim. Porro jam antea Constantinus, in bello Liciniano tabernaculum crucis extra castra fixum habuerat, in quo jejuniis & orationibus vacabat, teste Eusebio in libro 2. Sed in belli Persici apparatu id amplius praestitit Constantinus, quod tabernaculum in Ecclesiae formam construxit. Ab hoc Constantini instituto mansisse postea scribit Sozomenus, ut singuli numeri in exercitu Romano, tabernaculum suum haberent instar facelli instructum, & presbyteros ac diaconos peculiare, qui rem divinam ibi peragerent.

In Caput LVII.

Pag. 555. Ἐξ ἁποστολῆς αὐτῶν ἠξιοῦντο. Idem scribit Rufus Festus in Breviario: Constantinus verum dominum extremo vita sua tempore expeditionem paravit in

A Persas. Toto enim orbe pacatis gentibus, & recentis in Gothicis victoria gloriosior, multis in Persas descendentibus agminibus. Sub ejus adventum Babylonia in tuncum regnatrepidarunt, ut supplex ad eum legatio Persarum occurreret, & facturos se imperata promitterent, licet tamen pro assiduis eruptionibus quas sub Constantio Casare per Orientem tentaverant, veniam meruerant. Socrates verò hoc tantum dicit: ἀλλ' ἡ πόλις τῆς πόλεως ἐφθνηθῆ δὲ τῶν βασιλέων ἐφείδθη. Id est: Sed bellum ulterius non processit. Nam praeter tuncum imperatoris statum repressum est.

φιλικάς δὲ ζήτας προσδύμωνος οὐκ ἐκείνοις ἰσοῦσα. Notabis hic barbarissimum, non Eusebii, sed ejus qui hoc caput supplevit. Dicendum enim erat ἐπὶ ταύταις ἰσοῦσα. Sed neque hoc verisimile est, Constantinum qui omnes Imperii Romani copias adveniens Persas commoverat, pacem cum eis fecisse. Contrarium certe affirmat Rufus Festus cujus verba superius retulimus, & Eutropius atque Aurelius Victor. Socrates tamen pacem cum Persis, vel certe inducias factas fuisse innuit.

In Caput LVIII.

Ἐπὶ τούτοις. Quis non videt haec ab aliena manu concinnata esse? Neque enim cum sequenti capite ullo modo conveniunt. In hoc capite Constantinus dicitur caepisse aedificare templum Apostolorum post dies Paschae anni 337. In sequenti autem capite, quod ab Eusebio scriptum esse constat, templum illud jam absolutum cernitur. Atqui a diebus Paschae usque ad Pentecosten, qua die mortuus est Constantinus, vix humus egeri potuit ad fundamenta templi jacienda. Proinde necesse est, ut templum illud ante caeptum fuerit aedificari. Vide caput 36. hujus libri.

In Caput LIX.

ἀνοχάλκος μὲν. Scribendum est ἀνοχάλκος ἐπὶ τῷ δωματίον. Eusebii supra in libro 3. capite 33. τὰ ἐκτὸς δώματ' vocat exteriora teeta basilicae. Itaque δωματίον hic videtur esse tectum totius basilicae, vel certe altaris. Ejusmodi teeta in orbis ipsi aem aedificata nos Galli hodieque domatia vocamus. Porro de templi Apostolorum magnificentia Gregorius Naz. in carmine de infomnio Anastasiae ita scribit:

σω τοῖς καὶ μεγαλαυχὸν ἴδος χριστοῦ μαθητῶν πλευραῖς συναρτυροῖ τῆς ἀρχαίας τιμῆς. Id est: Et magnificentiam templum Christi discipulorum, quatuor lateribus distinctum in crucis formam. Hujusmodi forma olim Ecclesiae constribuebantur, ut notavit Greterus in libris de cruce. Marcus in vita sancti Porphyrii.

In Caput LX.

τῆς τὸ δασύλων προσήσους κοινῶν. Alludit Eusebii ad cognomentum illud ἰσαποσύλου, quo post mortem affectus est Constantinus, ut legitur in Menaeis Graecorum. Quod cognomentum nescio cur tantopere ei inviderit Scaliger in lib. 5. de Eminentatione temporum, ut dicat multum detrabi de laude & gloria Apostolorum, cum eorū vocabulum

Constantino tribuitur. Certe quisquis accurate in-
spexerit quæ à Constantino ad propagandam Christi-
fidem gesta sunt, fatebitur omnino id cognomen
merito illi delatum fuisse. Quod si Theclaid cogno-
mentum mereri potuit, quam Basilius Seleucensis
alique ἐσπίστολον cognominant, quanto potiori ju-
re id Constantino tribuetur, per quem factum est,
ut Christiani nunc omnes simus. Porro Eusebius
iisdem rursus verbis utitur in cap. 71. infra. Auctor
Synodici loquens de Synodo Nicæna: Κωνσταντίνος,
ὁ ἐν ῥωμανίᾳ βασιλεὺς ἁπλοῦς. Atque ita dicitur
in officio Græcorum die 21. Maij, ut legitur in
Typico S. Sabæ.

μισσην τὴν θεὸν τῶν ἰαντῶν ἁράνα. At Chrysostomus
Homilia 26. in Epist. 2. ad Corinthios pag. 741.
ait Constantinum sepultum fuisse in vestibulo ædis
Apostolorum, quasi eorum janitorem; idque exag-
gerat suo more. Hæc igitur ita conciliari oportet,
ut Constantinus quidem cadaver suum in medio A-
postolorum humeri voluerit: Constantius verò, seu
quis alius, id alibi locaverit. Certe Zonaras scribit,
Constantium patris sui funus deposuisse in templo
Apostolorum in peculiari porticu, quam ad idipsum
extruxerat.

ἐν τῷ τῆλ. In libro Moræ legitur τῆλως, &
ante illam vocem asteriscus ponitur, lego igitur ἐν
τῷ τῆλως τῆλως τῶν ζωνῶν ἁράνα. Porro hic
asteriscus fidem facit lacunam hanc ex aliquo codice
manuscripto suppletam esse. Nihilominus tamen
valde dubito, ne ex conjectura cuiuspiam viri docti
hæc etiam profecta sint. Neque enim oratio mihi
videtur satis græca, ἐν τῷ τῆλως τῶν ζωνῶν ἁράνα καὶ ἐν
τῷ τῆλως ὄντα: cum hæc inepta sit repetitio. Malle-
mque omnino scribere ἁράνα. Sed verba quæ le-
guntur in fine lacunæ, longe majorem suspensionem
mouent: καὶ τὰ αὐτὰ τῶν τῶν μαρτύρων μαρτυρίων ἐν δα-
τεῖσιν οἴκῳ. Primum enim inepta locutio est μαρ-
τυρίων οἴκῳ, cum semper in neutro genere μαρτύριον
dicat Eusebius. Deinde cur μαρτύρων in plurali
numero dixit? An pluribus simul martyribus ex ba-
silica consecrata erat. Erat Helenopoli insignis ba-
silica Luciano martyri dicata. In hac igitur Constanti-
nus cum ab aquis calidis rediret, orationis gratiâ
diversatus est. Quare τῶν μαρτύρων dicendum erat,
non verò τῶν μαρτύριων. Hæc cum scripserim, na-
ctus sum codicem Fuketianum, qui veram hujus lo-
ci scripturam retinuit. Sic enim habet, τῶν τῶν μαρτύ-
ρων ἐκ τῆσιν οἴκῳ ἐν δατεῖσιν οἴκῳ. In eodem libro legitur
ἐν τῷ τῆλως sine lacuna: item θεὸς ἢ ταῦτα ζωνῶν-
τῆλως.

In Caput LXI.

Pag. 557. δὲν ἔστι. Scribendum videtur δὲν ἔστι.
λόγῳ λωτῶν. Scribendum puto σωτηρίῳ τε λωτῶν.
Quid enim sibi vult λόγῳ λωτῶν, præsertim cum
antea dixerit λόγῳ ἀπὸ ῥήτων δωμάσει. In veteribus
schedis legitur σωτηρίῳ λόγῳ λωτῶν, quod plane con-
firmat emendationem nostram.

ἐν δα δὴ καὶ πρῶτον τὸ δὲν χεῖροστέσις ἐν ζωνῶν ἁράνα.
Hic locus attentam in primis lectoris diligentiam
flagitat. Ex eo enim magna illa de Constantini ba-
ptismo quaestio dijudicari facile potest. Ait igitur
Eusebius, Constantinum Imperatorem tunc pri-
mum manuum impositionem cum solemnî pre-
catione in Ecclesia suscepisse. Id est uno verbo,

tunc primum factum esse Catechumenum. Nam
Catechumeni per manus impositionem fiebant ab
Episcopo, ut docet Canon 6. Concilii Arelatenfis:
De his qui in infirmitate credere volunt, placuit eis
debere manum imponi. Idem sancitum est cap. 39.
Concilii Eliberitani: Gentiles si in infirmitate desi-
deraverint sibi manum imponi; si fuerit eorum ex ali-
qua parte vita honesta, placuit eis manum imponi,
& fieri Christianos. Qui quidem Canon Eliberita-
nus, ut id obiter moneam, nihil aliud esse videtur
quàm expositio Canonis Arelatenfis: quod & in
aliis ejus Concilii capitulis cernere licet. De eo-
dem ritu locus est illustris apud Sulpicium Seve-
rum in Dialogo 2. de miraculis sancti Martini,
cap. 5. Postremo cuncti catervatim ad genua beati viri
ruere cœperunt, fideliter postulantes, ut eos faceret
Christianos. Nec cunctatus, in medio, ut erat, campo,
cunctos imposta univrsi manu Catechumenos fecit.
Idem in libro 1. Nemo fere, inquit, ex immani illa
multitudine sui Gentilium, qui non impositione manus
desiderata, in Dominum Jesum relicto impietatis er-
rore crediderit. Augustinus etiam in lib. 2. de pecca-
torum remissione cap. 26. Non uniusmodi est san-
ctificatio. Nam & Catechumenos secundum quendam
modum suum per signum crucis & orationem manus
impositionis puto sanctificari. Sed & Petrus Chry-
sologus idem scribit in Sermone 52. Hinc est quod
veniens ex Gentibus, impositione manus & exorcismis
ante à damone purgatur; & apertionem aurium percipi-
pi, ut fidei capere possit auditum. Sic etiam in Ser-
mone 105. Namque ut incurvus peccatis Gentilis eri-
gatur ad caelum, prius à Gentili per impositionem ma-
nuum nequam spiritus effugatur. His adjungendus
est Symeon Metaphrastes qui in Actis SS. Marty-
rum Indis & Donnæ ita scribit de Cyrillo Epi-
scop. Ille autem cum moderatè divinas ei cecinisset
Scripturas, & veneranda Christi cruce eam obhignas-
set, tunc quidem eam facit Catechumenam. Denique
Marcus in libro de vita Porphyrii Gazensium Epi-
scopi: Die sequenti parentes mulieris & cognati ven-
tes ad B. Porphyrium, prociderunt ad ejus pedes, pe-
tentes Christi signaculum. Beatus vero eum eos signas-
set, & fecisset Catechumenos, dimisit illos in pace,
præcipiens eis ut vacarent sancta Ecclesia. Et paulo
post eum eos catechesi instruxisset baptizavit. Ex his
patet, Catechumenos non aliter quàm per im-
positionem manus olim in Ecclesia factos fuisse. Cum
igitur Constantinus tunc primum manus imposi-
tionem in Ecclesia accepisse dicatur, constat eum
Catechumenum nondum fuisse. Sed dicet aliquis:
quis credat Imperatorem Constantinum ad id us-
que temporis Catechumenum non fuisse? cum
& Nicæno Concilio interfuerit, & tot leges ac
rescripta pro Christianis ediderit; tot Ecclesias ex-
struxerit; Gentiles ad suscipiendam fidem Christi
omnibus modis incitaverit, & hæreticos ac schi-
smaticos basilicis suis spoliaverit. Certe omnibus
Christiani hominis officiis eum pertundum fuisse
testatur Eusebius. Nam & jejuniis atque oratio-
nibus eum vacasse scribit, & Dominicis dies ac
martyrum festa celebrasse; pernoctasse etiam in
vigiliis Paschæ. Hæc omnia & multò adhuc plura
quæ asserti possent, Constantinum Gentilem non
fuisse convincunt; sed eundem Catechumenum
fuisse non arguunt. Certe in his quatuor Eusebii

libris, quibus Constantini pietas & religio celebra-
tur, nulquam legitur Constantinum in Ecclesia cum
reliquis Catechumenis preces fecisse, nec sacramen-
tum Catechumenorum percepisse. Cumque de He-
lena Augusta matre Imp. Constantini id disertè af-
firmet Eusebius, eam in Ecclesia cum reliquis mu-
lieribus constitisse; nunquam tamen de Constanti-
no idem ab illo dictum invenias. Quòd
si objicias, Constantinum Helenopoli in martyrum
templo diversatum fuisse, & preces ad Deum fudi-
sse: primum respondeo hæc in nostris codicibus
non legi, ut paulo antea observavi. Deinde Ec-
clesias ingredi licebat etiam Gentilibus, excepto
missarum tempore, quanto magis id licuit Impe-
ratori, qui se Christianum profitebatur. Cum
igitur Eusebius hic apertè doceat, Constantinum
primum Helenopoli manus impositionem à sacer-
dotibus accepisse, plane efficitur, illum ante hoc
tempus Catechumenum non fuisse. Scio Atha-
nasium in vita sancti Antonii, ubi de literis à Con-
stantino ad Antonium scriptis loquitur, & Augusti-
num in Epistola 162. & 166. Constantinum Chri-
stiani Principis titulo officisse. Sed responderi po-
test, eos hac in re vulgatam omnium opinionem ac-
cepisse: & Constantinum palàm Chri-
stianum Principem appellasse, non quòd Christiana
fidei sacramentis adhuc initiatus esset, sed quia
Christianae religionis cultum apertè profitebatur.
Alia quoque longe gravior objectio adversus nos-
tram sententiam afferri potest ex cap. 32. lib. 1. cujus
hic est titulus *ὅπως κατηχηθεὶς Κωνσταντῖνος, &c.* Ex
quo colligitur, Constantinum statim post illam cru-
cis in cælo visionem factum esse Catechumenum.
Sed respondeo titulos istos non ab Eusebio compo-
sitos fuisse, sed ab recentiore aliquo, ut supra demon-
stratum est. Deinde *κατηχηθεὶς* ibi sumitur pro *μα-
ρτυρευθεὶς*. Certe Eusebius in toto illo capite Con-
stantinū Catechumenum factum esse non dicit, sed
tantum Episcopos ab illo evocatos, rationē cælestis
illius visionis eis aperuisse: ipsum verò exinde lectio-
ni sacrorum voluminum operam dedisse.
τῶν δὲ χειροδότησας ἐυχῶν. Sic in lib. 1. historiae
Ecclesiasticae cap. 13. *ἰουχᾶς τε δὲ χειρὸς λαβῶν.* Ad
quem locum vide quæ annotavi. Augustinus in lib.
2. de peccatorum remissione cap. 26. vocat orationē
manus impositionis.

In Caput LXII.

σωτηρίῃ σφραγίσματ. Inepta prorsus hæc repe-
titiō, cum proximè antea dixerit *τῆς ἀθανάτοιο
σφραγίδος*. Proinde non dubito quin Eusebius scri-
pserit *σωτηρίῃ χαρίσματ.* Sic enim baptismum ve-
teres etiam vocabant, ut præter ceteros docet Gre-
gorius Nazianzenus.
ὅτι οἱ ἄλλοι Ἱερδάνη ποταμῷ ἐννόου. Ne quis forte
Constantinum temerè reprehendat, qui illic bapti-
zari ambiebat, ubi Dominus olim à Joanne fue-
rat baptizatus; sciendum est plerosque Christia-
norum idem tunc temporis ambiisse. Ita Eusebius
noster in libro de locis Hebraicis: *Βηθαβαρά, ὅπου
Ἰωάννης βαπτίσαντος πέραν Ἱερδάνη· ἀδεδείκνυται ἂν τό-
πος, ἐν ᾧ καὶ πλείους τῶν ἀδελφῶν εἰς ἑτι νῦν τὸ λυτρεῖν
φιλοτιμουμέναι λαμβάνειν.* Quem locum ita vertit
Hieronymus **BETHBAARA** trans Jordanem

A ubi Joannes in poenitentiam baptizabat: unde & af-
que hodie plurimi de fratribus, hoc est, de numero re-
dentium, ibi renasci cupientes; vitali gurgite bap-
tizantur. Et Hieronymus quidem verba Eusebii in-
terpretatur de Catechumenis, qui maximo studio
ambibant, ut in Jordane baptizarentur. Verba
men Eusebii de simplici lavacro possunt intelligi.
Certe diu post Eusebii ac Hieronymi ætatem, si-
deles in eo ipso loco lavare soliti sunt, præcepit
festo die Theophaniæ post baptismum parvulo-
rum, ut didici ex Itinerario Antonini martyris,
cujus hæc sunt verba: *Juxta Jordanem vero ubi ba-
ptizatus est Dominus Jesus, est tumulus cancelli co-
cumdati. Et in loco ubi stant aqua de cælo sus-
posita est crux lignea inius in aqua, & ex utraque parti
rupes strata marmore. Et in vigilia Theophaniæ ma-
gnus ibi fit conventus populorum. Et quarta anni quæ-
ta vice gallo canente, fiunt vigilia. Completis man-
tibus, primo diluculo surgentes procedunt ad sacrato-
nisteria celebranda sub arvo. Et diaconi tenentes sa-
cerdotes, descendit sacerdos in flumen. Et ibi qua
capit benedicere aquam, mox Jordania cum magno
rugitu post se reveritur; & stat aqua superior in sin-
que dæus baptismus perficitur: inferior autem fugit in
mare. Et paulo post: Baptismo autem completo de-
scendum omnes in fluvium pro benedictione, rati-
sindonibus quas sibi ad sepulturam servant. Idem
quoque traditur in Hodeporico sancti Willibaldi
quod edidit Canisius: *Ad Jordanem, ubi Dominus
fuit baptizatus, ibi nunc est Ecclesia in columnis la-
pidatis sursum elevata: & subitus Ecclesia est nunc
arida terra, ubi Dominus baptizatus fuit, in ipso loco
& ibi nunc baptizant. Ibi stat crux lignea in medio,
& parva derivatio aqua stat illic; & unus funiculus
extensus super Jordanem hinc & inde firmatur. Tunc
in solemnitate Epiphaniæ infirmi & ægroti venientes
habebant se cum funiculo, & sic demerguntur in a-
quam. Episcopus noster Willibaldus balneavit se ibi in
Jordanem.*
Ἰεροῦ ποτῆ. In codice Fucketiano legitur *ποτῆ ἰε-
ροῦ ποτῆ ποίσηται*, quemadmodum scriptum reperitur
in libro Turnebi ac Moræi.
καὶ δὴ οὗτο ἀμφιβολία τῆς ἰγνέδου. Horum verborū
sensus ita obtutus est. An Constantinus id vo-
luit dicere? Cessent jam omnes dubitare de me,
utrum revera Christianus sim, nemo in posterum
suspicetur me verbis duntaxat, non ex intimo cordis
affectu, fidem Christi amplectum fuisse. Potest et-
jam ἀμφιβολία hoc loco sumi pro ἀναβολῇ. Id est:
Omnis mora, omnis amoveatur dilatio. Qui quidem
sensus magis coheret cum præcedentibus. His
enim verbis semetipsum accusat Constantinus,
quòd scilicet salutare lavacrum nimis distulerit,
quòdque tamdiu quasi anceps ac dubius hæserit,
nec gentilium ritus ac ceremonias colens, nec Chri-
stianorum sacra suscipiens.
ἀπαξ ὡς ἔσται. Horum verborum duplex sensus ad-
ferri potest; aut enim ὡς ἔσται subauditur τῶ ὄντι, quòd
sensum secutus est Interpret hujus libri. Aut certe
subauditur ὡς ἔσται ἐμοί, quem quidem sensum verio-
remputo. Certè in codice Regio post vocem ὡς ἔσται
media distinctio ponitur. Deinde vox illa ἀπαξ, sta-
tis ostendit Constantinum de seipso loqui. Postre-
mò si hæc de Deo intelligerentur, non dixisset Con-
stantinus τῶ ὄντι, sed τῶ ἑαυτοῦ.*

προσδιεσε ἀμύβοιο. In libris Turnebi ac Morai ad marginem emendatur προσδιεσε ἀμύβοιο, quod magis placet. Porro hoc verbum διασεύμας, eo sensu frequenter accipitur in sacris libris.

pag. 558. ἐπιλειούτο. Non possum probare versionem Interpretum, qui ἐπιλειούτο translulerunt imitatus est, quasi legeretur ἐπιλείτο. Ego verò interpretari malui consummatus est. Sic Cyprianus in Epistola 73. ad Jubajanum pag. 145. Quod nunc quoque apud nos fertur, ut qui in Ecclesia baptizantur, Præpositis Ecclesie offerantur, & per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, & sigillatim Dominico consummentur. Certe Græci Patres baptismum vocare solent τελείωσι, id est, perfectionem & consummationem. Sic Athanasius in oratione 3. contra Arianos, ἡ διατίξ ἐν τῇ τελείωσει τῆ βαπτίσματος & συγκατονομαζέσαι τῷ πατρὶ ὁ υἱός. Et paulo post ἡ διατί τὸ πεπονημένον σωματιζέμεται τῷ ποιεσάντι εἰς τὴν τάντων τελείωσι. Item aliquanto post τελείωσαι ponit pro baptizari. οἱ βαπτίζετο πατῆρ, πῶτον ὁ υἱὸς βαπτίζετο, & ὁ υἱὸς βαπτίζετο, οὗτος ἐν πνεύματι ἀγίῳ τελείωται. Et sequente pagina baptismum iterum vocat τελείωσι, ita scribens. εἰς γὰρ ὄνομα πατρὸς & υἱοῦ & ἁγίου πνεύματος, & c. Quibus in locis P. Nannius semper vertit imitationem. Sed & Gregorius Naz. in oratione prima contra Julianum, baptismum eodem vocabulo appellat αἵματι μὲρ οὐχ ὅτι τὸ λουτρὸν διαφύσσεται. τῇ καθ' ἡμᾶς τελείωσει τῶν τελείων τῶν μέσων ἀντιτιθεῖς. Denique Clemens Alexandrinus in libro 1. Pedagogi, baptismum variis nominibus appellari scribit. Interdum enim χρίσμα; interdum φάτιμα dici; modo λουτρὸν. Deinde causam subjungit cur vocetur τελείωσι: τί λῶον, inquit, dicimus id cui nihil deest. Quid porro deest illi qui Deum novit, & qui gratiam Dei possidet, & vita jam fruitur æterna. Ex quo ita concludit Clemens; omnes qui in Christum crediderunt, & sacro lavacro tincti sunt, jam perfectos esse. οὗτω τὸ πισύσαι μόνον ἐξ ἀναγκῆς διότι, τελείωσις ἐστὶ ἐν ζωῇ. Apud Latinos quoque perfecti Christiani dicebantur, qui baptismum susceperant, tamen manus impositionem ab Episcopo non acceperant. Vetus auctor de hæreticis non rebaptizandis: Quod hodierna quoque die non potest dubitari esse usitatum. & venire solitum ut plerique post baptismum sine impositione manus Episcopi de saculo exeant; & tamen pro perfectis fidelibus habentur. Et iterum infra pag. 135. editionis Rigaltij, perfectum Christianum ponit pro fidei: imperfectum verò pro Catechumeno: Et ideo integrum ac sincerum & incontaminatum & inviolatum utrumque debet consistere consenti, nullo defectu habitosque confessoris, sive ille justus, sive peccator; perfectusque Christianus, an verò etiam nunc imperfectus, qui summo discrimine suo Dominum confiteri non timuit.

ἡγάλλτο τῷ πνεύματι. Quod plerisque in locis hujus operis accidisse jam monui, in hoc quoque admittum fuisse suspicor, ut verba transposita fuerint. Sic igitur legendum esse existimo ἡγάλλτο, ἀνυκαίνοντί τε τῷ πνεύματι. Alludit enim ad illum versum notissimi Psalmi: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum immova in visceribus meis. Porro ex hoc Eusebij loco colligitur. Constantinum non in lecto perfusum, ut ægri solebant, sed in Ecclesia baptismum percepisse. Ait enim Eusebius,

τοῖς χριστοῦ μαρτυροῖσι ἀναθροῦντο. Mox scribe ex codice Fukerij & veteribus schedis φωτος ἰνπῖμ- πλατο.

λαμφοῖς ἀμφιάσμοσι. Notum est moris olim fuisse, ut Neophyti candidis vestibus induerentur, quas octavo demum die deponebant. Zeno Veronensis in sermone 5. ad Neophytos: Primus vos qui in se credentem reprobat nullum, non aries sed agnus excepit: qui vestram nuditatem velleris sui niveo candore vestivit. Augustinus in sermone 157. de tempore: Paschalis solemnitas hodierna festivitate concluditur. Et ideo hodie Neophytorum habitus commutatur: ita tamen ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. Idem testatur Beda in libro de officijs. Septuagesima, inquit, tendit ad sabatum ante octavas Pasche, quando hi qui in vigilia Pasche baptizantur, alba vestimenta deponunt. Quæ verba leguntur etiam in ordine Romano. In vetere libro Pontificali Senonensis Ecclesie ante sexcentos annos descripto, existat solemnis precatio quam faciebat Episcopus super Neophytis, tunc cum albas deponerent, quam hic adscribere operæ pretium putavi.

Benedictio in Sabbato quando albas deponunt.

Deum qui calcatis inferni legibus captivitatem nostram resoluta catenarum compage dignatus est ad libertatis premia evocare, ipse vobis præstet ita hanc vitam transigere, ut in illam perpetuam ipso duce possitis intrare, Amen. Tantum præbeat vobis fervorem Catholica fidei, ut sancti adventus illius suis expectatione securi. Amen. Ut quicumque hic meruerunt purgari cuncta baptismi, ubi presentari valeant pro Iudæi candidati, Amen. Porro Neophyti octo illos à baptismo dies summa cum religione celebrabant: ita ut per eos dies, quietiam octavæ dicebantur, nefas haberent nudo pede terram contingere, ut scribit Augustinus in Epistola 119. ad Januarium. Sed & per eos dies nudo capite incidere solebant, quod erat signum libertatis. Augustinus sermone 4. in Dominica Octavarum Pasche: Hodie octava dicuntur infantium: revelanda sunt capita eorum quod est indicium libertatis. Habet enim libertatem ista spiritualis nativitas, & c. Contra Catechumeni tectis capitibus per publicum incedebant, cum tyrum gerentes. Adæ à paradiso expulsi, ut ait Junilius in lib. 2. cap. 16. Quod quidem de solis competentibus intelligendum puto, quinon solum caput, verum etiam vultum velabant, ut docet Cyrillus Hierosol. in prima Catechesi. Hoc autem velamen ipsis auferebatur in baptismo, vel certe octavo post baptismum die. Hoc enim potius innuunt Augustini verba paulo antè à nobis commemorata. Idem quoque confirmat Theodorus Cantuariensis Episcopus in libro Pœnitentiali: In monachorum ordinatione Abbas debet missam cantare, & tres orationes complere super caput eius; & septem dies velet caput eius; septimo die abstollat velamen. Sicut in baptismo presbyter septimo die velamen infantum tollit: ita & Abbas debet monacho, quia secundus baptismus est juxta judicium Patrum; & omnia peccata dimittuntur sicut in baptismo.

In Caput LXIII.

περὶ τῆς ἀξίως πιστεύουσα. Ultimam vocem adderunt Typographi Genevenses ex libris Scaligeri & ii iij

Bongatsij; quam etiam in Moræi libro adjectam inveni. Deest tamen in codice Regio, nec valde necessaria mihi videtur. In Fuk autem codice & in libris Turnebii Savilij, verbum περιβρυκα addit post vocem φωτῶ. Itaque error est tum in libro Moræi, tum in editione Genevensi.

In Caput LXIV.

μονάδι τ' ἡμισφραγισμένῃ. Scribendum est μονάδι δ' ἡμισφραγισμένῃ, ut in schedis Regii habetur. Porro ex hoc loco apparet, Pentecostem sumi non solum pro die illo qui est quinquagesimus à die Paschali, sed etiam pro septem hebdomadis quæ Pascha subsequuntur. Ita passim usurpant tum Græci tum Latini. Hieronymus in Epistola ad Marcel- lam: Non quo per totum annum excepta Pentecoste jejunare non liceat. Hinc apud Græcos μεσοπεντηκοστή dicitur dies festus, qui est viciesimus quintus à festo Paschali. Eius festi præter ceteros meminit Joannes Chrysostomus in Homilia 5. de Anna.

In Capite LXV.

κοκυτὸς φωνά. Ultima vox delenda est, tamen in omnibus libris nostris habetur. Mox scribendum est τὸν εὐρυπέτω ἱερακλουῦτο. ex codice Fuk. In schedis Regii legitur ἀπικαλουῦτο.

ἐκείνου τὸ πένθος. Scribendum est procul dubio ἐκείνου τὸ πένθος ἴδιον ποιούμενου. De publico omnium luctu in funere Constantini Magni idem testatur Aurelius Victor his verbis: Funus relatum in urbem sui nominis. Quod sane populus Rom. ægerrime tulit: quippe, cujus armis, legibus, clementi imperio, quasi novatam urbem Rom. arbitraretur. Scio quidem hæc Aurelij Victoris verba intelligi posse de civibus Romanis, qui ægre tulerint, quod Constantini cadaver Constantinopoli potius quam Romæ humatum fuisset. Sed tamen Victorem aliud sensisse existimo; omnes scilicet Romani orbis incolas obitum Constantini acerbissime tulisse. Qui sensus plane confirmatur sequentibus verbis: Quippe cujus armis, legibus, clementi imperio quasi novatam urbem Romanam arbitraretur. Sic enim legendum est, non autem urbem Romanam.

In Caput LXVI.

ἀλουρηκῆ ἀλουρηδῆ. Alterutra vox superflua est. Certe Fuk. codex posteriorem tantum habet, cui subscribit liber Turnebi.

ἐς αὐτὸ τὸ πάντος προσφέροντι. Rectius in Fuk. ac Turnebi libro legitur ἐς αὐτὸ τὸ πάντων προσφέροντι τῶν βασιλείων οἰκων. Sed omnino scribendum est εἰκῶ, ut supra in lib. 3. cap. 10.

In Caput LXVII.

εἶτ' ἰσ' ἀζία. Id est, honorati. Sic Latini vocabant eos qui honores gesserant, ut fusè notavi ad librum 14. Amm. Marcellini. Quibus adde locum Gaudentij Brixien- sis Episcopi in Epistola ad Ben- volum: Nam sicut honoratorum nostra urbὶ, ita etiam Dominica plebὶ, Domino annuente, dignissimum caput es.

ἱ βασιλευ δὲ μὲν θάνατον μὲν. Post obitum Constantini, interregnum fuit, nec ullus in orbe Romano Augustus imperavit. Quod quidem interregnum non modo usque ad Constantini sepul- turam permansit, sed usque ad diem 5. Idus Septem-

Pag. 560.

bres, ut testatur Idatius in Fastis. Ita tribus mensibus ac dimidio, orbis Romanus sine Augusto imperio fuit. Quippe toto illo tempore quod abri- Cal. Junias usque ad 5. Idus Septembris interregnum filij eius Cæsares tantum dicebantur. Certe Constantinus Junior in Epistola ad Alexandrinos qua data est post obitum patris, Feliciano & Timotheo Coli. die 15. Cal. Julias, Cæsar dontaxat inscribitur. Extat hæc Epistola apud Athanasium in Apologia 2. sub finem.

In Caput LXX.

τὸ σωλῶς τῶ σφῶν βασιλείας. Item testatur Aurelius Victor his verbis: Funus relatum in urbem sui nominis. Quod sane populus Romanus ægerrime tulit: quippe cujus armis, legibus, clementi imperio quasi novatam urbem Rom. arbitraretur.

In Caput LXX.

ὁ δὲ δούτις τῶν παίδων. Constantius Cæsar, quem pater Orienti præfecerat, audita patris valetudine iter arripuerat, ut parentem suum ante obitum videret. Sed morbi vis desiderium filij frustrata est. Nam cum Nicomediam venisset, patrem jam defunctum reperit, ut scribit Julianus in oratione prima de laudibus Constantij pag. 29. Cum Juliano consentiunt etiam ceteri historiæ Scriptores. Solus Zonatas Constantium Cæsarem qui tunc eras Antiochiæ, vivente adhuc patre supervenisse scribit, eique mortuo funus magnificentissimum duxisse.

τῆ πόλει τῶ το προσεκύμιζεν. Penultima vox addita est à viris doctis, ex conjectura ut opinor. Videtur tamen aliquid amplius deesse, ac fortasse ita scripserat Eusebius τῆ εὐκείνου ἐπιτομῆ πόλει. Ex his patet, Constantini cadaver honorifico cultu servatum esse Nicomediæ, usque ad Constantij Cæsaris adventum. Qui cum venisset Nicomediam, patris funus deduxit Constantinopolim. Quare fallitur auctor Chronicæ Alexandrini, qui Constantium recta Constantinopolim venisse, atque ibi paternas exequias celebrasse scribit.

In Caput LXXI.

ἐπι δ' ἰσχυροί. Horum verborum duplex sensus afferri potest. Aut enim significat Eusebius, Constantium Cæsarem cum patris arcam in Ecclesia deposuisset, statim cum militibus ex Ecclesia discessisse; aut id tantum vult, Constantium ea re peracta, secessisse ex medio Ecclesiæ, ut sacerdotibus locum daret. Quam quidem sententiam verioram puto. Nam Constantius licet nondum salutari loco tinctus esset, erat tamen Catechumenus, ut docet Sulpicius Severus in libro secundo historiæ.

βασιλείαν ἰσχυροί. Interpretes hæc de Deo dici crediderunt, qui Imperium Constantini liberis donavit. Ego verò re attentius examinata, de ipso Constantino dici censeo, qui regnum filijs etiam mortuis tradidit. Idque confirmant sequentia.

κατὰ τὰ σπουδαθῆντα αὐτοῦ. Scribendum videtur κατὰ τὰ σπουδαθῆντα αὐτοῦ. Optaverat Constantinus, ut post obitum, non sicut reliqui Principes, consecraretur atque inter Divos referretur: sed ut cum Apostolis sepultus, particeps fieret orationum, quæ

Pag. 5

in eorum honorem à fidelibus Deo offerri solent, ut supra dixit Eusebius in cap. 60. Ex quo apparet, hic scribendum esse κατὰ, non ut in libro Morai & ad marginem editionis Genevensis διὰ τὰ σπουδαία. Nec sic tamen locus integer fuerit, nisi hæc verba suppleantur τῶν ἐπιταλαιμίων ἐν τῶν σὺ τῆ, &c. Quod confirmat Eusebius in dicto capite 60. Delendum quoque est punctum, quod paulo post apponitur tum in Regio codice, tum in vulgatis editionibus; legendumque uno ductu σὺ τῆ τῶν δόξων κατηξιοῦτο μήμη, ὡς ὄρη εἰσέτι ἐν τῶν τὸ, &c. Quo nihil certius: ut mirer Interpretem id non vidisse. In codice Fuk. hic locus ita legitur: ἐξ ἧς τὰ σπουδαία εἰσέτι ἐν τῶν τὸ, &c. Neque aliter in libris Turnebi & Savilij: nisi quod Savilius habet τόπου ἐν τῆ τῶν ἀπ. &c. At in schedis Regii hunc locum ita scriptum inveni, κατα σπουδαία εἰσέτι ἐν τῶν τὸ, &c. Quæ lectio ad emendationem nostram propius accedit, Porro voces illæ ὡς ὄρη εἰσέτι ἐν τῶν, per parenthesis dicuntur: Idque innuit illa codicis Fuketiani interpunctio, quam supra exhibui.

αὐτὸν δὲ τῆ βασιλείας. Scribo αὐτὸς δὲ τῆ β. & μὲν θάνατον ἐπισημαίνον, quod confirmant sequentia. Atque ita in codice Fuk. diserte scriptum inveni.

νικητὴς μίρις, & σέβας. Huiusmodi erat inscriptio, legibus & Epistolis Constantini præfigi solita, ut passim testatur Eusebius: *Victor Constantinus Maximus Augustus*. Pronomen Victoris sumpsit Constantinus post partam de tyrannide victoriam. Sed & filij ipsius quasi hereditario jure illud retinuerunt, ut docent eorundem Epistolæ. Porro ex hoc loco apparet, post obitum Constantini Maximi, tribus circiter mensibus, id est toto interregni spatio, leges omnes atque edicta, Constantini tanquam superstitis nomine inscripta fuisse, cum nullus alius Augustus esset in orbe Romano, ut supra observavi. Potest etiam intelligi hic locus de liberis Constantini magni qui eodem titulo & nomine utebantur; & in quibus pater reviviscere videbatur. Quam interpretationem confirmant sequentia.

ἡγεμονίας κρατεῖν. Scribo ἐκράτει, ut respondeat ei verbo quod multo ante præcessit, κατηξιοῦτο.

Porro in codice Regio ad marginem hujus capituli Græcus Scholiastes hæc verba in honorem Constantini adscripserat: εἰς αἰώνιον μνημόσυνον ἐστὶ τὸ διοικῆσαι σου δόξων πρὸς καιδένατε. Sed & passim in hoc opere laudibus ac votis eum aspergit idem ille Scriba. In Fuk. codice scribitur κρατεῖν.

In Caput LXXII.

πολυπλασίως. Savilius ad oram libri sui notat legendum esse πολυπλασίως, cui assentior, mallem tamen πολυπλασίον.

In Caput LXXIII.

ἐνεκαλυμμένον τὸ κεφάλιν ὀφθαλμοῦ. Ultima vox delenda mihi videtur, quam ex margine in textum irreplisse credibile est. Adscriptum autem erat in margine ὀφθαλμοῦ, ad explicationem vocabuli sequentis ὀφθαλμοῦ. Quod verò ad marginem editionis Genevensis legitur διαδῆματι, meo quidem iudicio ineptissimum est. Neque Græci sermonis proprietates eam locutionem admittit. Porro in plerisque nummis Constantinus capite galeato conspicitur.

In Caput LXXIV.

χριστιανῶν διαφανῶς. Scribendum est sine dubio χριστιανῶν. Scribendum quoque est μόνῳ ἢ πρώτῳ βασιλεῖ, aut certe subaudiendum. Ceterum Eusebius neminem excipit ex numero Imperatorum Romanorum, dum ait primum ex omnibus Constantinum palam & aperte Christianum fuisse. Quod certe verissimum est. Et si enim Philippus Imperator Christianus fuisse à nonnullis proditur, non tamen Christianam religionem, perinde ac Constantinus, palam professus est. Alio sensu Orosius in libro 7. de Constantino ita scribit: *Primus Imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucis ad hoc ianum constitutus fuisse mihi visus est, ut millestimo Roma annus Christo potius quam Idois dedicaretur.*

ὁ πῶσον ἢ ἀρα ἀντα. Malim legere ὁ πῶσον ἢ παρ' αὐτῶ τὸ διαφορῶν, &c. Id est, quantum apud se discernen esset.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN ORATIONEM CONSTANTINI IMP.
AD SANCTORUM COETUM.

Post quatuor libros de vita & pietate Imperatoris Constantini, duas orationes Eusebius subiecerat; alteram Constantini Imp. ad Sanctorum coetum, sive ad Ecclesiam Dei: alteram à seipso conscriptam de fabrica & donariis martyrij Hierosolymitani, ut ipsemet Eusebius testatur in cap. 32. & 46. libri quarti. Sed posterior quidem Eusebij oratio hodie non extat. Prior autem illa

tot mendis inquinata est, ut pœne satius fuerit eam non extare. Verum cum hoc eximium sit monumentum religiosi Principis, eiusque studiorum & ingenij illustre specimen, operæ pretium facturus mihi videor, si in eo emendando atque explicando curam ac diligentiam adhibuero.

ἐπὶ ἡγεμονίας. In capite 32. lib. 4. legitur ἐπὶ ἡγεμονίας, quod præferendum puto. Hic igitur titulus fuit